

דף נ"ח

ראש המזבח לעניין שחיטת הקרבנות

כבר נתבאר בפרק איזהו מקומן, שלכל אחד מהקרבנות קבעה תורה מקום לשחיטה, [קדשי קדשים בצפון העזרה, וקדשים קלים בכל העזרה], ומתוך הכתוב, "מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ", יש ללמוד, שראש המזבח כשר^א גם הוא, בין לשחיטת עולות [ושאר קדשי קדשים], ובין לשחיטת שלמים [ושאר קדשים קלים].

לדעת רבי יוסי – כל המזבח דינו כצפון העזרה, הכשר, הן לשחיטת קדשי קדשים כעולה, והן לשחיטת קדשים קלים כשלמים, ולכן נתפרש בכתוב, "וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ", ללמד שכולו כשר לכך, [ומה שנצרך לכתוב גם "וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ", אף שניתן ללמוד זאת בקל וחומר, שכן, אם עולה חמורה נשחטת שם, כל שכן שלמים קלים ישחטו שם, מכל מקום נתפרש שגם שלמים נשחטים שם, שלא נאמר, שדווקא קדשי קדשים ישחטו שם, משום שאין להם מקום מרובה בעזרה, אבל קדשים קלים שיש להם מקום מרובה בעזרה, לא ישחטו בראש המזבח].

לדעת רבי יוסי ברבי יהודה – המזבח נחלק לשני חלקים, מחציו לצפון דינו כצפון העזרה, הכשר אף לשחיטת קדשי קדשים כעולה, ומחציו לדרום דינו כדרום העזרה, הכשר אך ורק לשחיטת קדשים קלים כשלמים. ולכן נאמר בכתוב גם עולה וגם שלמים, "וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ", ללמד שחציו ראוי אף לקדשי קדשים כעולה, וחציו ראוי רק לקדשים קלים כשלמים, [שכן אם כולו ראוי אף לקדשי קדשים, די לפרש שכשר לעולה כנ"ל].

ומבואר בסוגיה, שבדין הזה, כל המזבח שווה, בין ראשו [שבמקדש היה 28 אמה על 28 אמה], ובין הסובב [שהיה אמה נוספת מכל צד], ובין היסוד, [שהיה אמה נוספת מכל צד], וכל המקום הזה של 32 אמה על 32 אמה, נחשב כמזבח, הכשר לשחיטת הקרבנות כנ"ל, [לדעת רבי יוסי כולו כשר לכל הקרבנות. ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה חציו לקדשי קדשים, וחציו אף לקדשים קלים].

מקום המזבח בעזרה

א. לדעת רבי יוסי [בן חלפתא] – כל המזבח היה בחציו הצפוני של העזרה, [כן קיבל רבי יוחנן מרבותיו שזו דעת רבי יוסי, ולהלן יתבאר בעזה"י, האם ניתן ללמוד גם מתוך איזו משנה וברייתא שכן דעת רבי יוסי].

ואף על פי שהיה המזבח בצפון העזרה, אם לא היה מפורש בכתוב, "וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ", לא היינו יודעים שקדשי קדשים נשחטים עליו, כי לעניין שחיטת קדשי קדשים נאמר, "וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יַרְךְ הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה", והשוחרט על ראש המזבח אינו נחשב כשוחרט על ירך המזבח, [כי ירך היא רגל, ורק השוחרט בקרקע נחשב כשוחרט לרגלי המזבח], ורק אחר שאמרה תורה, "וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ", למדנו שגם השוחרט קדשי קדשים על ראש המזבח, דינו כשוחרט קדשי קדשים בצפון העזרה על ירך המזבח. [ומה ששינונו, 'קדשי קדשים ששחטן בראש המזבח, כאילו נשחטו בצפון', אף שבאמת נשחטו בצפון, כוונת המשנה לומר, כאילו נשחטו בצפון העזרה על ירך המזבח].

- ובדף נ"ט מבואר, שגם לדעת רבי יוסי הגלילי, כל המזבח היה בחציו הצפוני של העזרה. ובדף ס"ג מבואר, שגם לדעת רבי אליעזר, כל המזבח

^א מדאורייתא שוחט שם לכתחילה, כדדרשין מ"זבחת עליו", ושמה הא דנקט במשנה לשון דיעבד, [קדשי קדשים ששחטן בראש המזבח], ולא "קדשי קדשים נשחטים בראש המזבח"!, משום שיתכן שמדרבנן אין לשוחט בראש המזבח לכתחילה, שלא תרביץ גללים. [תוס'].

היה בחציו הצפוני של העזרה. [ולעיל בדף נ"ג, בעניין מקום שפיכת שיירי דם חטאות, התבאר, האם גם דעת רבי שמעון כן, או שלדעתו היה כל המזבח אף מצפון לפתח ההיכל].

ב. ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה – כל המזבח היה בחציו הדרומי של העזרה.

ולכן, כל מקום המזבח בקרקע העזרה, פסול לשחיטת קדשי קדשים, [כגון אם מיעטו את המזבח מצפונו, לעשותו קטן יותר, ונעשה במקצת ממקומו קרקע עזרה, המקום הזה פסול לשחיטת קדשי קדשים, כי הוא בדרום העזרה].

ומכל מקום, ראש המזבח בחציו הצפוני, [אף שהיה בדרום העזרה], דינו כצפון העזרה, כי נאמר, "וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ", ללמד שחציו כשר לשחיטת קדשי קדשים כעולה [כפי שנתבאר לעיל].

- ובדף נ"ט מבואר, שגם לדעת רבי אליעזר בן יעקב, כל המזבח היה בחציו הדרומי של העזרה, שנאמר "יָרֵךְ הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה לְפָנֵי ה'"; ללמד, שיהיה צפון העזרה פנוי לגמרי, אפילו מהמזבח.

ג. ולדעת רבי יהודה – המזבח ממוצע, ועומד באמצע העזרה, חציו של המזבח בחציו הצפוני של העזרה, וחציו של המזבח בחציו הדרומי של העזרה.

ומאחר שהמזבח 32 אמה, נמצא 16 אמה ממנו בצפון העזרה, ו-16 אמה ממנו בדרום העזרה.

וכמו כן ההיכל ממוצע בין הצפון לדרום, ומאחר שפתח ההיכל 10 אמות, נמצא ש-10 אמות אמצעיות של מזבח מכוונות כנגד פתח ההיכל, ועוד יתר המזבח על פתח ההיכל אחת עשרה אמה מכאן ואחת עשרה אמה מכאן. ופתח האולם היה 20 אמה, נמצא ש-20 אמות אמצעיות של מזבח מכוונות כנגד פתח האולם, ועוד יתר המזבח על פתח האולם שש אמה מכאן, ושש אמה מכאן.

מזבח אדמה

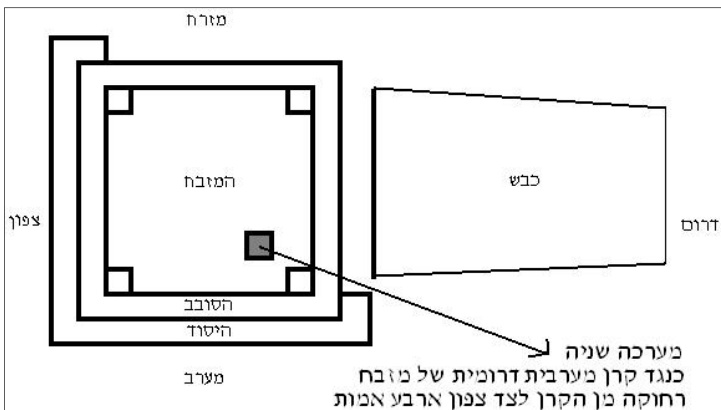
מזבח שעשו תחתיו מחילות בקרקע, פסול, שנאמר, "מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי", ללמד, שיהיה המזבח מחובר באדמה, ולא יעשוהו לא על גבי מחילות, ולא על גבי כיפין [=כמין אולמות שגגותיהם קמורות].

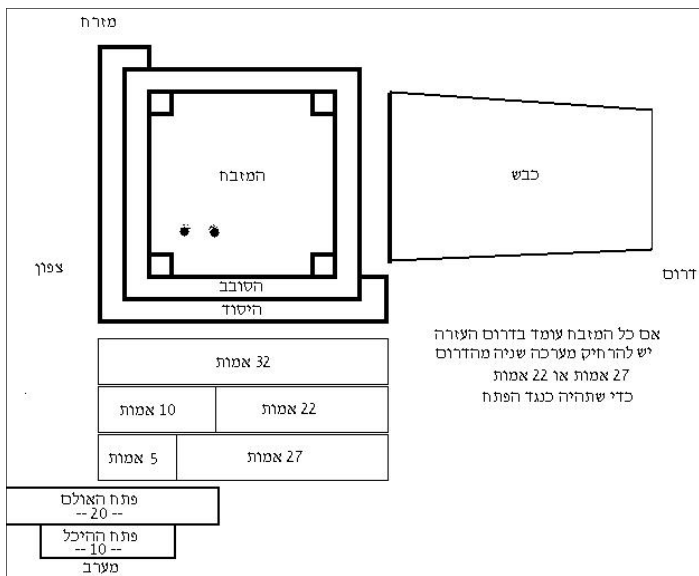
מקום מערכה שניה שעל מזבח החיצון

על המזבח החיצון היו סדורות כמה מערכות של אש, [כמבואר במסכת יומא], ומערכה שניה היתה לצורך הדברים הבאים.

(א) ליטול משם גחלים, להכניסם על מזבח הזהב, כדי להקטיר עליהם קטורת של כל יום.

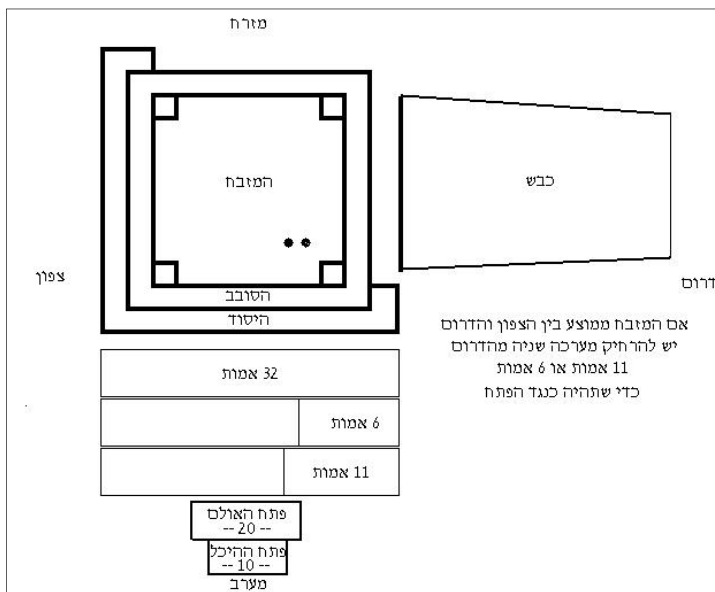
(ב) להקטיר על המערכה הזו, את שני בזיכי הלבונה של לחם הפנים, הניטלים מהשולחן בכל שבת.

ואם כן, **כדי שתהיה מערכה שניה מול פתח ההיכל, היה צריך להרחיקה מקרן דרומית מערבית 27 אמות** לצד צפון, ואף אם נאמר שפתח האולם דינו כפתח ההיכל¹, ודי שתהיה המערכה כנגד פתח האולם, מכל מקום **כדי שתהיה מערכה שניה מול פתח האולם, היה צריך להרחיקה מקרן דרומית מערבית 22 אמות** לצד צפון.

- **וכן, אם לדעתו היה המזבח ממוצע**, חציו בצפון וחציו בדרום, נמצא שעשר אמותיו האמצעיות הן כנגד פתח ההיכל, ועשרים אמותיו האמצעיות הן כנגד פתח האולם.

ואם כן, **כדי שתהיה מערכה שניה מול פתח ההיכל, היה צריך להרחיקה מקרן דרומית מערבית 11 אמות** לצד צפון, ואף אם נאמר שפתח האולם דינו כפתח ההיכל¹, ודי שתהיה המערכה כנגד פתח האולם, מכל מקום **כדי שתהיה מערכה שניה מול פתח האולם, היה צריך להרחיקה מקרן דרומית מערבית 6 אמות** לצד צפון.

- **ורק אם לדעתו, כל המזבח היה עומד בצפון העזרה, מובן מדוע הרחיק את המערכה השניה מהקרן ארבע אמות בלבד**, כי באמת מאחר שכל 32 אמותיו של המזבח בצפון העזרה, רק חמש האמות הדרומיות שלו כנגד פתח ההיכל.

ושינוי במסכת תמיד, שהיו בוררים עצי תאנה² יפים מדר הרעצים, לסדר את המערכה הזו, והיו מסדרים אותה **כנגד קרן מערבית דרומית של מזבח, רחוקה מן הקרן לצד צפון ארבע אמות**.

בכל יום היו עורכים עצים בשיעור חמש סאים גחלים, כי זהו השיעור שיוכלו לחתות ממנו בנקל גחלים בשיעור סאה אחת לצורך מזבח הפנימי. ובשבת היו עורכים עצים בשיעור שמונה סאים, כדי שיהיה בהם די גם להקטיר עליהם את שני בזיכי הלבונה³.

א. דעת רבי זירא.

משנה זו, המסדרת את המערכה השניה כנגד קרן מערבית דרומית של מזבח רחוקה מן הקרן לצד צפון ארבע אמות, היא כדעת רבי יוסי, האומר, שכל הניטל בפנים להינתן בחוץ, [כשיירי הדם של חטאות הפנימיות, הניטלים מבפנים להישפך על יסוד מזבח החיצון, וכבזיכי לבונה, הניטלים מהשלחן שבפנים להקטרה על מזבח החיצון], **אינו ניתן אלא בסמוך שאין לפנים הימנו**, [כלומר ינתנו בחוץ במקום הקרוב ביותר האפשרי לפנים. לעניין שיירי הדם הדבר מפורש בתורה, שנאמר, "וְיָאֵת כָּל דַּם הַפֶּזֶר וְשִׁפְךְ אֶל יְסוּד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד", (כלומר היסוד הקרוב לפתח, כפי שנתבאר בדף נ"א). ולעניין בזיכי לבונה, הדבר למד בבניין אב, מדין שיירי הדם, שגם הם ניטלים מבפנים לחוץ כמותם, וניתנים במקום הקרוב ביותר לפנים. ומכאן שיש לסדר את המערכה השניה שעליה מוקטרים בזיכי הלבונה, קרוב ביותר לפתח ההיכל]. **וכל הניטל בחוץ להינתן בפנים**, [כגחלים המכניסים לקדשי הקדשים, מהמזבח החיצון, לצורך קטורת יום הכיפורים. וכגחלים המכניסים למזבח הזהב, מהמזבח החיצון, לצורך קטורת של כל יום], **אינו ניטל אלא בסמוך, שאין לפנים הימנו**, [כלומר ינטלו מהמזבח החיצון ממקום קרוב שבו כלפי פנים. לעניין גחלים של יום הכיפורים הדבר מפורש בתורה, "וְיִלְקַח מִלֵּא הַמִּקְדָּה גִּחְלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלְּפָנָי ה' (כלומר מהמקום הקרוב לפני ה') וּמֵאֵל חֲפָזֵי קִטְרֵת סָמִים דָּקה וְהָבִיא מִבֵּית לְפָרְכֹתֵי³. ולעניין גחלים של כל השנה, הדבר למד בבניין אב, מדין גחלים של יום הכיפורים, שגם הם ניטלים מבחוץ לפנים כמותם, וניטלים מהמקום הקרוב ביותר לפנים. ומכאן שיש לסדר את המערכה השניה שממנה ניטלים גחלים של כל יום קרוב ביותר לפתח ההיכל].

ומתוך שלמדנו, שלדעת רבי יוסי יש לקרב את המערכה השניה לצד פתח ההיכל, והדבר נעשה על ידי הרחקתה מקרן מערבית דרומית של מזבח 4 אמות בלבד לצד צפון, למדנו, שלדעת רבי יוסי, כל המזבח היה עומד בחצי הצפוני של העזרה.

- **שכן, אם לדעתו כל המזבח היה עומד בדרום העזרה**, נמצא שכל 32 אמות של מזבח הם מחצי הפתח ולדרום, וחמש אמותיו הצפוניות בלבד הן כנגד פתח ההיכל, ועשר אמותיו הצפוניות בלבד הם כנגד פתח האולם.

¹ בשל תאנה היו רגילים, וטעם אגדה הוא, שבו היתה תקנה לאדם הראשון, שנאמר "וַיִּתְּפֹרֵר יְעֹלָה תְּאֵנָה וַיַּעֲשֶׂה לָהֶם חֲגֹרֹתַי". [רש"י].

² **הכא משמע דלא מקרי לפני ה' אלא במערב** וכן גבי נר מערבי בפרק שתי הלחם. ואילו בסוף פרק כל המנחות [באות מצה] אמרינן לפני ה' במזרח גבי תנופת לוג שמן של מצורע ואשמו וכן גבי שחיטה כתיב לפני ה' ושריא בכל מקום בעזרה. [] **ויש לומר דשחיטה ותנופת לוג אשם כתיב לפני ה' למעוטי בחוץ**, ותנופת אשם מחיים, אבל גבי גחלים כתיב מעל המזבח, ונרות היו בהיכל, אם כן לפני ה' למה לי, אי לאו משום דבעינן במערב. [] ומיהו קשה דבההוא שמעתא דכל המנחות באות מצה פריך עלה והאמרת במערב לפני ה' גבי הגשת מנחה, ומשני הני מילי מנחות דאיכרי חטאת, וחטאת טעונה יסוד, וקרן דרומית מזרחית לא היה לה יסוד, אבל הכא לפני ה' קרינא ביה, משמע דאי לא בעיא יסוד, הוה מכשרנא קרן דרומית מזרחית להגשה, ואף על גב דכתיב לפני ה'. [] ונראה לי ברו"ך דאי לא כתיב לפני ה' בהגשת מנחה אף על גב דכתיב בה אל פני המזבח דהיינו דרום וגם איתקש לחטאת העוף ליסוד אכתי אמצע לצד דרום באמה של יסוד רחוק מקרן מערבי. [כל זה מהתוס'].

³ בכולה שמעתא משמע דגחלים דיום הכפורים צריך ליקח כנגד הפתח. וצריך לומר דהיינו לכתחילה, אבל דיעבד כשר אפילו דהאי גיטא ודהאי גיטא, כדאמר בפרק טרף בקלפי. [תוס'].

¹ והש"ס מסופק בזה בכל מקום [תוס'].

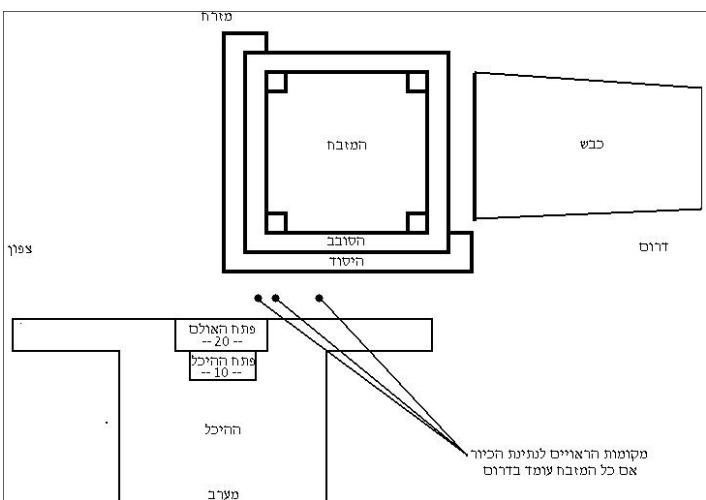
הזה מלמד, שיהיה צפון העזרה פנוי גם מהמזבח, [ויהיה כל המזבח בדרום העזרה]. ומכל מקום, לדברי הכל, יש ללמוד מהכתוב הזה, שהכיוור לא יהיה בצפון העזרה, אלא בדרומה.

ומלבד הכתוב הזה, יש ללמוד משני כתובים נוספים, היכן היה מקום הכיוור.

מצד אחד נאמר, "וְנִתְּתָה אֶת הַכִּיּוֹר בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנִתְּתָה שָׁם מִיָּמִין", כלומר, שהכיוור יהיה בין ההיכל ובין המזבח. ומצד שני נאמר, "וְאֵת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה שָׁם פֶּתַח מִשְׁפַּן אֹהֶל מוֹעֵד", כלומר שהמזבח יהיה כנגד הפתח, ולא יהיה דבר מפסיק בין הפתח למזבח, [ובכלל זה שלא יהיה הכיוור כנגד הפתח בין המזבח לפתח].

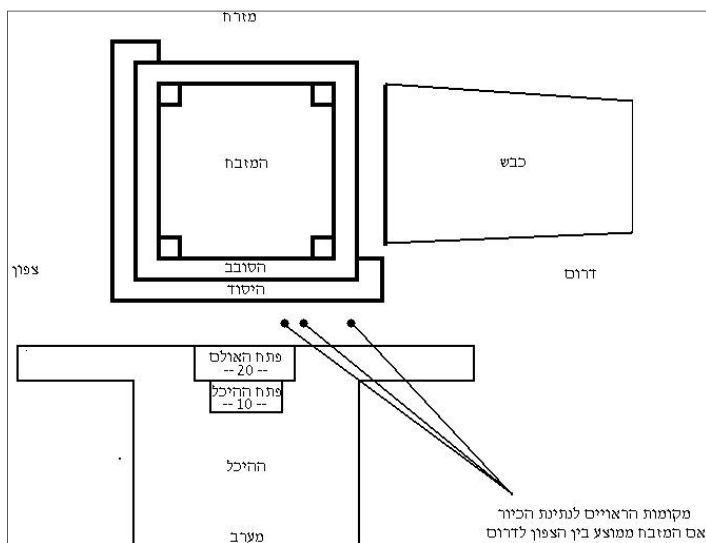
ולדעת רבי יוסי הגלילי, באופנים הבאים יתקיימו כל הכתובים הללו:

א. אם כל המזבח עומד בדרום העזרה – נמצא שהמזבח עומד כנגד החצי הדרומי של פתח ההיכל והאולם, וממשיך עוד 27 אמות מדרום לפתח ההיכל, [ובתוכם 22 אמות מדרום לפתח האולם], ואם כן ניתן לתת את הכיוור בכל המקום הזה שבין המזבח וההיכל שהוא מדרום לפתח.

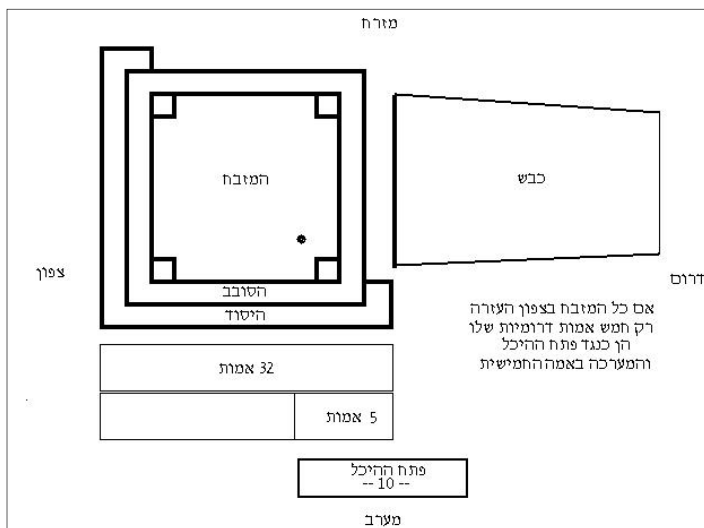

ובכך מתקיימים כל המקראות, שכן (א) הכיוור עומד בדרום העזרה, (ב) ואינו מפסיק בין הפתח למזבח, (ג) ועומד בין המזבח לקיר ההיכל.

ב. וכן אם המזבח ממוצע בין הצפון לדרום – נמצא שהמזבח עומד כנגד כל פתח ההיכל והאולם וממשיך עוד 11 אמות מכל צד לפתח ההיכל [ובתוכם 6 אמות מכל צד לפתח האולם], ואם כן ניתן לתת את הכיוור בכל 11 אמות [או 6 אמות] שבין המזבח וההיכל מדרום לפתח.

דצפונה אמזבח קאי. ואף על פי שהיו בצפון נסין וקולנסות ושולחנות, מסתמא הא דאמרה תורה פנוי מכלום, משום שחיטה הוא, והני צורך שחיטה נינהו. [תוס'].

ובהן בלבד יש לסדר את המערכה הזו, אלא מאחר שאי אפשר לסדרה בארבע אמות דרומיות, שהן, אמה יסוד, אמה טובב, אמה מקום הקרנות, ואמה של מקום הילוך הכהנים סביב המזבח למעלה, על כרחך תהיה המערכה הזו רק באמה החמישית שמצפון לקרן דרומית מערבית, אבל לא תהא צפונית משם, כי אז לא תהא כנגד הפתח של ההיכל.

ב. דעת רב אדא בר אבהה.

משנה זו, המסדרת את המערכה השניה כנגד קרן מערבית דרומית של מזבח, רחוקה מן הקרן לצד צפון ארבע אמות, ניתן להעמידה כדעת רבי יהודה, האומר, שהמזבח היה ממוצע בין הצפון והדרום.

ואמנם גם לדעת רבי יהודה, יש לסדר את המערכה הזו קרוב ביותר לפתח ההיכל, ואם כן לדעתו לא די להרחיקה לצד צפון מקרן דרומית מערבית 4 אמות, אלא [אף אם לדעתו פתח האולם דינו כפתח ההיכל, מכל מקום] יש להרחיק את המערכה הזו מקרן דרומית מערבית לכל הפחות 6 אמות לצד צפון, [כמבואר לעיל].

ומה ששינונו, שמרחיקים אותה ארבע אמות מקרן דרומית מערבית, אין הכוונה להרחקת ארבע אמות מסוף המזבח, אלא להרחקת ארבע אמות מקרנותיו שלמעלה, ואם כן יחד עם אמה של יסוד, ואמה של טובב, יש כאן הרחקת שש אמות מקצהו הדרומי של המזבח, ובכך נמצא שהמערכה היא כנגד פתח האולם.

[ולפי זה אין שום ראייה מכאן, היכן היה מקום המזבח לדעת רבי יוסי].

ג. דעת רב שרביא.

אמנם משנה זו, המסדרת את המערכה השניה רחוקה מקרן מערבית דרומית ארבע אמות, מסדרת אותה רחוקה ארבע אמות מסוף המזבח כביאור רבי זירא, ואם כן היא כדעת האומרים, שכל המזבח היה בצפון העזרה, ומכל מקום אין להוכיח ממנה שהיא מדברי רבי יוסי [בן חלפתא], ונלמד מכאן שלדעת רבי יוסי [בן חלפתא] כל המזבח היה בצפון העזרה, כי יתכן שהיא מדברי רבי יוסי הגלילי, שדעתו מפורשת כן במקום אחר, שכל המזבח היה בצפון העזרה, [כפי שיתבאר בעזרה"י להלן].

דף נ"ט

מקום הכיוור

מבואר בסוגיה, שנחלקו חכמים בביאור הכתוב, "יִכְרַךְ הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה לְפָנָי ה'". לדעת רבי יוסי הגלילי, הכתוב הזה מלמד, שיהיה צפון העזרה פנוי מכלים כל שהם^א, ובכלל זה מהכיוור. ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, הכתוב

^א אף על פי שמזבח שעשה משה כלי היה ... משאר כלים קאמר, [שהיה צפון פנוי מהם],

כלומר שמתחילת הקדשם היו דחויים להקרבה, וזוה, לאחר שנבנה המזבח – **לדעת רב, כשנבנה המזבח, הוכשרו להקרבה. ולדעת רבי יוחנן,** אף כשנבנה לא הוכשרו להקרבה, כי גם קרבן שנדחה מהקרבה מתחילת הקדשו, נפסל בכך לעולם, אף אחר שהוכשר דחוי².

וכל זה לעניין זריקת הדם, אבל קרבן שנזרק דמו על מזבח שלם, ואחר כך נפגם המזבח, או אפילו נהרס לגמרי, מקטירים את האימומים על מקום המזבח.

וכן אם נעקר מזבח הזהב ממקומו, מקטירים את הקטורת על מקומו של המזבח.

קדשים זקנים, דינם כבעלי מום, ופסולים להקרבה³.

קידוש תוך החצר שעל ידי שלמה

בעניין חנוכת בית המקדש שבנה שלמה נאמר, "וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בְּיַד בְּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְצֵאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וַיִּחַנְכוּ אֶת בַּיִת הַיְיָ הַמְּלֶכֶת וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. **ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר** אֲשֶׁר לִפְנֵי בַיִת הַיְיָ כִּי עָשָׂה שָׁם אֶת הָעֵלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת הַלֶּבִי הַשְּׁלָמִים **כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל** אֶת הָעֵלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת הַלֶּבִי הַשְּׁלָמִים". **ונחלקו חכמים, מה קידש שלמה בתוך החצר, ולאילו צורך קידש זאת.**

א. דעת רבי יהודה.

המזבח שעשה שלמה, היה קטן מהכיל את כל הקרבנות שבאו להקריב ביום חנוכת המקדש.

שכן לדעת רבי יהודה, מקום המערכה של מזבח הנחושת היה שש אמות על שש אמות, (כפי שיתבאר בעזה"י להלן), סך הכל מקום המערכה הזה היה 36 אמות ברוחב אמה.

ומקום המערכה של המזבח שעשה שלמה, היה עשרים אמה על עשרים אמה, (כמבואר במסכת מידות פרק ג' משנה א'), סך הכל 400 אמות ברוחב אמה.

נמצא שמקום המערכה של מזבח שלמה, היה גדול מעט יותר, מפי אחת עשרה ממקום המערכה של מזבח הנחושת, [396 אמות הוא פי אחת עשרה ממקום המערכה של מזבח הנחושת, ומקום המערכה של מזבח שלמה היה 400 אמה ברוחב אמה].

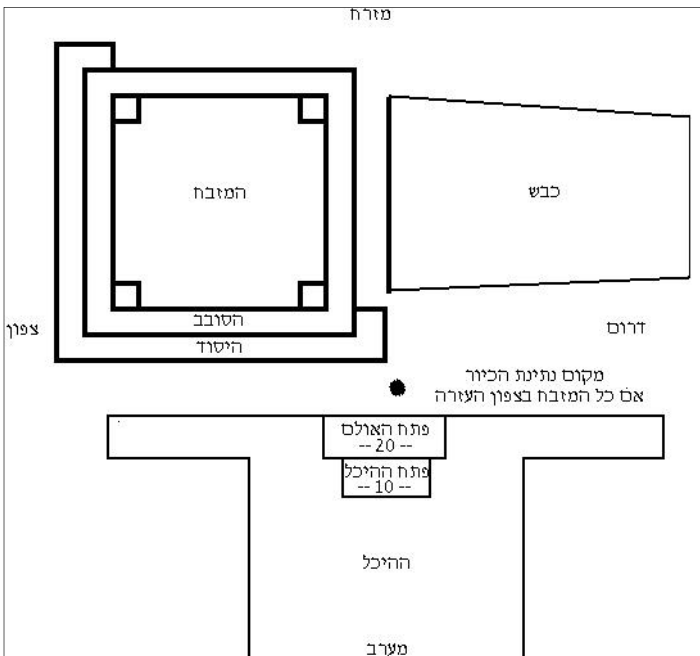
ומצינו, שעל מזבח הנחושת ניתן היה להקריב אלף עולות, שנאמר בו, "וַיִּגְדֹּךְ הַמְּלֶכֶת וַגְּבַעְהָ לִזְבַּח שָׁם כִּי הִיא הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֹלוֹת וַעֲלָה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא"⁴.

ואם כן, לפי החשבון הנ"ל, על מקום המערכה של המזבח שעשה שלמה, ניתן להקריב אחת עשרה אלף עולות.

ואילו ביום חנוכת הבית, באו להקריב הרבה יותר, שנאמר, "וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בְּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְצֵאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים

ובכך מתקיימים כל המקראות, שכן (א) הכיור עומד בדרום העזרה, (ב) ואינו מפסיק בין הפתח למזבח, (ג) ועומד בין המזבח לקיר ההיכל.

אולם אם כל המזבח עומד בצפון העזרה – נמצא שהמזבח עומד כנגד החצי הצפוני של הפתח, אבל מדרום לו אינו עומד כלל, ואם כן אין מקום בדרום העזרה שבו יוכלו לתת את הכיור בין המזבח לקיר ההיכל, ועל כרחך כוונת התורה, שינתן הכיור בדרום העזרה כנגד המקום שבין המזבח להיכל. ולדעת רבי יוסי הגלילי, הוא ניתן סמוך לאמצע העזרה מן הדרום, כנגד המקום שבין המזבח לפתח ההיכל.

ובכך מתקיימים כל המקראות, שכן (א) הכיור בדרום העזרה, (ב) ואינו מפסיק בין הפתח למזבח, (ג) ועומד כנגד המקום שבין המזבח להיכל. (ומתוך ששנינו, שלדעת רבי יוסי הגלילי מקום הכיור, (בין האולם ולמזבח)⁵ משוך מעט כלפי הדרום, למדנו, שלדעת רבי יוסי הגלילי, כל המזבח היה בצפון העזרה).

הקרבת קרבנות בשעה שנפגם [=נחסר] המזבח

אין קדשים ראויים לזריקת דם, אלא בזמן שהמזבח שלם, שנאמר, "וַיִּזְבַּחַתְּ עֲלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֹמֶיךָ", כלומר בעבורו ובזכותו [=בגינו ובשבילו] אתה זוכה, וזה יתכן כשהוא קיים בשלמותו, אבל כשאינו שלם, אינך זוכה, ולכן, כשהמזבח נפגם, כל הקדשים נדחים באותה שעה מהקרבה.

ולעניין דין קדשים אלו אחר שחזר המזבח להכשרו:

שחוטים, [כלומר שהוקדשו ונשחטו בהכשר, וקודם שנזרק דמם נפגם המזבח, ואחר כך חזר להכשרו] – **לדברי הכל,** מאחר שנדחו כשהם שחוטים, דחויים הם לעולם, ואינם חוזרים להכשרם, אף כשיושלם המזבח, ויוכשר להקרבה.

בעלי חיים, [כלומר שכבר הוקדשו לקרבן כשהיה מזבח שלם, ובעודם חיים, קודם שנשחטו, נפגם המזבח, ואחר כך חזר להכשרו] – **לדעת רב,** כשנשלם המזבח, חזרו להכשרם, כי קרבן שנדחה מהקרבה מחיים, לא נפסל בכך לעולם. **ולדעת רבי יוחנן,** אף כשנשלם המזבח, אינם חוזרים להכשרם, כי גם קרבן שנדחה מהקרבה מחיים, נדחה בכך לעולם, אף אחר שהוכשר דחוי.

חולין שהוקדשו בזמן שהיה המזבח הרוס, נחשבים כדחויים מעיקרם,

² עיין שנו"ס במהדרת זכר חנוך.

³ מחלוקת זו מבוארת כן בדף י"ב. אולם התוס' כאן כתבו, שלעניין דחייה מעיקרא מחמת מזבח שנפגם, הכל מודים שאין הקדשים דחויים לעולם, כי אין זו דחייה גמורה, משום שניתן לתקן את המזבח, וכל דבר שביד האדם לתקנו אינו נחשב כדחייה גמורה, אלא כמחוסר זמן, שכשיגיע זמנו הוא כשר. ומהטעם הזה, המפריש קרבנו עתה, להקריבו כשיבנה המקדש, נחשב כמחוסר זמן, ואינו דחוי, וכשיבנה המקדש, יקריב את קרבנו, [אלא אם כן יפסל מחמת זקנה או שאר מומים].

⁴ ויוצאים מן הכלל הזה, היו הפרים שהתנדבו הנשיאים (לשאת את הארון במדבר), שחיו עד זמן שלמה, והוא הקריבם בזקנותם, בהוראת שעה. [תוס'].
⁵ והכוונה למזבח הנחושת של משה, כמו שמבואר בדברי הימים, "וַיִּזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה בְּצִלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר שֶׁם לִפְנֵי מֹשֶׁה ה' וַיִּדְרָשׁוּהוּ שְׁלֹמֹה וְהַקְהָל. וַיַּעַל שְׁלֹמֹה שָׁם עַל מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר לְאֵהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עֲלָיו עֹלוֹת אֶלֶף". [תוס'].
כל הזכויות שמורות © "בקיצור" פלדמן 8 בני ברק
bekitsur@zahav.net.il

אֶלָּף וַיִּחַנְכוּ אֶת בֵּית ה' הַמִּלֵּךְ וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ומה שנאמר, "כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל", הכוונה למזבח הנחושת שעשה משה, כלומר מאחר שמזבח הנחושת היה קטן, העמיד שלמה מזבח אחר גדול ממנו, והראשון נפסל. אלא שלא לומר עליו בפירוש לשון פסול, אמרו עליו לשון קטנות, שהוא לשון נקיה. [שכן דרך בני אדם, כשרוצה לומר על חבירו שנפסל לעבודה, אינו אומר פלוני נפסל לעבודה, אלא פלוני נעשה ננס וקטן לכך].

ומאחר שלא היה די במזבח עצמו לכל העולות הללו, קידש שלמה את כל החצר בקדושת המזבח, כדי שיוכלו להקטיר את הקרבנות על כל קרקע העזרה^א, ובכך יהיה די מקום להקטרת כולם. וזהו שנאמר "ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר ... כי מזבח ... אשר לפני ה' קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים".

ומה שנקרא המזבח הזה שעשה שלמה בשם "מזבח הנחשת", הוא משום שהוא נעשה תחת מזבח הנחושת, אבל באמת אין כוונת הכתוב למזבח הנחושת, אלא למזבח שעשה שלמה, שהוא היה קטן מהכיל את כל הקרבנות.

נבדף ס' אמר רבא, שרק לעניין הקטרת האימורים, אמר רבי יהודה, שקדשו את כל רצפת העזרה בקדושת מזבח, אבל לא לעניין זריקת דם הקרבנות, ולעניין זריקת הדם, מודה רבי יהודה, שאין זריקת הדם כשרה אלא במזבח עצמו.

וראיה לדבר, מדברי רבי יהודה, הבא לתת תקנה לדם פסחים שנשפך על הרצפה [מהכיל], על ידי שיאסוף אותו מהרצפה, ויתן אותו למזבח. ומשמע מדבריו, שנתנית הדם לשאר מקומות ברצפת העזרה, אינה נחשבת כזריקת הדם למזבח.

אולם יש לדחות ראיה זו, כי יתכן שבאמת זריקת הדם כשרה בכל רצפת העזרה, אבל מצווה מן המובחר לזרוק במזבח עצמו, ולכן אמר שישפכו את הדם למזבח.

ב. דעת רבי יוסי.

המזבח שעשה שלמה, היה גדול די והותר להכיל את כל הקרבנות שבאו להקריב ביום חנוכת המקדש.

שכן לדעת רבי יוסי, מקום המערכה של מזבח הנחושת היה אמה על אמה, [כפי שיתבאר בעזרה"י להלן].

ומקום המערכה של המזבח שעשה שלמה, היה עשרים אמה על עשרים אמה, [כמבואר במסכת מידות פרק ג' משנה א'], סך הכל 400 אמות ברוחב אמה.

נמצא שמקום המערכה של מזבח שלמה, היה גדול פי 400 ממקום המערכה של מזבח הנחושת.

ומצינו, שעל מזבח הנחושת ניתן היה להקריב אלף עולות, [שהיתה אש של שמים ממחרת לאכול], שנאמר בו, "וַיִּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעָה לְזִבְחָהּ שֶׁם כִּי הִיא הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלְף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא".

ואם כן, לפי החשבון הנ"ל, על מקום המערכה של המזבח שעשה שלמה, ניתן להקריב ארבע מאות אלף עולות.

ואילו ביום חנוכת הבית, לא באו להקריב כל כך הרבה, שנאמר, "וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זִבְחַת הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בְּקֶרֶת עֶשְׂרִים וְשָׁנַיִם אֶלְף וְצֵאֵן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלְף וַיִּחַנְכוּ אֶת בֵּית ה' הַמִּלֵּךְ וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

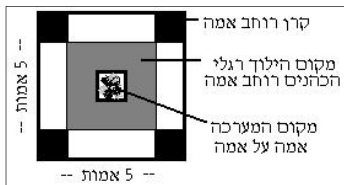
ואם כן, לא הוצרך שלמה לקדש בחצר כלום חוץ למזבח, ומה שנאמר, "ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר", הכוונה לכך שקידש את רצפת העזרה להעמיד בה מזבח.

מידת אורכו ורוחבו של מזבח הנחושת ושל מקום המערכה

א. דעת רבי יוסי.

מזבח הנחושת שעשה משה, אורכו חמש אמות, ורחבו חמש אמות, שנאמר, "ועשית את המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יקה המזבח ושלש אמות קמתו".

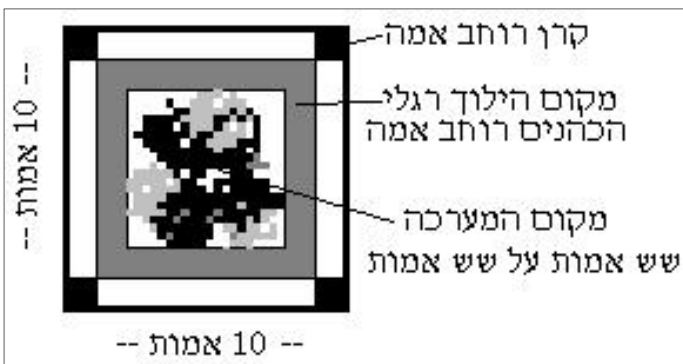
צא מהם מקום הקרנות אמה לכל צד, ומקום הילוך רגלי הכהנים אמה לפנים מן הקרנות סביב המערכה, נמצא מקום המערכה אמה על אמה^ב.

ב. דעת רבי יהודה.

מזבח הנחושת שעשה משה, אורכו עשר אמות, ורחבו עשר אמות, כי יש ללמוד בגזרה שווה, שמידות חמש אמות האמורות בו, אינן אלא מאמצעו, שנאמר בו "רבוע", וכן נאמר במזבח שבנבואת יחזקאל, "ויהא אילן = מקום המערכה של המזבח) שטים עשרה ארך בשטים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבועיו (כלומר זו מידת כל אחד מרבעיו מהאמצע לכל רוחו)", ויש ללמוד בגזרה שווה, שכשם שהמידה האמורה במזבח יחזקאל, היא מהאמצע, כך המידה האמורה במזבח הנחושת, היא מהאמצע, שמודד מהאמצע חמש אמות לכל צד, נמצא שמידת אורכו ורחבו עשר אמות על עשר אמות. [נבדף ס' מבואר, שהטעם שרבי יהודה לומד דין זה בגזרה שווה ממזבח של יחזקאל, ואינו לומד את הגזרה שווה ממזבח הזהב כדברי רבי יוסי להלן, כי לדעת רבי יהודה, כשאנו באים ללמוד דיני מזבח הנחושת העומד בחוץ, יש לנו ללמוד ממזבח החיצון של יחזקאל, שגם הוא מזבח חיצון, ולא ממזבח הזהב שהוא מזבח פנימי].

צא מהן אמה מכאן ואמה מכאן לקרנות, וכן למקום הילוך רגלי הכהנים, נמצא מקום המערכה שש אמות על שש אמות.

מידת גובהו של מזבח הנחושת

לדעת רבי יהודה – גבהו של מזבח הנחושת, היה שלוש אמות, שנאמר "ועשית את המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יקה המזבח ושלש

^א ויסוד וסובב לא היו ממעטים בארכו ורחבו, לפי שמקיפים ובוולטים סביבו מעשה רשת נחושת, כפי שיתבאר בעזרה"י בדף ס"ב.

^ב מלשון רש"י בסוגיה זו מבואר, שקידש שלמה את הרצפה כולה לשם מזבח להקטיר עליה. וכן מבואר בתוס' בדף ע"א ד"ה הג"ה. אולם מלשון רש"י בדף י"ד בד"ה ואת"ל מבואר, שקדשו רק את רצפת העזרה שבין האולם ולמזבח, ומשמע מזה, שאת שאר רצפת העזרה לא קדשו, [ובזה תתיישב קושיית התוס' שם]. ויל"ע בכל זה. [שוב העירוני שאין ראיה כל כך מדברי רש"י בדף י"ד כי לא בא לומר שרק בין האולם ולמזבח קדשו אלא ששם קדשו כי בזה יש נפקא מינה בסוגיה שם אבל באמת גם את שאר העזרה קדשו. ויל"ע בזה].

טעונים הנחה לפני המזבח.

מקומות, מקום אחד הוא שעת החניה, ומקום שני הוא תחילת שעת המסע, כשכבר פורק המשכן, אלא שהמזבח עודו במקומו].

דף ס"א

מזבח אבנים

בשלושה מקומות נזכרה בתורה עשיית המזבח על ידי אבנים, (א) "וְאִם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתָּהּ וְזֵית פִּי חֶרֶב הַנֶּפֶת עָלֶיהָ וְתַחֲלָקָה" (שמות כ"א). (ב-ג) "וְהִיָּה בְעֵבְרָתְךָ אֶת הַיֶּרֶךְ תִּקְיֵמוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצַּח אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהָר עֵיבֵל וְשָׂדֶה אֹתָם בְּשִׂיד. וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֶקִּיץ מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא תִנִּיף עָלֶיהָ בְּרָזָל. אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבֵּחַ ה' אֶקִּיץ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַה' אֶקִּיץ" (דברים כ"ז ד-ז).

ומכאן למד רבי אליעזר בן יעקב, שבשלושה מקומות נעשה המזבח על ידי אבנים. (א) במשכן שילה. (ב) בנוב וגבעון, [שני מקומות אלו נחשבים כאחד, שבהם לא היה משכן, אלא במה גדולה בלבד בלא הארון, ולא היו קדושים, ושם היה המזבח בין חורבן שילה לבניין ירושלים]. (ג) במקדש בירושלים, [הוא קרוי בברייתא בית עולמים].

- יש אומרים, שבאמת, במשכן שילה [וכן בנוב וגבעון], עמד מזבח הנחושת שעשה משה, אלא שנקרא מזבח אבנים, כי מילאו אותו באבנים, [ולא באדמה כמו שעשו במדבר], והאש שירדה עליו מן השמים בימי משה לא נסתלקה ממנו כלל עד ימי שלמה, [שאף בשעת המסעות במדבר, היו כופים עליה כלי שלא תשרוף את הכיסוי, והיא מונחת במקומה], ורק בימי שלמה, שבנה מזבח אבנים ממש בבית עולמים, נסתלקה האש ממזבח הנחושת למזבח בית עולמים.¹

- יש אומרים, שבאמת, במשכן שילה [וכן בנוב וגבעון], עמד מזבח מאבנים בלבד, אלא שמלבדו גם מזבח הנחושת היה שם, והאש שירדה עליו מן השמים בימי משה, היתה משגרת זיקוקים ולהבות למזבח האבנים שהיה שם בצידו, או שפעמים היתה עוברת לגמרי למזבח האבנים, אבל אחר כך חוזרת למזבח הנחושת, ולא עזבה את מזבח הנחושת לגמרי, אלא בימי שלמה, שבנה מזבח אבנים בבית עולמים, ואז נסתלקה האש ממזבח הנחושת למזבח בית עולמים לתמיד.

ואש שירדה בימי שלמה, לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה.

מידות אורך ורוחב מזבח בית עולמים

מזבח שעשה שלמה, אורכו 28 אמה, ורוחבו 28 אמה. [אמה אחת סביב מכל צד ליסוד, ואמה אחת סביב מכל צד לסובב, ואמה אחת מכל צד לקרנות, ואמה אחת סביב מכל צד להילוך הכהנים, נמצא מקום המערכה 20 אמה על 20 אמה].

וכשעלו בני הגולה לבנות בית שני, הוסיפו אנשי כנסת הגדולה על מידת המזבח 4 אמות לכל אורכו בדרום,¹ ו-4 אמות לכל אורכו במערב, נמצא

בעברו. ולפירושו צריך לומר, שמה שאמרו [בדף נ"ה], ששלמים שנשחטו קודם שעמד המשכן פסולים, אינו אמור אלא בשלמים, אבל שאר קדשים כשרים אף קודם שעמד המשכן, ואם נשחטו במזבח כשהוא עומד, בשרם נאכל, כל זמן שהמזבח אינו הולך. [רש"י]. ותוס' הקשו על פירוש זה, והוכיחו מכמה מקומות, שכל הקדשים נפסלים אם נשחטו קודם שעמד המשכן במקומו.

² כן הבנתי תחילה את התירוץ הראשון בגמרא, וכן ביאר בעל היפ"ע. אולם יש מדייקים מדברי רש"י ב"ה הוא דאמר, שכוונת התירוץ הראשון, שלדעת [רבי אליעזר בן יעקב ורבי נתן], האומרים שמזבח של שילה היה מאבנים, באמת נסתלקה אז האש שירדה בימי משה, ואינם מודים לכך שלא נסתלקה עד ימי שלמה.

³ כך גירסת הקונטרס. [ו] וקשה לרבינו תם, כי אם כן היה המזבח ארבע אמות בחלקו של יהודה, כי מן הסתם, מה שנתבאר [בדף נ"ג], שלא היה יסוד לקרן דרומית מזרחית, לפי שלא

- וכמו כן אין ללמוד, שאסור לאכול מעשר שני אחר החורבן, בבניין אב המהצד השווה של בכור וביכורים, שאינם מותרים אלא בפני הבית, כי יש מקום לומר, שדיני בכור וביכורים חמורים מדין מעשר, כי שניהם טעונים מזבח [זה למתן דמים וזה להנחה] מה שאין כן מעשר שני שאינו טעון מזבח כלל.

שילוח טמאים ואכילת קדשים בשעת המסעות במדבר

לעניין שילוח טמאים:

כשם שבשעת חניית בני ישראל במדבר, שהיה המשכן עומד במקומו, וישראל חונים סביב לשבטיהם, היו חלוקים למחנה שכינה [תוך הקלעים], מחנה לוי, ומחנה ישראל, וטמאים משתלחים חוץ למחנות הללו, [טמא מת חוץ למחנה שכינה. זב גם חוץ למחנה לוי. ומצורע גם חוץ למחנה ישראל].

כך בשעת המסעות, אף שהיה המשכן מפורק, וישראל בדרך, היו חלוקים למחנה שכינה² מחנה לוי ומחנה ישראל, שנאמר "וְנִסַּע אֶהָל מוֹעֵד מִחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֵה כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵן יִסָּעוּ אִישׁ עַל יְדוֹ לְדַגְלֵיהֶם", ללמד שאף בשעת המסע נקרא אהל מועד, [כלומר מחנה שכינה, והוא הדין לשאר מחנות], וטמאים משתלחים חוץ למחנות הללו, [כל אחד כדינו].

ולעניין אכילת קדשי קדשים:

- לדברי הכל אינם נאכלים אלא כשהמזבח עומד שלם במקומו, ולכן משעה שנסע המזבח ממקומו, אין לאכול בשר קדשי קדשים, [אף במחנה שכינה הראוי לאכילת קדשי קדשים].³

ולעניין אכילת קדשים קלים:

- לדברי רבי ירמיה, נאכלים בכל מחנה ישראל, אף כשאין המזבח במקומו, [כי כן הוכיח מדברי הברייתא, האומרת, שקדשים נאכלים בשני מקומות, שלדבריו מקום אחד הוא שעת החניה, ומקום שני הוא שעת המסע].

- ולדברי אביי, על פי דרשת רבי ישמעאל, [המקיש בשר בכור לדמו כמבואר לעיל], גם קדשים קלים אינם נאכלים אלא כשהמזבח עומד שלם במקומו, ולכן משעה שנסע המזבח ממקומו, אין לאכול בשר קדשים קלים, [אף במחנה ישראל הראוי לאכילת קדשים קלים].

ולשון ראשון אמר רבינא, שרק דעת רבי ישמעאל כן, אבל חכמים חולקים על כך, ואומרים, שקדשים קלים נאכלים גם כשהמזבח אינו עומד במקומו, [והברייתא האומרת שקדשים נאכלים בשני מקומות, היא כדעת חכמים וכפי ביאור רבי ירמיה].

ולשון שני אמר רבינא, שהכל מודים לדרשת רבי ישמעאל, ואין חילוק בין קדשי קדשים לקדשים קלים, ושניהם אינם נאכלים אלא כשהמזבח במקומו. אולם כל זמן שהמזבח עומד במקומו, אוכלים אותם, אף על פי שהמשכן והקלעים כבר מפורקים, ורק משעה שהורם המזבח ממקומו, אין לאכול קדשי קדשים⁴ וזו כוונת הברייתא, שקדשים נאכלים בשני

² כן פירש רש"י. אולם התוס' חולקים על כך, ומפרשים, שאמנם בשעת המסעות היה מחנה לוי ומחנה ישראל, [ולכן זבים ומצורעים משתלחים מהמחנה שאסורים בו], אבל מחנה שכינה לא היה, כי אהל מועד היה מפורק, ומחנה שכינה הוא רק תוך הקלעים.

³ ולדברי רבינא בלשון שני, אם המזבח עומד במקומו, אף שכבר פורק המשכן, עדיין אוכלים קדשי קדשים, כמבואר להלן.

⁴ ולפירוש התוס', הטעם שאין אוכלים קדשי קדשים הוא, כי בטל מחנה שכינה, וקדשי קדשים אינם נאכלים אלא במחנה שכינה תוך הקלעים, ולכן משעה שפורקו הקלעים, אף שהמזבח עמד במקומו, נפסלו קדשי קדשים, כאילו יצאו חוץ לקלעים.

⁵ וי"מ שאם במהלך המסע הונח המזבח, אף שעדיין לא הוקם המשכן באותה שעה, גם כן ניתן לאכול קדשי קדשים, כי באותה שעה המזבח עומד במקומו, וכשר להקריב עליו, ולאכול

שהבינו זאת מדברי דוד נאמר, "וַיִּכְיֶנּוּ הַמִּזְבֵּחַ עַל מְכוּנֹתָיו", כלומר הם הבינו מה היא מידת המזבח.³

ורבין אמר רבי שמעון בן פזי משום בר קפרא – שהסיבה שהוסיפו על מידת המזבח היא משום הנסכים, שמנסכים במזבח ונבלעים בשיתין, [כמין בור בקרקע העזרה], שמתחילה היו השיתין בצד המזבח, מערבית דרומית לו, והנסכים היו יורדים מן המזבח לרצפת העזרה, ונמשכים עד השיתין, ונכנסים בהם. ולבסוף, אחר שהוסיפו על המזבח, היה הבור הזה תחת קרן מערבית דרומית של המזבח, ועשו במזבח נקב בראשו כנגד השיתין, וירדו דרך הנקב ישירות לתוך השיתין. **שמתחילה היו סבורים, שהמזבח נקרא "מִזְבֵּחַ אֶדְמָה", ללמד, שאסור לעשות בו נקבים, אלא יהיה כולו אטום, ולכן לא יכלו לעשות על השיתין, כי לא יכלו לעשות בו נקב שדרכו ירדו הנקבים לשיתין. אולם לבסוף אמרו, שמסתבר שהניסוך [שהוא שתיית המזבח], יהיה שווה להקטרה [שהיא אכילת המזבח], וכשם שההקטרה מתאכלת על המזבח עצמו, כך הניסוך יבלע במזבח עצמו, ולכן אמרו, שיש לעשות את המזבח על השיתין, ויבלעו בו הנסכים בנקב ישירות לשיתין, ומה שנקרא המזבח "מִזְבֵּחַ אֶדְמָה", לא בא ללמד שלא יעשו בו נקבים, אלא שיהיה מחובר באדמה, ולא יבנוהו על גבי כיפין או מחילות.⁴**

דף ס"ב

כיצד ידעו אנשי כנסת הגדולה היכן לבנות את המקדש והמזבח

את מקום הבית הכירו על פי יסודות החומות. ולעניין הכרת מקום המזבח:

לדעת רבי אלעזר – **ראו מזבח בנוי, ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו.⁵**

ולדעת רבי יצחק נחא – **ראו את אפרו של יצחק⁶, שמונח באותו מקום.**

ולדעת רבי שמואל בר נחמני – **מכל הבית כולו הריחו ריח קטרת, משם הריחו ריח אברים.⁷**

ולדעת רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן – **שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה [חגי זכריה ומלאכי]. אחד שהעיד להם על המזבח [שיש לו מקום להוסיף עד ששים אמה]. ואחד שהעיד להם על מקום המזבח [היכן היה]. ואחד שהעיד להם שמקריבים קרבנות אף על פי שאין בית [כי קדושת הבית קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא].**

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב בברייתא – אחד שהעיד להם (א) על המזבח (ב) ועל מקום המזבח. ואחד שהעיד להם (ג) שמקריבים אף על פי שאין בית. ואחד שהעיד להם (ד) על התורה שתכתב אשורית, [שמתחילה ניתנה להם בכתב עברי שהוא כתב ליבנאה כמבואר במסכת סנהדרין דף כ"א].

דברים שמעכבים את הכשר המזבח

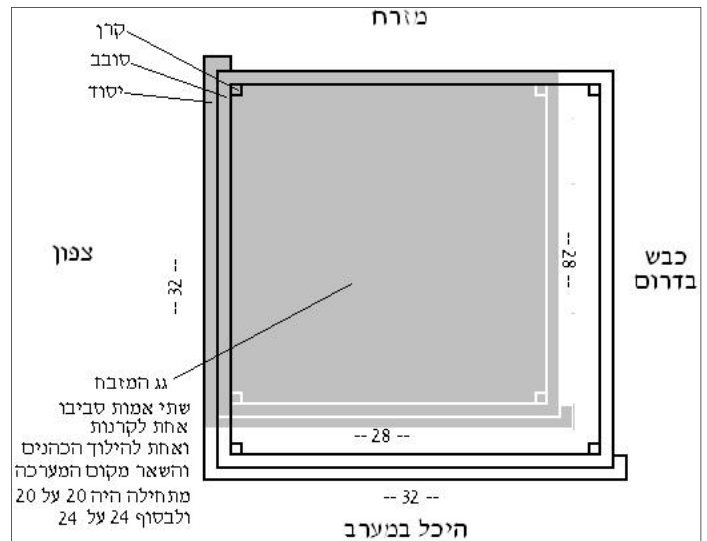
לדעת רב הונא, כל פרט מחלקי המזבח, שנאמר עמו בתורה "המזבח",

³ ונראה שבאמת מיד ה' עלי השכיל במראית הנובאה שבין המזבח 60 אמה, והבין שלמה שהוא עם הכבש, ומאחר שהכבש 32 אמה, עשה המזבח 28 אמות. אבל אנשי כנסת הגדולה הבינו לדרוש, דכתיב וזה המזבח לעולה הינו לבר מכבש הוקש לבית, ורשאים לעשותו עד 60 ומשום הכי הוסיפו עליו כדי צרכן. [דרכי יוסף].

⁴ בור של שיתין לא היה חשוב מחילה כיון שהוא צורך מזבח. [תוס'].
⁵ מזבח של מעלה מכוון כנגד מזבח של מטה, והראה להם מזבח של מעלה, שיכוונו לבנות כנגדו מזבח של מטה. [ח"א מהרש"א].

⁶ כלומר אפר של עקידת יצחק, שנעשה שם אפר, ממערכת העצים, והאש, והאיל. [הגר"ע"ץ].
⁷ ריח הקטורת מגיע בכל המקדש, כדאמרין בעלמא, שהגיע הריח עד יריחו, חוץ בממקום המזבח, ששם ריח שריפת האברים ביטל את ריח הקטורת. [ח"א מהרש"א].

אורכו 32 אמה, ורחבו 32 אמה. [אמה אחת סביב מכל צד ליסוד, ואמה אחת סביב מכל צד לסובב, ואמה אחת מכל צד לקרנות, ואמה אחת סביב מכל צד להילוך הכהנים, נמצא מקום המערכה 24 אמה על 24 אמה, שנאמר, "וַיִּהְיֶה אֵילָן [מקום המערכה] שְׁתֵּים עָשָׂר אַרְבָּע בְּשֵׁתַיִם עָשָׂר רַחֵב רְבִיעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעִים", כלומר כל אחד מרבעיו הוא 12 אמה על 12 אמה, נמצא שכולו 24 אמה על 24 אמה].

מתחילה אמר רב יוסף – שהסיבה שבני הגולה הוסיפו על המזבח, כי מזבח במידה שבנה שלמה, לא הספיק להם להקטרת קרבנותיהם, ואף שהיו מועטים מבני הבית הראשון, [שכן בבית ראשון נאמר "וַיְהִי הַיּוֹדֵה וַיִּשְׁרָאֵל רַבִּים כַּחזוֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לְרַב אֶקְלִים וְשֵׁתַיִם וְשִׁמְחִים", ובבית שני נאמר "כָּל הַקֹּהֵל כָּאֶחָד אַרְבַּע רְבּוּא אֶלְפִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁשִׁים"], מכל מקום בבית ראשון היתה אש של שמים מסייעת וממהרת לשרוף את הקרבנות, ולכן די היה במזבח קטן כמידה שעשה שלמה, אבל במקדש שני, שלא היתה אש של שמים מסייעת לשרוף הקרבנות⁸, היה צורך במזבח גדול יותר.

שוב אמר רב יוסף [בדף ס"ב] – שבאמת יתכן שגם במקדש ראשון היה צורך במזבח גדול יותר, אלא ששלמה היה סבור שאי אפשר לעשותו יותר מ-28 אמה, ולכן לא הוסיף עליו, אבל באמת ניתן להוסיף עליו עד ששים אמה, שכן לדוד נגלו כל מידות הבניין, שנאמר, "וַיִּתֵּן דְּוִיד לְשִׁלְמֹה בְנוֹ אֶת תְּבִינֵי הָאוֹלָם ... הַכֹּל בְּכֶתֶב מִיַּד ה' עָלַי הַשְּׂכִיל כֹּל מְלָאכֹת הַתְּבִינֹת", ונאמר, "וַיֵּאמֶר דְּוִיד זֶה הוּא בֵּית ה' הָאֵלִקים וְזֶה מִזְבֵּחַ לְעֹלֹת הַיִּשְׂרָאֵל", להקיש את מידות המזבח למידות הבניין, וללמד, שכשם שהבית גודלו ששים אמה, כך ניתן להגדיל את המזבח עד ששים אמה, ואנשי כנסת הגדולה הבינו זאת מדברי דוד, והגדילו את המזבח עד 32 אמה כפי צרכם, ועל כך

היתה בחלקו של טורף, מדבר בבית ראשון, ואם בבית שני הוסיפו ארבע אמות בדרום, אם כן בנו אותם בחלקו של יהודה. [י] ויש מיישבים שמה שנתבאר, שלא היה יסוד לכל הרוח הדרומית, מדבר בבית שני, אבל בבית ראשון היה יסוד לרוח דרומית [חוץ מאמה אחרונה שלו לצד מזרח], שהיא ודאי בחלקו של יהודה, ורק יסוד מזרחי לא היה גם בבית ראשון. [י] י"מ שמאחר שבבית ראשון היה יסוד לרוח דרומית, אם כן בכל הקרנות היה יסוד, והיה מתן דמים של הקרבנות הטעונים יסוד, והכתובים המלמדים שאין לתת דם בקרן שאין בו יסוד, לא נאמרו אלא בבית שני. [י] וי"מ שבאמת גם שבבית ראשון לא היתה קרן דרומית מזרחית נחשבת כיש לה יסוד כי אף שהיה יסוד לרוח דרומית מכל מקום מאחר שלא היה יסוד לרוח מזרחית נמצא שבקרן דרומית מזרחית היה קרן רק מצד אחד ומאחר שלא היה יסוד משני צדדים נחשבת כקרן שאין לה יסוד. [י] וי"מ שאף אם נחשבה כקרן שיש לה יסוד מכל מקום, לא נתנו בו את הדם, משום שידעו שבבית שני לא יהא יסוד באותה קרן. [י] ורבינו תם גורס, שהתוספת שהוסיפו היתה ארבע אמות מהמערב, וארבע אמות מהצפון.

⁸ כדילפינן בפרק קמא דיומא (בדף כ"א ע"ב), "כ"ה אָמַר ה' ... עָלוּ ... וַיִּבְנוּ הַבַּיִת וְאָרְבָּעָה בּו וְאָרְבָּעִים", ומילת "ואכבדה" נכתבה מחוסרת ה', לרמוז לחמישה דברים שחסר מקדש שני ממקדש ראשון, ואש של שמים הוא אחד מהם, ואמרינן התם מיהויה הוה סיועא לוי מסייעא. [רש"י].

המערכה היה כן. אולם אלו שלא הבינו זאת, והיו סבורים שהתכוון לומר שמידת כל המזבח היתה אמה, צחקו עליו, [ואביי בלבד הבין כוונתו], ולפיכך **כינה** רב יוסף את הצוחקים **בשם בני קטורה, כלומר בני אברהם אתם, אבל לא כזרע יצחק ויעקב.**

ב. בני אחותו של רבי טרפון ישבו לפניו, ולא אמרו דבר. וכדי לעורר אותם לדבר, פתח ואמר בשיבוש את הכתוב הבא, "וַיִּסַּף אֶבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וַיִּשְׁמָה יוֹחָנָן". וכששמעו זאת, תקנו אותו, ואמרו לו שכתוב בתורה "קַטְוֶרְחָה", [ולא יוחנן]. וכינה אותם רבי טרפון **בשם בני קטורה, כלומר אינם יודעין לדבר בהלכה.**

גזרי עצים במזבח הנחושת

במסכת יומא מבואר שיש לסדר שני גזרי עצים על מקום המערכה להקטר התמיד בבוקר ובערב [בשחר כהן אחד מסדר את שניהם ובערב שני כהנים מסדרים אותם].

ולדעת האומרים, שמקום המערכה של מזבח הנחושת היה אמה על אמה, אמר אביי בר הונא אמר רב חמא בר גוריא, שגזרי העצים שנתנו על מזבח הנחושת, כל אחד מהם **אמה על אמה**, והיה דק **כעובי מחק^א גודש סאה**, והיו נותנים אותם זה על זה בתוך האמה על אמה של מקום המערכה.

- לדברי רבי ירמיה, שיעור זה של אמה על אמה היה באמה גדומה, כלומר קצרה, כדי שלא יצאו העצים ממקום המערכה, ולא יעכבו את הילוך הכהנים.

- אולם מהברייתא שהביא רב יוסף מבואר, שהיה השיעור באמה מצומצמת [ולא קצרה], כי לא אכפת לנו אם יצאו העצים מעט ממקום המערכה, ואין להקפיד אלא שלא יצאו ממקום המזבח כולו, שנאמר "וַיִּכְרֹךְ בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הָרֹאשׁ וְאֶת הַפֶּדֶר עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ", כלומר כל המזבח כשר לעצים, ובלבד שלא יצאו חוצה לו.

הכבש היה מדרום למזבח [אורכו תחתיו 32 אמות ורוחבו 16 אמות]

לדעת רב הונא – עניין זה, שהכבש עמד מדרום למזבח, יש ללמוד משני הכתובים הבאים, (א) הכתוב, "וַיִּשְׁחַט אֹתוֹ עַל יָרֵךְ הַמִּזְבֵּחַ צְפֹנָה", המלמד, שירך המזבח, כלומר רגליו, הם בצד צפון. (ב) והכתוב, "כִּבְוֶעַ יְהִי", מלשון רביצה, המלמד שהמזבח נחשב כשוכב, ולא כיושב. ומעתה מאחר שהמזבח נחשב כשוכב, ורגליו בצפון, אם כן פניו בדרום, כדרך השוכב, שפניו בצד שכנגד רגליו, ואם כן פני המזבח בדרום, והכבש הוא פני המזבח, [שדרכו עולים ונכנסים למזבח, ובכל דבר, פתחו ודרך כניסתו קרויה פניו, כפי שנתבאר לעיל], ומכאן שהכבש בדרום.

ולדעת הברייתא – יש ללמוד זאת משני הכתובים הבאים, (א) הכתוב "וּמִצֵּלְתָּהּ פְּנוֹת קָדִים", מלמד, שיש להעמיד את הכבש באופן שכשיפנו ממנו למזבח, יפנו לצד מזרח [קדים היינו מזרח]. (ב) הכתוב, בעניין הים שעשה שלמה², שהיה "עֹמֵד עַל שְׁנַיִם עֶשְׂרֵת בָּקָר וְשִׁלְשָׁה פָּנִים צְפוּנָה וְשִׁלְשָׁה פָּנִים יְמִינָה וְשִׁלְשָׁה פָּנִים נֶגְבָּה וְשִׁלְשָׁה פָּנִים מְזֻרְחָה", מלמד, שבכל פניות שאדם פונה, יש לו לפנות לצד ימינו, [שכן ההולך סביב הים כסדר הרוחות שבכתוב, ופניו אל הים, הולך כל הזמן לצד ימינו, שהעומד מצפון הים ופונה למערב הים, הולך לימינו, וכן העומד ממערב הים, ופונה לדרום הים, פונה לימינו, וכן הלאה]. ומתוך שני הכתובים הללו יש ללמוד, שראוי להעמיד את הכבש באופן כזה, שכשיפנו ממנו למזבח למזרח העולם, תהא

מעכב את הכשר המזבח, כי כך משמעות הכתוב "המזבח", כשהוא עשוי כן הוא קרוי מזבח, ואם לאו אין זה מזבח. ואלו הם:

א. קרנות המזבח. שנאמר, "קִרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ".

ב. כבש המזבח. שנאמר, "אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ", והכוונה לכבש, שדרכו עולים ונכנסים למזבח, שכן בכל דבר, פתחו ודרך כניסתו קרויה פניו, וכן מצינו שהצד המזרחי של אוהל מועד ששם הפתח קרוי "פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד".

ג. יסוד המזבח שנאמר "אֶל יְסוּד הַמִּזְבֵּחַ".

ד. ריבוע המזבח. כלומר שיהא אורכו כרוחבו, שנאמר, "כִּבְוֶעַ יְהִי הַמִּזְבֵּחַ".

ה. כרכוב המזבח. שנאמר, "כִּרְכָּב הַמִּזְבֵּחַ". **לדעת רבי,** הכוונה לכיורים וציורים שהיו צריכים לעשות במזבח [הנחושת] מעל המכבר [=כמין רשת שהקיפה את המזבח לתת סימן בין דמים עליונים לדמים תחתונים]. **ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה,** הכוונה לסובב שעשו במזבח [הנחושת] מעל המכבר.

ולא היה סובב זה להליכת הכהנים, כסובב שהיה בולט מעל חצי המזבח בבית עולמים, אלא בליטה קטנה היה סובב זה, לנוי בלבד, וסובב להליכת כהנים לא היה במזבח הזה אלא בראש גגו, באמה השניה משפת הגג, ואמנם גם הסובב הזה נקרא כרכוב בלשון חכמים, והעמיקו את שתי האמות החיצונות של גג המזבח מעט, כדי שתהיה שפת המזבח מעקה קטן סביב הליכתם של הכהנים, שלא יחליקו.

תניא, אותו היום שנסך כהן צדוקי מי החג על רגליו, ורגמוהו כל העם באתרוגיהם, נפגמה קרן מזבח. והביאו בול [=מלא אגרוף] של מלח, וסתמוהו, ולא מפני שכשר לעבודה, [בסתימה זו], אלא שלא יראה מזבח פגום.

דברים שאינם מעכבים את הכשר המזבח

מידות אורכו ורוחבו וקומתו של המזבח אינם מעכבים, והוא כשר בין כשהוא גדול, ובין כשהוא קטן, **ובלבד שלא יעשה אותו פחות ממזבח הנחושת שעשה משה.**

ולדעת רב יוסף, מידת אורכו ורוחבו של מזבח הנחושת שעשה משה, היתה חמש אמות על חמש אמות, ומקום המערכה אמה על אמה, [כדעת רבי יוסי בדף נ"ט].

קרי עלייהו בני קטורה

א. רב יוסף אמר, שהמזבח שעשה משה, היה אמה, וכוונתו שמקום

^א כלי דק דומה לסרגל שבו מיישרים את המידה הגדושה.

^ב כעין גיגית גדולה עשויה בדמות ים. [מצודת דוד].

^ג בגמרא הגרסא "שנים".

הפניה לצד ימין של העולה, וזה יתכן רק אם יעמוד הכבש בדרום, שאז פני העולה לצפון העולם, וימינו למזרח, וכשיפנה לקרן מזרחית דרומית נמצא פונה לצד מזרח העולם, ולצד ימינו.

הכבש אינו נוגע במזבח

לדעת רבי יוסי – דין זה, שלא יהא הכבש נוגע במזבח, למד מהכתוב, **"וְעִשִּׂיתָ עֲלֵיתָיִךְ הַבֶּשֶׂר וְהַדָּם"**, המקיש את זריקת דם העולה להקטרת האימורים, ומלמד, **שכשם שדם העולה ניתן למזבח בזריקה, כך הקטרת האימורים לאש ניתנת בזריקה**. ובאמת גם לולא הכתוב הזה, על כרחו, הכהן זורק את האימורים לאש מרחוק, כי אינו יכול לעמוד סמוך לאש, ואם בכל זאת כתבה תורה שעליו לזרוק את האימורים, יש ללמוד **שלא די שיעמוד על גג המזבח, ויזרוק משם את האימורים, אלא יעמוד על דבר נפרד מהמזבח, ומשם יזרוק את האימורים**, ואין הכתוב הזה מתקיים, אלא אם כן יהיה הכבש מופרד מהמזבח, ויזרוק ממנו את האימורים לאש, ומכאן שהכבש אינו נוגע במזבח.

ולדעת רב פפא^א – אמנם הדין הזה, שלא יהא הכבש נוגע במזבח, למד מההיקש הנ"ל, שהוקשו הקטרת האימורים לזריקת הדם, אבל הלימוד הוא באופן שונה, שמההיקש הנ"ל יש ללמוד, **שכשם שבזריקת הדם, יש קרקע עזרה המפריד בין הזורק למזבח, כך בהקטרת האימורים, יש קרקע עזרה המפריד בין המקטיר והמזבח**^ב, וזה יתכן אם יהיה הכבש מופרד מהמזבח.

ולדעת רב יהודה ורבי אבהו – דין זה שיהיה הכבש מופרד מהמזבח למד מהכתובים הבאים^ג, (א) **"וְזָרַקְתָּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב"**, מכאן שיהיה היקף למזבח סביב, ואם הכבש מחובר לו, אין היקף למזבח סביב, [ודין נוסף למד מהכתוב הזה, והוא, שיהיה כל צידי המזבח סביב שווים, ולא יהיה אורכו יתר על רחבו]. (ב) **"וְעִשִּׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ ... כְּבוֹעַ"**, מכאן שיהיה המזבח ריבועי, ואם הכבש מחובר למזבח, אין כאן ריבועי, [ודין נוסף למד מהכתוב הזה, והוא, שיהיה המזבח בעל ארבע צלעות ולא יהיה עגול].

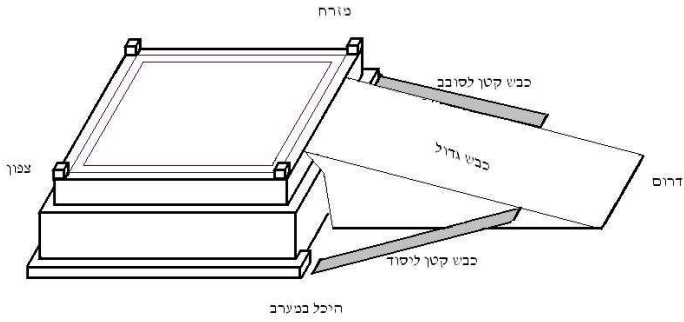
שני כבשים קטנים יוצאים מן הכבש [הגדול] **שבהם פונים ליסוד ולסובב** לדעת רב יהודה, מתוך הכבש הגדול, יצאו שני כבשים קטנים. אחד יצא ממזרחו של הכבש, [במקום שעדיין לא היה גבוה שש אמות], ונמשך באלכסון כלפי הסובב, ובו הכהן הולך לסובב לזרוק את דם החטאת על קרנות המזבח, [שמתחיל בקרן דרומית מזרחית, וממשיך בשאר הקרנות עד שסובב את המזבח, כפי שנתבאר בפרקים קודמים]. **ואחד יצא ממערבו של כבש לכיוון היסוד**, שבו הכהן יורד מהמזבח ליסוד עם שיירי דם החטאת, ושופך את שיירי הדם ביסוד הדרומי, [כפי שנתבאר בפרק הקודם]^ד.

^א העירוני שרב פפא בא לתרץ את קושית הגמרא.

^ב לאו דווקא אויר קרקע, שהרי הכבש היה פורח אמה על היסוד ואמה על הסובב. [תוס' כאן]. ... נראה לרבינו חיים ... יש אויר מפסיק יותר מכדי אמה סובב, כדי שיהא אויר קרקע מפסיקו ... [תוס' בדף פ"ז ע"ב בד"ה אויר]. ומתוך פירוש רש"י משמע כפירוש רבינו חיים. וראה משי"כ הלן בדף ס"ד. ואמנם בחומש פירש רש"י שהכבש היה מרוחק מהמזבח כמלא החוט. ואפשר שפירש כן כדעות האחרות שבסוגיה, שהדבר למד ממה שנאמר סביב, או ממה שנאמר רבוע, לזוהי די בהרחקה מועטת. אבל לדעה זו היה אויר קרקע ממש מפסיק בין כבש למזבח.

^ג מהדרשות של רב יהודה ורב אבהו, יש ללמוד, ששום דבר לא יהיה מחובר למזבח, אבל מדרשות רבי יוסי ורב פפא, אין ללמוד אלא שהכבש הגדול שממנו עולים להקטיר לא יהיה מחובר למזבח, אבל יתכן שבדברים אחרים, כגון כבשים קטנים דלהלן, יהיו מחוברים במזבח. ומתוך דברי תוס' משמע, שרבי יוסי מודה לדרשת רב יהודה ורב הונא, ולכן לא יהיה שום דבר נוגע במזבח, אלא שמחמת הדרשות הללו די בהפסק כלשהו, אבל בין הכבש הגדול ולמזבח, יש לעשות הפסק גדול וניכר, כדי שיהיה ניכר שזריקת האיברים כזריקת הדם.

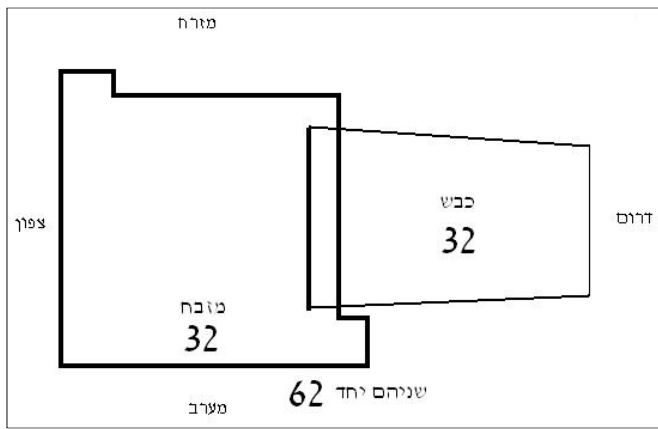
^ד כל זה מנואר בדברי רש"י. אכן, לפי זה, כשגמר הכהן לזרוק את דם החטאת על ארבע

אורך הכבש עם המזבח

המזבח היה [בתחתיתו] 32 אמה על 32 אמה. וגם הכבש [שעמד מדרום למזבח], היה בתחתיתו באורך 32, ואם כן אורך המזבח והכבש היו 64 אמה.

אולם כשהעמידו את הכבש צמוד למזבח, היו שתי אמות ששניהם היו בו יחד, כי הכבש היה מגיע עד גגו של מזבח, ופורח על אמה של (מקום) היסוד, ועל אמה של הסובב, ולכן הכבש והמזבח יחד, תפסו ברוחב העזרה רק 62 אמה.

דף ס"ג

שיפועי הכבשים

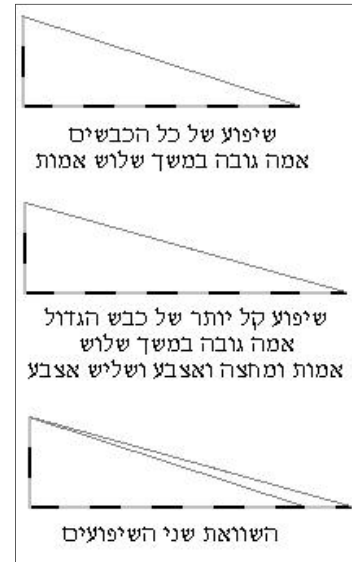
לדעת רמי בר חמא, רוב הכבשים הנעשים לעלות בהם, בכל שלוש אמות [במשך הקרקע], הם מגביהים אמה אחת.

אבל יוצא מן הכלל הוא הכבש הגדול של המזבח, מאחר שהוא חלק ועולים בו במשא אברים כבדים להקטרה, עשו את שיפועו נוה יותר, ולכן לא הגביה אמה בכל שלוש אמות, אלא בכל שלוש אמות ומחצה ועוד אצבע [= 1/4 טפח = 1/24 אמה] ועוד שליש אצבע [= 1/12 טפח = 1/72 אמה], [כלומר בכל 3 אמות ועוד 5/9] [40/72 =] אמה הגביה השיפוע אמה אחת^ה, ובמשך 32

הקרנות, היה צריך לחזור ולסובב את המזבח בדרך שבא ממנה, כי לא היה לו דרך לרדת מהסובב בקרן מערבית דרומית. אולם התוס' בדף ס"ד ע"א בד"ה יותר כתבו, שגם מצד דרום מערב היה כבש קטן, שבו היה הכהן יורד מהסובב, וחוזר לכבש הגדול. ושוב הראוני את דברי התוס' בדף פ"ז ע"ב בד"ה אויר, שלפירוש רבינו חיים היה הכבש מרוחק מהמזבח יותר מכדי אמה סובב, ואם כן היה יכול להמשיך את הקפתו בסובב בצד דרום עד הכבש הקטן שממנו עלה לסובב, ואינו צריך לחזור על עקיבו.

^ה כן גרסת רש"י. [] אולם יש גורסים, שהכבש הגדול היה עולה אמה בכל שלוש אמות ומחצה וחצי טפח ואצבע ושליש אצבע, [ולגרסתם הם מוסיפים חצי טפח [= 1/12 אמה] על גרסת רש"י], כלומר בכל 3 אמות ועוד 23/36 [= 46/72] אמה, הכבש מגביה אמה אחת, ולפי זה באורך של 32 אמות של הכבש, לא הגביה 9 אמות שלמות, אלא 8 אמות ועוד 104/131 אמה, [שזה קרוב ל 8 אמות ו- 4/5 אמה]. ולכן דחה רש"י את גרסתם כי לגרסא זו נמצא הכבש נמוך מהמזבח מעט יותר מחומש אמה, ואם כן יהיה בסוף הכבש מעלה של כחומש אמה ובתורה נאמר "וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֵת עַל מִזְבְּחִי". אולם רבינו נתן תירץ זאת, על פי המבואר במסכת מנחות, שאמה של יסוד לא היתה בת ששה טפחים, ככל האמות, אלא בת חמישה טפחים, ואם כן, המזבח לא היה גבוה 9 אמות של ששה טפחים, אלא נמוך מכך חומש אמה, ונמצא

לח' והקריבה אל הכהן והגישו אל המזבח, כלומר יש להגיש את המנחה [בעודה בכלל] שתיגע בקרן מערבית דרומית של מזבח, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ואם כן לכאורה הוא הדין לעניין הקמיצה של המנחה, [שנאמר בה "והקריב ממנו בקמצו מסלת המנחה ומשמנה ואת כל הלבנה אשר על המנחה והקטיר המזבח בים ניחם אֶזְכְּרָתָהּ לְחַיִּים"], יש לעשותה בקרן מערבית דרומית של המזבח.

מדיני המנחות²

א. המקום הכשר לקמיצת המנחה [שהיא כנגד השחיטה של הזבחים].

מתחילה רצו לומר, שהיה מקום ללמוד בבניין אב, שקמיצת המנחה תהא בצפון העזרה, שכן המנחה היא קדשי קדשים, ואם כן כשם שעולה חטאת ואשם שהם קדשי קדשים, נשחטים דווקא בצפון העזרה, כך המנחה שהיא קדשי קדשים כמותם, תהא נקמצת בצפון העזרה.

אולם באמת אין ללמוד זאת בבניין אב, כי כל קדשי קדשים הללו חמורים מהמנחה, שכן כולם מיני דמים, מה שאין כן מנחה [אולי החומרה היא שהם קרבנות בעלי חיים, והיא באה מהצומח]. ועולה חמורה מהמנחה גם בזה שהעולה כולה כליל למזבח מה שאין כן מנחה ששיירה נאכלים לכהנים. וחטאת חמורה מהמנחה גם בזה שהחטאת מכפרת על חייבי כריתות.

ומכל מקום ניתן היה ללמוד [בבנין אב], שתהא קמיצת המנחה בקרן מערבית דרומית של המזבח, שכן נאמר, "והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה

הכבש בגובה המזבח.

² והנה בית עולמים, היתה העזרה ברוחב 135 אמה, ואם כן היכן שלא עמד המזבח, [בין אם עמד בצפון העזרה, ובין אם עמד בדרום העזרה, ובין אם היה ממוצע בין הצפון לדרום], היה מדרומו די מקום לכבש שאורכו 32 אמה. אולם במשכן לא היה רוחב החצר אלא 50 אמה, וכבר נתבאר בדף נ"ט, שלדעת רבי יוסי היה גובה מזבח החנושת 10 אמות, כמזבח בית עולמים, [ואורכו ורוחבו 5 אמות], ואם כן היה צריך לעשות לו כבש 32 אמה, ועל כרחק יהיה המזבח משוך הרבה לצפון החצר, עד שיהיה לדרומו 32 אמות לכבש, ואם כן היה כולו אף מצפון למשכן, ולא היה כנגד המשכן כלל, [שכן המשכן היה באמצע החצר, וצפון המשכן היה 30 אמות מתחילת הדרום]. ולדברי האומרים, שהמזבח היה בדרום העזרה, על כרחק היה גובה המזבח 3 אמות, [ואורכו ורוחבו 10], כדעת רבי יהודה בדף נ"ט, ומאחר שהיה גובה המזבח 3 אמות בלבד, לא היה אורכו של כבש אלא 10 אמות ו-2/3 אמה, והכבש עם המזבח היו 20 אמה ו-2/3 אמה, וכנסו יחד בחצי הדרומי של החצר, [שהוא רוחב 25 אמה]. [כל זה מהתוס'].

³ העתקתי לכאן את סדר הקרבת המנחה, כפי שנדפס ב"בקיצור" על מסכת סוטה דף י"ד: אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלות של כסף וזהב, [שחרן ראיות להיות כלי שרת]. ומנחת סוטה מביא בכפיפה מצרית, [שאינה ראויה לכלי שרת, אפילו למי שמכשיר כלי עץ, משום שכפיפה אינה מוכבדת להביאה לפני המלך]. ונתן את המנחה לכלי שרת ומקדש את המנחה, [ונחלקו חכמים אם כלי שרת מקדש את המנחה אף שלא לדעת, או שצריך לקדש את המנחה בפירוש אחרי שתנה לכלי שרת]. ונתון על המנחה שמו ולבונה, ומוליכה לכהן. [שמכאן ואילך מצווה בכהן]. וכהן מוליך את המנחה למזבח, ומגישה לקרן דרומית מערבית של המזבח, כנגד חודה של קרן, ולרבי אליעזר מגישה לדרום הקרן הזו. ומסלק את הלבונה לצד אחד, וקומץ מהמנחה הבלולה בשמן. ונתון את הקומץ, עם הלבונה שסילק לצד, לתוך כלי שרת, לקדש פעם נוספת. [הקידוש הראשון הוא כנגד השחיטה בזבח, והקידוש השני הוא כנגד קבלת הדם בזבח]. ומעלה אותם להקטירם על גבי המזבח, מולח ונתון על גבי האש. והקטיר הקומץ, [י"א שהתחיל להישרף, וי"א שנשרף רובו], הותרה שאר המנחה לאכילת הכהנים, ורשאים לתת לתוכה יין שמו ודבש, כדרך אכילת מלכים, אבל אסורים לאוכלה חמץ.

אולם באמת הקמיצה כשרה גם במקומות נוספים.

מהכתוב, "והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה על כל לבנתה והקטיר הכהן את אֶזְכְּרָתָהּ המזבחה אשה ריח ניחם לחי", יש ללמוד שהקמיצה כשרה במקומו של הבעלים המביאה, וכשהבעלים הוא זר, אינו עומד אלא במזרח העזרה [בכל רוחבה מהצפון עד הדרום], במקום דריסת רגלי ישראל, ומכאן שהקמיצה כשרה אף בדרום העזרה, והוא הדין לשאר צדדים [וכל שכן לצפונה] ולא רק בקרן מערבית דרומית של המזבח. [ובן בתירא לומד מהכתוב הזה דין נוסף כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

ולדעת רבי אלעזר, לא רק בכל העזרה ניתן לקמוץ את המנחה, אלא אף בתוך ההיכל, שכן מצינו בעניין בזיכי לחם הפנים, שהם מתירים את הלחם, [שנאמר "ונתת על המערכת לבנה זכה והיתה ללחם לאֶזְכְּרָה אִשָּׁה לחי"], והם כקומץ המתיר את המנחה, וסילוקם מהשלחן הוא כנגד קמיצת המנחה, ואם כן, כשם שסילוק הבזיכים מהשלחן נעשה בהיכל, כך כל קמיצה כשרה בהיכל.

ב. המקום הכשר לאכילת [שיירי] המנחה.

המנחות נאכלות לפני מן הקלעים בלבד, כדין שאר קדשי קדשים, שנאמר, "זֶה יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים מִן הָאֵשׁ כֹּל קֶרֶבֶנְךָ לְכָל מִנְחָתְךָ וְלָכֶל חֲסֵאתֶם וְלָכֶל אֲשֶׁמֶם אֲשֶׁר יִשִּׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים לָךְ הוּא וְלִבְנֵיךָ. בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים תֹּאכְלֵנּוּ כֹּל זָכָר יֹאכֵל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָּךְ".

ג. המתירים לאכול את [שיירי] המנחה.

המנחות נאכלות אך ורק לזכרי כהונה, כדין שאר קדשי קדשים, שנאמר, "זֶה יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים מִן הָאֵשׁ כֹּל קֶרֶבֶנְךָ לְכָל מִנְחָתְךָ וְלָכֶל חֲסֵאתֶם אֲשֶׁמֶם אֲשֶׁר יִשִּׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים לָךְ הוּא וְלִבְנֵיךָ. בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים תֹּאכְלֵנּוּ כֹּל זָכָר יֹאכֵל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָּךְ".

ד. בכל מאכל.

המנחות נאכלות בכל צורה, בין מבושלות ובין אפויים ובין צלויות, [שלא כפסח הנאכל צלי בלבד].

ה. זמן אכילת [שיירי] המנחה.

מדין תורה, המנחות נאכלות ביום הקרבתם, ובלילה שאחריה עד הבוקר, שכן מפורש בתורה בעניין לחמי תודה.

וחכמים עשו סייג לדבר, שלא יאכלו אותם עד סוף הזמן הזה, שמה ימשיכו לאכול גם אחרי כן, ונמצאו עוברים באיסור נותר, שעונשו כרת, ולכן אמרו חכמים, שלא תאכל אלא עד חצות הלילה.

תיקון מנחה שנקמצה בשמאל

[קמיצה בשמאל פסולה] ואמר בן בתירא: מנין שאם קמץ את המנחה בשמאל, שלא נפסלה המנחה בכך, ויש לה תקנה על ידי שיחזיר את הקומץ לתוך שיירי המנחה, ויחזור ויקמוץ בימין, שנאמר "וְקִמַּץ מִשָּׁם", ללמד שיקמוץ ממקום שכבר קמץ.

שחיטת שלמים בהיכל

אמר רבי יוחנן: שלמים ששחטם בהיכל, כשרים, שכן ההיכל הוא עיקר, והעזרה טפילה לו, ושלמים שנשחטו בעזרה כשרים, שנאמר, "וּיִשְׁחָטוּ פֶתַח

מנחה קרויה חטאת וחטאת קרויה מנחה

מבואר בתורה, שעל חטאי טומאת מקדש וקדשיו ושבעות ביטוי יש להביא קרבן עולה ויורד, כלומר, אם החוטא עשיר, מביא כשבה או שעירה לחטאת. ואם הוא דל, מביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה. ואם דל שבדלים הוא, ואין ידו משגת "לְשֵׁנֵי תְרִים או לְשֵׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאוּ אֶת קֶרְבָּנוּ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירַת הָאֶפֶה סֶלֶת לְחֻטָּאת לֹא יִשִּׁים עֲלֶיהָ שְׁמֹן וְלֹא יִתֵּן עֲלֶיהָ לְבֹנָה כִּי חֻטָּאת הִיא".

ומהכתוב הזה למדו בסוגינתו שני דברים:

א. הכתוב "וְהֵבִיאוּ ... עֲשִׂירַת הָאֶפֶה סֶלֶת ... חֻטָּאת הִיא", מלמד שמנחת החוטא הזה נקראת בשם חטאת, ומתוך שנקראת המנחה הזו בשם חטאת למדנו שדינה כחטאת, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

ב. משמעות הכתוב "כִּי חֻטָּאת הִיא", היינו שהמנחה הזו שמביא הדל שבדלים, היא היא החטאת האמורה תחילה, שהיה לו להביא אם היה דל בלבד, [שתי תורים או שני בני יונה], כלומר חטאת העוף הפכה להיות מנחה, ומכאן שחטאת קרויה מנחה, ודינה כדין מנחה, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

והתוסי' ביארו, שאין הכוונה שכל אחד מהקרבות הללו קרוי בשני שמות, אלא המנחה קרויה גם בשם חטאת, כמבואר בכתוב, [ואם נעשית לשם חטאת אין כאן שינוי השם], אבל חטאת העוף אינו קרויה בשם מנחה, שלא מציינו זאת בכתוב, [ואם נעשית לשם מנחה, יש כאן שינוי השם], ואין כוונת הגמרא אלא שהוקשו חטאת ומנחה זה לזה, ללמוד דינים זה מזה.

באיזה דבר דין המנחה כדין חטאת [מחמת שמנחה קרויה חטאת]

א. קמיצה בצפון.

גרסת הגמרא לפנינו – הדין שבו הושוותה מנחה [הבאה על חטא] לחטאת הוא, שכשם שחטאת [בהמה] שחיתתה בצפון העזרה, כך קמיצת המנחה [הבאה על חטא] נעשית בצפון העזרה.

[ורש"י דחה גרסא זו, ופירש, שקמיצת מנחת חוטא כשרה בכל העזרה, כקמיצת שאר מנחות, שכך שנינו לעיל, 'המנחות נקמצות בכל מקום בעזרה', ולא חילקה המשנה בין מנחת חוטא לשאר מנחות. אולם התוסי' ניסו ליישב את הגרסא הזו, ולומר שמנחת חטא נקמצת בצפון].

ב. פסול שלא לשמה.

גרסת רש"י – הדין שבו הושוותה המנחה [הבאה על חטא] לחטאת, הוא, שכשם שחטאת שנעשית שלא לשמה פסולה לגמרי, כך מנחה [הבאה על חטא] שנעשית שלא לשמה פסולה לגמרי. [ותוסי' דחו את הפירוש הזה, כי במסכת מנחות מבואר, שדין זה, שחטאת העוף ומנחת חוטא נפסלים בעשיה שלא לשמה, נלמד ממה שנאמר בהם, "היא"י"].

ג. יסוד.

גרסת רבינו חיים – הדין שבו הושוותה המנחה לחטאת העוף הוא שכשם שחטאת העוף נעשית במזבח במקום שיש בו יסוד שנאמר בה "וְהִנְשִׂאָר בְּדָם וּמִצָּה אֶל יְסוּד הַמִּזְבֵּחַ" כך הגשת המנחה במזבח היא במקום שיש בו יסוד, [ולא בקרן דרומית מזרחית].

ד. עבודה בימין.

גרסת רבינו תם – הדין שבו הושוותה המנחה לחטאת הוא, שכשם שעבודת החטאת ביד ימין, כך עבודת המנחה ביד ימין.

מקום עבודות חטאת העוף

בדף ס"ד יתבאר בעזה"י, מהן עבודות חטאת העוף [ראה להלן], וכאן מבואר מקומן של העבודות.

" ולאחד הפירושים בתוסי' בדף ה' בד"ה מיטע, דין זה שמנחת חוטא נפסלת בעשיה שלא לשמה, למד מהכתוב "חטאת הוא", האמור בשעיר נשיא.

אֶהָל מוֹעֵד", ולא יתכן שהטפל יהיה חמור מן העיקר, כלומר לא יתכן שבחצר ההיכל העבודה תהא כשרה, ובהיכל עצמו, שהוא העיקר, העבודה תהא פסולה.

אכילת קדשים בהיכל

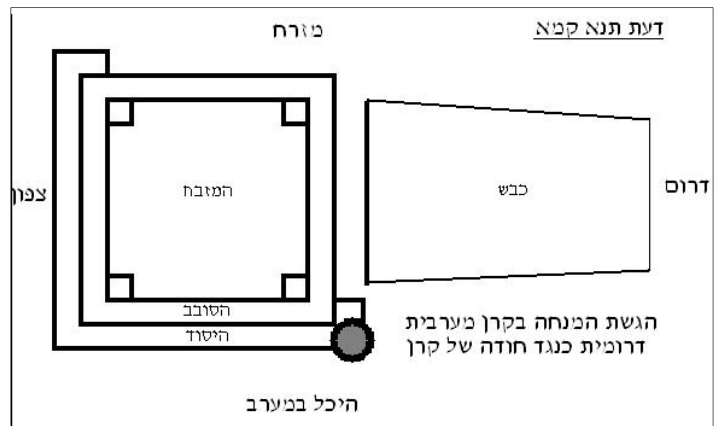
מה שנתבאר לעיל, שההיכל הוא עיקר, והעזרה טפילה לו, ולכן כל הכשר בעזרה, כשר בהיכל, הוא דווקא בענייני עבודה, שעיקר עבודת המלך במקומו בהיכלו, ולא בחצרו, אבל לעניין אכילת קדשים הדבר הפוך, שאין ראוי לאכול בפני המלך, ואם מותר לאכול קדשים בעזרה, אין ללמוד מזה שמותר לאוכלם בהיכל.

ומכל מקום **בשעת הדחק**, אם אי אפשר לאכול את הקדשים בעזרה, כגון שהקיפו גוים את העזרה למלחמה, ויורים חיצים לתוכה, הכהנים מותרים להיכנס להיכל לאכול בו קדשים, שנאמר, "בְּקִדְשׁ הַקְּדָשִׁים [=בהיכל] תֹאכְלֶנּוּ".

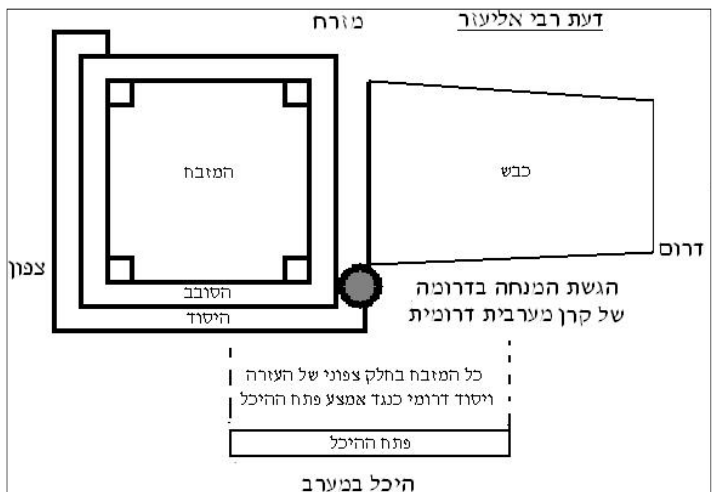
מקום הגשת המנחה במזבח

קודם קמיצת המנחה, הכהן נוטל אתה בכלי שרת, ומגישה למזבח שתגע בו, שנאמר, "וְזֹאת תֹזְכֶרֶת הַמִּנְחָה, הַקָּרֵב אֹתָהּ בְּנֵי אֶהְרֹן לְפָנַי ה' אֵל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ", כלומר הקרב אותה בכלי שתיגע במזבח.

לדעת תנא קמא – הכהן מגיש את המנחה, שתגע במזבח בקרן מערבית דרומית בחודה של קרן, כי הכתוב, "לְפָנַי ה'" מלמד, שיש להגישה במערב המזבח, שהוא הצד שכנגד אהל מועד, וקרוי לפני ה', והכתוב "אֵל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ" מלמד, שיש להגישה בדרום המזבח, שהוא הצד שממנו עולים למזבח, והוא קרוי פני המזבח, ולא יתקיימו שני המקראות, אלא בקרן מערבית דרומית בחודה של קרן.

ולדעת רבי אליעזר – הכהן מגיש את המנחה בצד הדרומי של קרן מערבית דרומית, כי לדעתו כל המזבח עומד בצפון, ואם כן צידו המערבי של דרום המזבח הוא גם כנגד הפתח, ואם כן, בצד הדרומי של הקרן הזו, יתקיימו שני המקראות.

מקום בית הדשן

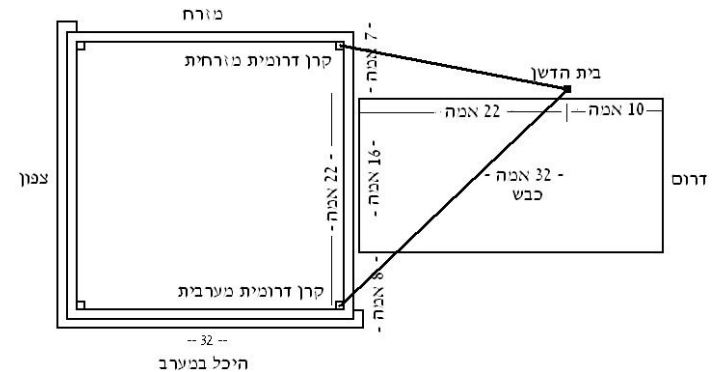
בית הדשן, [שבו נותנים תרומת הדשן של כל יום, מוראה ונוצה של עולת העוף, ודישון מזבח פנימי ומנורה], היה **שלושה טפחים ממזרח לכבש**, רחוק **כעשר אמות מתחילת הכבש, וכעשרים ושתיים אמות מהמזבח**.

ודבר זה למד מהמשנה המבארת את עבודת הכהן שזכה בתרומת הדשן שכך שנינו: נטל מחתה של כסף ועלה לראש המזבח ופינה את הגחלים אילך ואילך וחתה מן המאוכלות הפנימיות, ויורד הגיע לרצפה [לסוף הכבש], מחזיר פניו כלפי צפון [כלפי המזבח], והולך למזרחו של כבש, [ומתקרב למזבח] כעשר אמות [ממקום שכלה הכבש, דהיינו רחוק מעל ראש המזבח עשרים ושתיים אמה], צבר את הגחלים על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים, וזהו מקום שנותנים בו מוראה ונוצה ודישון מזבח הפנימי והמנורה.

בא וראה כמה גדול כוחם של כהנים

כבר נתבאר שהכהן העושה את עולת העוף זורק ממקומו את המוראה והנוצה לבית הדשן, וכשאין לו מקום לעשות את העולה בקרן דרומית מזרחית, הוא עושה אותה כשהוא עומד בגג המזבח בקרן דרומית מערבית, ואז הוא זורק את המוראה והנוצה ממקומו עד בית הדשן, יותר משלושים אמה.

שכן המרחק מבית הדשן עד המזבח הוא 22 אמה [ועם אמה ראשונה של גג המזבח המרחק הוא 23 אמה] והמרחק מקרן מערבית דרומית ועד מזרח הכבש הוא 22 אמה, שכן רוחב הכבש 16 אמה, ועוד שש אמות ברוחב המזבח עד הקרן, [ואם הכהן עומד ממזרח לקרן המרחק הוא 21 אמה], והאלכסון של המרחק הזה [הוא **מהלך זריקת המוראה והנוצה ממקום הכהן עד בית הדשן**] קרוב ל-31 אמה, [שכן האלכסון הזה הוא קרוב לאלכסון של 22 אמה על 22 אמה, וכל אלכסון הוא אחד ושני חומשים מרוחב הריבוע, אם כן האלכסון הוא 30.8] ובתוספת חצי האמה שביית הדשן רחוק מהמזבח נמצא המרחק יותר מ-31 אמה⁷, אלא מאחר שהאדם גם כן תופס מקום הרי זה ממעט את המרחק, והמרחק שהוא זורק את המוראה והנוצה הוא **מעט יותר מ-30 אמה**.

ומכאן יש ללמוד כמה גדול כוחם של כהנים, שכן **אין לך חלק קל בעופות יותר ממוראה ונוצה, ודבר שהוא קל מאוד אינו נזרק למרחוק בנקל**,

בקרן דרומית מזרחית, ואם כן במקום ללכת לגג המזבח בקרן דרומית מערבית, ילך לגג המזבח בקרן דרומית מזרחית, ששם המקום פנוי, כי שאר הכהנים שבקרן זו עומדים על הסובב. ואולי באמת רק אחר שרבו כהנים בקרן דרומית מזרחית כל כך, עד שלא היה מקום פנוי גם למעלה בגג, היו הולכים לקרן דרומית מזרחית. ויליע בזה. וכל זה כשיטת רש"י. אולם התוסי' כתבו, שגם בצד זה היה כבש קטן ללכת בו לסובב, ודרכו היו עושים את עולת העוף גם בקרן זו על גבי הסובב.

⁷ רש"י פירש, שהמרחק גדול מ-31 אמה, מחמת חצי אמה שביית הדשן רחוק מהכבש, אבל אלכסון של 22 אמה בלבד אינו גדול מ-31 אמה, וזה מחמת החשבון, שכל אמתא באלכסונו, אמתה ותרי חומשא בריבוע, אולם החשבון הזה אינו מדויק [כפי שנתבאר בראשונים בכמה מקומות (עיין עירובין י"ד ע"א תוד"ה והאיכא)] ובאמת אלכסון של 22 אמה בלא שום תוספת הוא 31.1127. וזה יותר משלושים ואחד. וגם מאחר שבאמת אין האלכסון של 22 אמה על 22 אמה אלא של 23 אמה על 21 אמה הרי הוא גדול מאלכסון של 22 אמה על 22 אמה. ויליע בזה.

א. המליקה – כשרה **בכל מקום במזבח**^א, ואף למעלה מחוט הסיקרא, [שלא כהזאה הנעשית למטה מחוט הסיקרא כמבואר בדף ס"ד].

ב. ההזאה [של דם הנפש] – נעשית **למטה מחוט הסיקרא** [מטעם המבואר בדף ס"ד], ומתוך שנקראת חטאת העוף בשם מנחה, [כמבואר לעיל], למדנו, ששווה היא למנחה בעבודתה, וכשם שהגשת המנחה למזבח נעשית בקרן דרומית מערבית, כך הזאת חטאת העוף למזבח, [שהיא עיקר עבודתה וגישתה למזבח], נעשית **בקרן דרומית מערבית**.

ג. מיצוי [שיירי] הדם – כשר **בכל מקום במזבח**, שכן אינו מעכב את הכשר הקרבן, **ואפילו לא נעשה מיצוי כלל**, הקרבן כשר^ב.

דף ס"ד

שלושה דברים נעשים בקרן דרומית מערבית למטה מחוט הסיקרא

א. הזאת חטאת העוף נעשית בקיר המזבח בקרן דרומית מערבית למטה מחוט הסיקרא. [כמבואר לעיל].

ב. הגשת המנחה נעשית בקיר המזבח בקרן דרומית מערבית למטה מחוט הסיקרא. [כמבואר לעיל].

ג. שפיכת שיירי הדם של חטאות החיצונות נעשית על יסוד המזבח בקרן דרומית מערבית. [שכן לדעת התנא של המשנה, שפיכת שיירי הדם נעשית ביסוד דרומי, כפי שנתבאר בדף נ"ג, ואין יסוד בדרום אלא אמה אחת בקרן דרומית מערבית. אמנם מבואר שם, שיש חולקים על כך, ואומרים ששפיכת שיירי הדם ביסוד המערבי].

שלושה דברים נעשים בקרן דרומית מערבית למעלה מחוט הסיקרא

א. ניסוך היין, נעשה בקרן דרומית מזרחית בנקבים שהיו שם בראש הקרן [עד השיתין].

ב. ניסוך המים, נעשה בקרן דרומית מזרחית בנקבים שהיו שם בראש הקרן [עד השיתין].

- והטעם ששני אלו נעשים בקרן דרומית מערבית, הוא, משום שהנסכים צריכים לרדת לשיתין, והשיתין היו תחת קרן מערבית דרומית של המזבח, [כפי שנתבאר בסוף דף ס"א].

ג. עולת העוף כשהיא רבה במזרח. עיקר מקום עשיית עולת העוף הוא בקרן דרומית מזרחית, שהכהן עומד שם על הסובב להקריב את העוף בקיר המזבח, [ולא בקרן דרומית מערבית], משום שקרן מזרחית דרומית היא הקרובה יותר לבית הדשן, שהיה במזרחו של כבש, וראוי לעשות את עולת העוף סמוך לבית הדשן, כי בשעת ההקרבה יש לזרוק לשם את המוראה והנוצה, שנאמר, "וְהִסִּיר אֶת מִקְרָאָתוֹ בְּנִצְתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֶצְלַת הַמִּזְבֵּחַ קִדְמָה אֶל מְקוֹם הַדִּשָּׁן", אלא כשיש הרבה כהנים בקרן דרומית מזרחית, להקריב עולת העוף, ואין לזה מקום לעמוד בסובב באותו הקרן, הולך לקרן מערבית דרומית³ להקריב חטאת העוף, כי היא סמוכה לבית הדשן יותר משתי הקרנות האחרות, ושם אין כבש שיגיע בו לסובב, ולכן עולה לגג המזבח, ומשם מקריב את חטאת העוף בקרן דרומית מערבית⁴.

^א כן לשון המשנה, ולכאורה כשרה גם בכל העזרה. ויליע בזה.

^ב כן דעת התנא של הברייתא, אולם לדעת רבי ישמעאל אליבא דחד תנא [בדף נ"ב], וכן לדעת תנא קמא בברייתא [בדף ס"ד] כביאור רב חסדא, מיצוי חטאת העוף מעכב. ולדעה זו יליע האם גם מקום המיצוי במזבח מעכב.

^ג תימה למה הולך עד קרן מערבית דרומית, ומתרחק מבית הדשן, הלא לא מצינו שעולת העוף טעונה קרן, ואם כן ירחיק מעט מקרן דרומית מזרחית, עד שימצא מקום פנוי, ולא יתרחק עד קרן דרומית מערבית. [תוס'].
^ד לכאורה יליע למה הולך לקרן דרומית מערבית, הלא שם עומד למעלה, ולא על הסובב כמו

והכהן היה זורקו יותר משלושים אמה.

העליה והירידה מהמזבח

רוב העולים לראש המזבח לצורך עבודה, כגון מתן דמים, או סידור המערכה, או היפוך האיברים שישרפו היטב, כשהם עולים למזבח, עולים במזרחו של כבש, כי הוא מימין העולה, ומצווה ללכת לצד ימין, וכשהם מגיעים למזבח הם פונים לימינם לצד מזרח, ומקיפים אותו סביבו, [ובדרכם עושים את העבודה שעלו בעבורה], ויורדים במערבו של כבש [שעתה הוא מימינם].

יוצאים מן הכלל הזה הם העולים לצורך ניסוח מים או יין או הקרבת עולת העוף בקרן מערבית דרומית, שאינם עולים דרך המזרח להקיף את כל המזבח עד שיגיעו לקרן דרומית מערבית, כי אם יקיפו את כל המזבח כשהנסכים והעוף בידיהם, הנסכים יפסלו מחמת עשן המערכה, [שיין מעושן פסול לנסכים^א], והעוף ימות בעשן המערכה, ולכן הולכים דרך לקרן דרומית מערבית, והיא על ידי שעולים במערב הכבש, וכשמגיעים למזבח פונים לשמאל לקרן דרומית מערבית, ועושים את העבודה, ושבים על עקבותיהם.

ואף שהיה ניתן לתקן את הדבר, שיעלו מימין, על ידי שיקיפו את המזבח בידיים ריקניות, וכשיגיעו לקרן מערבית דרומית יגישו להם את הנסכים או העוף, ובכך תהא עלייתם כראוי דרך ימין, מכל מקום אין לעשות כן, כי אין ראוי לעלות למזבח לעבודה בידיים ריקניות.

ורק אם עלו למזבח לצורך עבודה אחרת, ואחר כך המשיכו בהקפת המזבח עד קרן מערבית דרומית, ניתן לתת להם את הנסכים או העוף שיעשו באותה הקרן, ואז נמצא שעשו אותה באותה הקרן, וגם עלו למזבח דרך ימין, וכן שנינו לעניין כהן גדול, שעלה למזבח דרך ימין לצורך עבודה אחרת, אם רצה לנסך, כשמגיע לקרן מערבית דרומית מושיטים לו את הנסכים, ומנסך.

עבודות חטאת העוף

א. המליקה.

נאמר בתורה בעניין חטאת העוף, "וימלק את ראשו ממוול ערפו ולא יבדיל", ומתוך שנאמר "ולא יבדיל", למדנו, שהכהן יחתוך את אחד מסמני השחיטה של העוף, [קנה או וטט], ומתוך שנאמר "ממוול ערפו", למדנו, שלא יעשה זאת בדרך של שחיטה מלפנים, אלא דרך אחורי הצואר, [ולא יעשה זאת בסכין אלא באצבעו, (שכן הדין בעולת העוף כפי שיתבאר בעזה"י בדף ס"ה), וחטאת העוף ועולת העוף למדים זה מזה בגזרה שווה ("ומלק")].

[והמליקה כשרה בכל מקום, בין למטה מחוט הסיקרא, ובין למעלה מחוט הסיקרא, כפי שנתבאר בדף ס"ג].

ב. ההזאה.

הכהן אוחז את העוף, ומזה^ב ישירות את דם הנפש^א ממקום המליקה למזבח, שנאמר, "והזה מדם החטאת", כלומר מגופה של החטאת, ולא יזה באצבעו או בכלי. והדם צריך להגיע לקיר המזבח שנאמר "על קיר המזבח" [ולא על קיר הכבש או על קיר היכל או על קיר אולם], והכוונה לחציו התחתון של הקיר, שתחת חוט הסיקרא, שנאמר, "והנשאֵר בדם

^א מבואר מהסוגיה, שגם מים שמתנסכים על גבי מזבח, אם היה מעושן פסול ... [טל תורה].

^ב חטאת ועולה ילפי מהדדי בגזרה שווה ... אבל להצריך לחטאת מליקה בראש המזבח כעולה לא ילפינו, משום דעולה לא ילפא אלא מהיקשא דהקטרה, ודבר הלמד בהיקש, אינו חוזר ומלמד בגזרה שווה. [תוס' בדף ס"ה]. ועיין בהערה אחרונה בפרק איזהו מקומן.

^ג אוחז בגוף העוף ומעלה ומוריד בכח והדם ניתו מעצמו. [רש"י מנחות דף ב'].
^ד נראה דחטאת לא בעי דמו כולו מדלא כתיב בה הקיף בית מליקה למזבח. [תוס' בדף ס"ה].

קמצה אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ", ללמד, שכל הדם המתמצה, [בין מחמת ההזאה, ובין מחמת המיצוי], יתמצה ליסוד המזבח, וזה יתכן רק אם תהא ההזאה תחת חוט הסיקרא, [שהוא אמה תחת הסובב], אבל אם היתה ההזאה למעלה מחוט הסיקרא, פעמים תהא מעל הסובב, ואז יתמצה הדם לסובב ולא ליסוד.

[ויש להזות בקרן דרומית מערבית, כפי שנתבאר בדף ס"ג].

ג. המיצוי [של שיירי הדם].

אחר ההזאה, היה מצמיד את מקום המליקה למזבח, ודוחקו בקיר, וכל שיירי הדם מתמצים ויורדים ליסוד.

[והמיצוי כשר בכל מקום במזבח, שכן הוא אינו מעכב את הכשר הקרבן, ואפילו לא נעשה כלל, הקרבן כשר, כפי שנתבאר בדף ס"ג].

חטאת העוף נאכלת כולה לכהנים, ואין מקטירים ממנו כלום למזבח.

אחיזת העוף בשעת המליקה

כשהכהן בא למלוך, הוא אוחז את העוף בכף ידו האחת באופן הבא, את שתי הכנפים הוא תופס בין האצבע לאמה, ואת שתי הרגלים הוא תופס בין הזרת לקמיצה^א, ומעתה אם יהיה העוף כדרכו, יהיו פניו כלפי האגודל, ונחלקו בזה חכמים.

לדעת רב – אמנם כן, צואר העוף מונח על האגודל, והעורף כלפי מעלה לצד האצבע ולא לצד האגודל, וכך מולקו^ב.

ולדעת הברייתא – מסובבים את פניו של העוף כלפי אחוריו, כך שצוארו מונח על האצבע, ועורפו פונה לאגודל, ומולקו^ב.

^א וראה מה שכתוב בהערה בסוף דף ס"ג.

^ב ולא נתבאר היכן הזנב, האם הוא בין האמה לקמיצה, או שהוא עם הרגלים בין זרת לקמיצה.

^ג ובאופן הזה לא יוכל למלוך באגודל שהצואר מונח עליו, אלא באצבע אחרת. ולא נתבאר אם מולק באצבע של אותה יד, או באגודל של היד השנייה.

^ד עניין זה אינו מבואר כל צורכו בפירושו רש"י שלפנינו, כי נפלו בו כמה שיבושים ושינויי נוסחאות בין הדפוסים, ואני כתבתי כפי שהבנתי מההגהות שנדפסו במהדורת זכר חנוך. אולם יש שהבינו מדברי רש"י, שהברייתא חולקת לגמרי בכל אופן אחיזת העוף, ולדעת הברייתא העוף אינו מונח בתוך כף ידו של הכהן, אלא על גב ידו. [] שוב העירוני שטעות בידי ולהבנת דברי רש"י נקדים, שכך היא דרך שחיטת העוף היום, העוף נמצא מצד גב היד כשגבו אל גב היד וכך כשראשו נכפף על האצבע לאחור צוארו גלוי כלפי מעלה ונשחט בנקל וכעין זה עושים במליקה שהעוף נמצא מצד גב היד [היינו מלבר] אלא שאכן מהפכים את פניו כלפי היד [שלא יהיה גבו אל גב היד אלא בטנו אל גב היד] והוא ובוה כשראשו נכפף על האצבע נמצא עורפו כלפי מעלה וכך הוא נמלק בנקל.

מליקת העוף אינה כשרה בסכין אלא בעצמו של כהן

אף שהיה מקום ללמוד בקל וחומר, שמליקת העוף תהא בסכין, [שכן מליקת קרבן העוף חמורה משחיטת קרבן בהמה, שמליקה אינה כשרה אלא בכהן, ושחיטה כשרה אף בזר, ואם לשחיטה הקלה הצריכה תורה סכין, כל שכן למליקה החמורה].

ומכל מקום, מתוך שנאמר, "והקריבו הכהן אל המזבח ומלך", למד רבי עקיבא, שתהא המליקה בעצמו [כלומר בציפורנו] של הכהן, ולא בסכין.

סדר הקרבת עולת העוף

א. העליה למזבח.

מליקת העוף אינה כשרה אלא למעלה מחוט הסיקרא, שנאמר "ומלך את ראשו וְהִקְטִיר", להקיש את המליקה להקטרה, וללמד, שכשם שההקטרה בראש המזבח, [במקום המערכה שעל גג המזבח], כך המליקה תהא בראש המזבח, כלומר למעלה מחוט הסיקרא, וכמו כן ראוי לעשותה **במקום הקרוב ביותר לבית הדשן**, [כפי שהתבאר בדף ס"ד], ולכן עיקר מקומה של עבודת חטאת העוף הוא בקרן מזרחית דרומית.

ולפיכך הכהן עולה במזרחו של כבש, ופונה לימין, בכבש הקטן המגיע לסובב, ומקריב את העולה בקרן מזרחית דרומית. [ורק כשיש שם הרבה כהנים, הוא עולה לראש המזבח², ופונה לשמאלו, להקריב את עולת העוף בקרן דרומית מערבית].

ב. המליקה.

נאמר בעניין עולת העוף "ומלך", וכן נאמר בעניין חטאת העוף, "ומלך את ראשו ממול עֲרֹפוֹ", ויש ללמוד בגזרה שווה, שכשם שמליקת חטאת העוף היא מן העורף, כך מליקת עולת העוף היא מן העורף. [ויש ללמוד מפרשת עולת העוף עצמה, שהמליקה אינה כשרה בסכין, אלא בעצמו של כהן כמבואר לעיל].

אולם מתוך שנאמר בעניין מליקת עולת העוף "ומלך את ראשו וְהִקְטִיר", להקיש את המליקה להקטרה, למדנו, שכשם שבהקטרה הראש מוקטר בנפרד מהגוף, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], כך במליקה, הכהן **מבדיל את הראש מהגוף, על ידי חיתוך שני סימני השחיטה** [קנה וושט].

[ומבואר בפירוש רש"י בדף ס"ו, שדרשה זו היא כדעת חכמים, האומרים, שיש לחתוך את שני הסימנים לגמרי, עד שיהיה הראש נבדל מהגוף. אבל לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, אין צריך לחתוך את הסימנים לגמרי, ודי בחיתוך רוב שני הסימנים, ולדעתו הדין הזה למד מהכתוב "והקריבו", המלמד, שהקרבת קרבן זה של עולת העוף, אינה כהקרבת חטאת העוף, ומאחר שמליקת חטאת העוף דיה בחיתוך סימן אחד, על כרחך החילוק בין העולה לחטאת הוא, שבעולה יש לחתוך את שני הסימנים, ומכל מקום די בחיתוך רוב הסימנים, ואין צריך לחתוך אותם לגמרי].

ג. מיצוי דם הגוף.

הכהן נוטל את גוף העולה [בלא הראש], וממצה³ את כל הדם על קיר המזבח, שנאמר, "וְנִמְצָה דָמוֹ" [כלומר נכל הדם] "עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ", [ולא על קיר הכבש או על קיר ההיכל], והכוונה למעלה מחוט הסיקרא, כי נאמר "וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ וְנִמְצָה דָמוֹ", להקיש את מיצוי הדם להקטרה, וללמד, שכשם שההקטרה בראש המזבח, [במקום המערכה שעל גג המזבח], כך המליקה תהא בראש המזבח, כלומר למעלה מחוט הסיקרא, בקיר הסמוך למקום ההקטרה.

לדעת תנא קמא – כל הקיר שמעל חוט הסיקרא כשר לכך, אף האמה שתחת הסובב, שאינה קיר הסמוך לראש הגג, כי לדעת תנא קמא, ניתן

זו עבודה קשה מעבודות קשות שבמקדש. [כלומר אחת מעבודות קשות שבמקדש, שכן גם קמיצה וחפינה עבודות קשות הן, שהקומץ צריך למחוק בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה למטה, שלא יהא הקומץ מבורך. וכן בחפינת יום הכפורים שנינו זו היא עבודה קשה].

דיני המשנה יתבארו בעזה"י על סדר הגמרא.

דף ס"ה

פרשת עולת העוף

ואם מן העוף עלה קרבנו לה' וְהִקְרִיב מן התרים או מן בני היונה את קרבנו. וְהִקְרִיבו הכהן אל המזבח ומלך את ראשו וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ וְנִמְצָה דָמוֹ על קיר המזבח. וְהִסִּיר את מִרְאֵתוֹ בְּנִצָּתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֶצְל הַמִּזְבֵּחַ קְדָמָה אֶל מְקוֹם הַדָּשֵׁן. וְשִׁשַׁע אֹתוֹ בְּכַנְפָיו לֹא יִבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחַ עַל הַעֲצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ עַל־הָאֵשׁ הוּא אֲשֶׁר כִּי־יִחַח לֵה'.⁴

מתנדב אדם עוף אחד לעולה

אף על פי שנאמר בפרשת עולת העוף "ואם מן העוף עלה קרבנו לה' וְהִקְרִיב מן התרים או מן בני היונה את קרבנו", אין ללמוד מזה שהמתנדב עוף לעולה, לא יפחות משני גוזלות, כי נאמר אחר כך, "וְהִקְרִיבו" הכהן אל המזבח ומלך את ראשו וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ וְנִמְצָה דָמוֹ על קיר המזבח", ללמד שמקריב אפילו גוזל אחד.

מליקת העוף אינה כשרה אלא בכהן

אף שהיה מקום ללמוד בקל וחומר, שזר כשר למליקת עולת העוף, [שכן שחיטת עולת בהמה חמורה ממליקת עולת העוף, שעולת בהמה שחיטתה דווקא בצפון העזרה, ומליקת עולת העוף אף בשאר צדדים⁵, ואם לשחיטת עולת בהמה הזר כשר, כל שכן שהוא כשר למליקת עולת העוף].

ומכל מקום הזר פסול למליקת עולת העוף, כי נאמר בעניין עולת העוף, "והקריבו הכהן אל המזבח ומלך", ללמד שהמליקה תהא בכהן בלבד. [ולכאורה הוא הדין לעניין מליקת חטאת העוף].

ומדברי רבי עקיבא נראה, שדין זה למד מסברא, כי מאחר שהמליקה נעשית בראש המזבח, [כפי שיתבאר להלן], סברא פשוטה היא, שנעשית על ידי כהן ולא על ידי הזר, כי לא יתכן שהזר יקרב לעבודה במזבח.

² ולפירוש התוס', גם באופן הזה, הוא עולה לסובב, על ידי כבש קטן שהיה פונה לשם.
³ סוחט בין אצבעותיו וניצוק הדם הולך למרחוק. [רש"י מנחות דף ב'].
⁴ לכאורה יש פירא על הקל וחומר הזה, והיא, מה למליקת עולת העוף שקבע לה מקום למעלה מחוט הסיקרא. וי"ל.

להקטיר גם על הסובב, ולכן גם הקיר שתחת הסובב, נחשב כקיר הסמוך למקום ההקטרה.

ולדעת רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב – אין כשר לכך, אלא הקיר שמעל הסובב, שהוא הקיר הסמוך לגג המזבח, כי לדעתם אין להקטיר אלא על גג המזבח, ואם כן רק הקיר הזה נחשב כקיר הסמוך למקום ההקטרה. עיין הערה ^ח.

ד. מיצוי דם הראש.

הכהן נוטל את הראש, ומצמיד את בית מליקתו למזבח, ודוחקו בקיר כדי שיתמצה הדם.

ה. הקטרת הראש.

הכהן מקנח את ראש העוף במלח, שנאמר, "וְכָל קֶרֶבַן מִנְחָתְךָ בְּמֶלַח תִּמְלַח וְלֹא תִשְׁבֵּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֵיךָ מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קֶרֶבַן תִּקְרִיב מֶלַח", [והיה המלח מצוי לו בראש המזבח, כמבואר במסכת מנחות, שבשלושה מקומות המלח נתונה, (א) בלישכת המלח, (ב) ועל גבי הכבש, (ג) ובראש המזבח].

וזרק את הראש לאש המערכה.

ודין זה, שמקטיר את הראש בפני עצמו, ואינו מקטירו יחד עם הגוף, למד מהכתוב, "וּמִלֶּקֶת אֶת רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר מִמֶּנָּחָה ... וְשָׂעָה אֹתוֹ בְּכַנְפָיו לֹא יִבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ", המלמד, ששתי הקטרות היו, תחילה הקטרת הראש, ואחר כך הקטרת הגוף.

ו. השלכת מוראה ונוצה לבית הדשן.

קודם הקטרת הגוף, יש לקיים עוד שני כתובים, ואחד מהם הוא, "וְהִסִּיר אֶת מִרְאֵתוֹ בְּנוֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֶצְלַת הַמִּזְבֵּחַ קִדְמָה אֶל מְקוֹם הַדָּשָׁן".

לדברי הכל, "מִרְאֵתוֹ" הוא לשון ראי [רעי], והכוונה לזפק², ששם תחילת מהלך המאכל למעיים.

ונוצה הוא לשון דבר מאוס, אולם נחלקו חכמים מהי הנוצה שיש להסיר עם הזפק.

לדעת אבא יוסי בן חנן – נוצתה הוא הדבר המופרש מהזפק, והכוונה לקורקבן, שהאוכל מגיע אליו מהזפק, ואם כן יש להסיר מהעוף עם הזפק גם את הקורקבן.

ולדעת דבי רבי ישמעאל – נוצתה הוא המיאוס של הזפק בלבד, כלומר עושה בצואר העוף כמין ארובה, וחותר עם הזפק גם את העור שסביבו, אבל את הקורקבן אינו מסיר.

ופעולה זו, של הסרת המוראה בנוצתה, הכהן עושה על ידי סכין, ואחר כך משליך אותם לבית הדשן, שהיה במזרח הכבש, [כפי שנתבאר בדף ס"ד].

ז. שיסוי.

הדבר האחרון שיש לעשות לפני הקטרת הגוף, הוא הכתוב, "וְיִשְׂעָה אֹתוֹ בְּכַנְפָיו לֹא יִבְדִּיל", והכוונה לכך שהכהן חולק את העוף לשנים בין כנפיו, אבל אינו חוצהו לגמרי, אלא מניח חלק ממנו מחובר, ואם חתך הכל גם כן כשר.

ופעולה זו של שיסוי העוף הכהן עושה בידי, כי משמעות שיסוי הוא בידיים, כמו שנאמר אצל שמשון, "וְיִשְׂעָהוּ קִשְׂעָה הַגָּדִי וּמְאִימָה אֵין בְּגִדוֹ".

ח. הקטרת הגוף.

הכהן מקנח את הגוף במלח "וְהִקְטִיר אֹתוֹ כְּכֶהֱן מִמִּנְחָתָהּ".

^ח העירוני שמחלוקת זו היא גם לעניין המליקה.

² כשהעוף אוכל, המאכל בורונו לוושט, ובאמצע הוושט [כנגד תחתית הצואר] יש כעין כרס קטנה, ששם האוכל נקבץ, אבל אינו מתאכל שם, אלא אחר כך הוא ממשך בוושט עד הקרקבן, ושם מתחיל להתאכל, ומשם ממשך למעיים לגמר עיכולו.

מה מעכב את הכשר עולת העוף ומה אינו מעכב

כל העבודות שעד מיצוי הדם, מעכבות את הכשר עולת העוף, [ובכלל זה מליקת שני סימנים כדין].

אבל עבודות שלאחר מכן, אינן מעכבות את הכשר עולת העוף, ולכן אם לא הסיר את המוראה והנוצה ובני מעיים, או לא ספג את העוף המלח, [אלא הקטירו כמו שהוא בלא מלח], הקרבן כשר.

ולעניין מיצוי הדם עצמו, [מבואר בדף ס"ו], **שמיצוי דם הגוף מעכב את הכשר הקרבן, אבל מיצוי דם הראש אינו מעכב את הכשר הקרבן,** שנאמר "עֲלָה הוּא". "עֲלָה" ריבוי הוא, ללמד, שאף על פי שלא מיצה את הדם היא עולה כשרה. "הוא" מיעוט הוא, ללמד, שדווקא כשמיצה את הדם כדין, הוא כשר. ומסתבר שהכתוב המלמד שמיצוי הדם מעכב, מדבר בדם הגוף, והכתוב המלמד שמיצוי הדם אינו מעכב, מדבר בדם הראש, כי רוב הדמים הם בגוף, ולכן מסתבר שמיצוי דם הגוף הוא המעכב.

מעשה המליקה

הכהן נכנס עם אצבעו דרך העורף, וחותר את [חוט] השדרה, ואת המפרקת [=עצם הצואר], ויזהר שקודם חיתוך סימן ראשון, לא יחתוך את רוב הבשר המקיף את הצואר, כי עוף שנחתך רוב בשר המקיף את צוארו נעשה נבילה, ומעתה לא תועיל לו המליקה.

וכשמגיע לסימני השחיטה [הקנה והוושט]:

בחטאת – חותר סימן אחד [ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון רוב סימן], **ורוב בשר עמו.** [לדברי רבא, הכל מודים שהדבר מעכב את הכשר הקרבן. ולדברי אבוי, נחלקו חכמים, האם בדיעבד המליקה כשרה, אף שלא חתך מיד את רוב הבשר אחר חתיכת הסימן, אבל לכתחילה, ודאי הכל מודים, שיש לחתוך את רוב הבשר אחר המליקה של הסימן הראשון].

ובעולה – חותר שני סימנים, [ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון רוב שני סימנים], ואחר כך חותר רוב בשר.

חטאת העוף שמלק בה שני סימנים

בעניין מליקת חטאת העוף נאמר "וּמִלֶּקֶת ... וְלֹא יִבְדִּיל", ומכאן שאין חותכים במליקתה את שני סימני השחיטה, אלא אחד מהם בלבד, ונחלקו חכמים, מה דין חטאת העוף, כשהכהן חתך במליקתה את שני הסימנים.

לדעת התנא של משנתנו – חטאת העוף שמלקה בשני סימנים פסולה.

ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון – מבדילים בחטאת העוף, כלומר אם הבדיל המולק את שני הסימנים, **לא פסול**³.

³ כל המבואר למעלה הוא כשיטת רש"י, ולפירושו, דעת רבי אלעזר ברבי שמעון, שמליקת שני סימנים בחטאת העוף אינה פוסלת. [אולם התוס' כתבו, שכל הסוגיה מדברת במליקת סימן שני אחר ההזאה, ולא קודם לכן, אבל המולק את שני הסימנים קודם ההזאה, פסל לדברי הכל, כי נאמר "ולא יבדיל".] ורק לדעה האחרונה בסוגיה, רבי אלעזר ברבי שמעון מכשיר מליקת שני הסימנים אף קודם ההזאה. ולפירוש ר"ח, גם לדעה אחרונה, מליקת שני הסימנים קודם ההזאה פוסלת, ורק אחר ההזאה היא כשרה מהפסוק]. ולפירוש התוס' כך מתבאר הסוגיה. (א) לדברי רב חסדא, נחלקו האם מיצוי חטאת מעכב. לדעת משנתנו, המיצוי מעכב, ולכן כשהיה את הדם, לא נגמרה מצוותו, וכשהבדיל סימן שני אחר ההזאה, אינו נחשב כמחותר בשר בעלמא, אלא כמולק סימן שני בשעת ההקרבה, ומאחר שמלק סימן שני בשעת ההקרבה, עשה כמעשה עולה, ופסל בכך את הקרבן. ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, המיצוי אינו מעכב, ואם כן נגמרה המצווה בהזאת הדם, וכשמלק סימן שני אחר ההזאה, הרי הוא כמחותר בשר אחר ההקרבה, ואינו כמולק שני סימנים. (ב) ולדברי רבה, הכל מודים שהמיצוי מעכב, ואם כן מליקת הסימן השני אחר הזאת דם חטאת העוף וקודם המיצוי, נחשבת כמליקה בשעת ההקרבה, אולם מאחר שלא נעשית מליקת הסימן השני אלא רק אחר שהיה ממליקת הסימן הראשון, נחלקו, כי לדעת רבי אלעזר, בעולת העוף שהייה בין סימן ראשון לשני פסולה, ואם כן כשהיה בחטאת, לא עשה מעשה עולה, ולא פסל. ולדעת משנתנו, שהייה בעולת העוף אינה מעכבת, ואם כן כשהיה בחטאת, עשה מעשה עולה ופסול. (ג) ולדברי אבוי, נחלקו, אם יש לחתוך את רוב הבשר עם הסימן הראשון. לדעת רבי אלעזר

ונאמרו כמה ביאורים למחלוקתם:

- לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, חיתוך רוב הבשר בחטאת אחר מליקת הסימן הראשון, מעכב את הכשרו, ולכן, הבא למלוק שני סימנים בחטאת, על כורחו שווה בין מליקת סימן ראשון למליקת סימן שני, כדי חיתוך רוב הבשר, ואם כן אין מליקה זו כמליקת עולה, ולכן החטאת כשרה.

- לדעת התנא של משנתנו, חיתוך רוב הבשר בחטאת אחר מליקת הסימן הראשון אינו מעכב את הכשרו, ולכן הבא למלוק שני סימנים בחטאת, יוכל שלא לשהות בין מליקת סימן ראשון למליקת סימן שני, כי לא יחתוך את הבשר, אלא שאם יעשה כן, נמצא שמלק את החטאת כמליקת העולה, ולכן החטאת פסולה.

דף ס"ו

ד. [לדברי רבי ירמיה] נחלקו בניאור הכתוב "וְלֹא יִבְדִּיל".

- לדעת התנא של משנתנו, מאחר שנאמר בחטאת העוף, "וְלֹא יִבְדִּיל", כלומר לא ימלוק שני סימנים, אם מלק בה שני סימנים פסלה, כי שינה בה מהכתוב.

- ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, הכתוב "וְלֹא יִבְדִּיל", לא בא ללמד שאין למלוק בחטאת את שני הסימנים, אלא לומר שאין חובה בדבר, שהרי מהכתוב "וְהִקְרִיבוּ", כבר למדנו שיש חילוק בין מליקת החטאת למליקת העולה, [כפי שנתבאר בדף ס"ה בעניין סדר הקרבת העולה באות ב], ואם כן, כבר ידענו שמליקת החטאת היא בסימן אחד, ואם חזרה תורה ואמרה בחטאת העוף "וְלֹא יִבְדִּיל", הכוונה שאין חיוב בדבר, אבל הרוצה למלוק בה שני סימנים, הרשות בידו, ואם כן, העושה זאת לא פסל את החטאת.^א

פסולי מחשבה בקרבנות העוף

[דינים אלו נשנו במשנה בדפים ס"ד ע"ב וס"ה ע"ה]

ולא נתבארו בגמרא שעל המשנה הזו]

מבואר במשנה, שכל הדינים האמורים בעניין פסול הקרבנות במחשבה, [א] במחשבת שינוי שם הקרבן. [ב] במחשבת אכילה חוץ לזמנו. [ג] במחשבת אכילה חוץ למקומו], דין קרבנות העוף שווים בזה לדין קרבנות הבהמה.

וכל מה שנתבאר בזה בפרקים הראשונים בעניין קרבנות הבהמה, כך הדין בעניין קרבנות העוף. [ולהלן נעתקו הדינים שבמשנה, בלא ביאור, כי כבר נתבארו בהרחבה בפרקים הראשונים בעניין קרבנות הבהמה, ואף בגמרא לא נתבארו הדברים כאן כי סמכו על המבואר בפרקים הראשונים].^ב

א. בעניין מחשבת שלא לשמה יש חילוק בין חטאת העוף לעולת העוף.

- חטאת העוף שמלקה שלא לשמה, או היזה דמה שלא לשמה, או לשמה ושלא לשמה, או שלא לשמה ולשמה, פסולה.

- עולת העוף שמלקה שלא לשמה, או מיצה דמה שלא לשמה, או לשמה ושלא לשמה, או שלא לשמה ולשמה, כשירה, ובלבד שלא עלתה לבעלים לשם חובה.

ב-ג. בעניין מחשבת אכילה חוץ לזמנו וחוץ למקומו חטאת העוף ועולת העוף שווים.

- מלקן על מנת להזות את הדם חוץ למקומו. וכן מלק או היזה את דם חטאת העוף [שהוא קרבן נאכל], על מנת לאוכלו חוץ למקומו. וכן מלק או

^א העירוני שרשי לא פירש כן.

^ב כל הנך משניות, דהכא, ודפרק קמא, ודמנחות, [שנשנו בהם כל דיני פסול מחשבה], צריכי לדקדק, אמאי צריכי לכולהו, [הלא הדין שווה בכלום, ולמה לחזור ולשנותם כמה פעמים]. [תוס' בדף ס"ה ע"ב].

א. [לדברי רב חסדא] נחלקו האם מיצוי שיירי הדם בחטאת העוף מעכב. בפרק שביעי יתבאר בעזה"י, שחטאת העוף שהקריבה לשם חטאת העוף, אבל מעשי ההקריבה היו כמעשי הקרבת עולת העוף, הרי זו פסולה, ואם כן המולק בחטאת העוף שני סימנים, עושה הוא בזה מעשה הקרבת עולת העוף, וזו סיבה לפסול את החטאת, אלא אם כן יהיה בהקריבה דבר אחר, שבו היא תהיה שונה מהקרבת עולת העוף.

- לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, ניתן למלוק את חטאת העוף בשני סימנים, ולעשות בה דבר אחר, שבו תהיה שונה מעולת העוף, ובכך תוכשר, והוא שלא ימצה מדם החטאת על קיר המזבח, אלא יעשה הזאה בלבד, [ראה בעניין עבודות חטאת העוף בסוף דף ס"ד], ובה שינה מהקרבת עולת העוף, שצריך למצות את דמה על קיר המזבח, ואם כן הכשיר בכך את החטאת, [ומכל מקום, מליקת הסימן השני נחשבת כחיתוך בשר, ולא כמליקה, כי אין מליקת החטאת אלא בסימן אחד].

- ולדעת התנא של משנתנו, מיצוי חטאת העוף מעכב את הכשרו, ואם כן, [כשימלוק שני סימנים בחטאת העוף], אם לא ימצה את הדם, [כדי לשנות בכך ממעשה הקרבת עולת העוף], הקרבן פסול משום שלא ימצה את הדם, ואם ימצה את הדם, הקרבן פסול משום שעשה את החטאת כמעשה העולה.

ב. [לדברי רבא] נחלקו האם שהייה בין חיתוך הסימנים פוסלת את מליקת העולה.

הכל מודים במליקת החטאת, שאחר שחתך בה סימן אחד, חותך את רוב הבשר שסביב הצואר, והדבר מעכב את הכשר הקרבן, ואם כן, לא תיתכן מליקת שני הסימנים בחטאת יחד, אלא בשהייה ביניהם כדי שיעור חתיכת הבשר.

- לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, מליקה זו של שני סימנים בחטאת, אינה דומה למליקת עולה, כי במליקת עולה יש למלוק את שני הסימנים יחד, ואם שהה ביניהם, המליקה פסולה, ואם כן מאחר שמליקת שני סימנים בחטאת אינה דומה למליקת שני הסימנים בעולה, המולק בחטאת שני סימנים, אינו נחשב כעושה בה מליקת עולה, ואינו פוסל את הקרבן.

- ולדעת התנא של משנתנו, מליקת עולה כשרה אף כשהיה בה בין מליקת סימן ראשון למליקת סימן שני, [ואין זה דומה לשחיטת בהמה, ששהייה בין הסימנים פוסלת, כי בהמה אינה מתה אלא בשחיטת שניהם ואם כן שניהם מהשחיטה וכששוהה ביניהם, יש שהייה באמצע השחיטה, אבל בעוף, במליקת סימן אחד הוא מת, ואין מליקת הסימן השני לצורך הוצאת חיותו, אלא מצווה בעלמא היא, למלוק את שני הסימנים, ובאמת רק מליקת הסימן הראשון נקראת מליקה, ולכן לא אכפת לנו אם היתה שהייה בין מליקת סימן ראשון לשני], ומאחר שבעולה המליקה כשרה באופן הזה, כשמלק את החטאת בשהייה בין שני הסימנים, מלק את החטאת כמליקת העולה, ופסל בכך את הקרבן.

ג. [לדברי אביי] נחלקו האם מליקת חטאת העוף כשרה כשלא חתך רוב בשר עם הסימן.

הכל מודים במליקת העולה, שאם שהה בין מליקת סימן ראשון למליקת סימן שני, הרי זה פסול, ואם כן המולק שני סימנים בחטאת העוף, ושוהה ביניהם כדי חיתוך הבשר, לא מלק כמעשה עולה והחטאת כשרה.

ברבי שמעון, יש לחתוך את רוב הבשר עם הסימן הראשון, ולכן, מיד כשחתך את רוב הבשר היא מתה, ומעתה אין מליקה מועילה לה, ואין להחשיב את הסימן השני כמליקה, ואם כן לא מלק שני סימנים ולא עשה מעשה עולה. ולדעת משנתנו, אין חיוב לחתוך את רוב הבשר עם הסימן הראשון, ולכן כשלא חתך את רוב הבשר עם הסימן הראשון, יש להחשיב את מליקת הסימן השני כמליקה, ויש כאן מעשה מליקת עולת העוף.

פרק שביעי חטאת העוף

מיצה דם עולת העוף [שהוא קרבן העולה כולו לאישים], על מנת להקטירו
חוץ למקומו. בכל אלו, הרי זה פסול ואין בו כרת.

- מלקן על מנת להזות את הדם חוץ לזמנו. וכן מלק או היזה את דם חטאת העוף [שהוא קרבן נאכל], על מנת לאוכלו חוץ לזמנו. וכן מלק או מיצה דם עולת העוף [שהוא קרבן העולה כולו לאישים], על מנת להקטירו **חוץ לזמנו**. בכל אלו, הרי זה פגול, והאוכלו חייב כרת, ובלבד שיקריב המתיר כמצותו.

כיצד קרב המתיר כמצותו – מלק בשתיקה ומיצה הדם חוץ לזמנו. או שמלק חוץ לזמנו ומיצה הדם בשתיקה. או שמלק ומיצה הדם חוץ לזמנו. זהו שקרב המתיר כמצותו.

כיצד לא קרב המתיר כמצותו – לדעת תנא קמא, כל שיש עירוב של מחשבת פסול, נוסף למחשבת פיגול, לא קרב המתיר כמצותו, ולכן, מלק חוץ למקומו ומיצה הדם חוץ לזמנו. או שמלק חוץ לזמנו ומיצה הדם חוץ למקומו. או שמלק ומיצה הדם חוץ למקומו. וכן חטאת העוף שמלקו שלא לשמה ומיצה הדם חוץ לזמנו. או שמלק חוץ לזמנו ומיצה דמו שלא לשמה. או שמלק ומיצה הדם שלא לשמה. זהו שלא קרב המתיר כמצותו. [אבל בעולת העוף מחשבת שלא לשמה אינה מוציאה מידי פיגול כי אינה פוסלת]. וכן לאכול כזית בחוץ כזית למחר. או כזית למחר כזית בחוץ. או כחצי זית בחוץ כחצי זית למחר. או כחצי זית למחר כחצי זית בחוץ. פסול ואין בו כרת. ולדעת רבי יהודה, אם מחשבת הזמן קדמה למחשבת המקום, פיגול וחייבים עליו כרת. ואם מחשבת המקום קדמה למחשבת הזמן, פסול ואין בו כרת.

וכל זה שהיתה מחשבת פסול על כזית שלם באותה אכילה, אבל לאכול כחצי זית, ולהקטיר כחצי זית, כשר, שאין אכילה והקטרה מצטרפים.

סליק פרק קדשי קדשים

דברים המעכבים את הכשר חטאת העוף

סדר עבודות חטאת העוף כבר נתבאר בפרק ששי [בדף ס"ד], ואלו הן:

(א) **מליקת סימן אחד**, [הכשרה בכל מקום, בין למטה מחוט הסיקרא, ובין למעלה מחוט הסיקרא].

(ב) **הזאת הדם למטה** מחוט הסיקרא.

(ג) **מיצוי הדם**, [ולעניין זה נחלקו חכמים, אם עבודת המיצוי מעכבת את הכשר הקרבן או לא].

(ד) **ובחטאת העוף יש לעשותו** לשמו, כלומר **לשם חטאת העוף** [ולשם בעליו], ואם לא נעשה לשמו הוא פסול לגמרי.

ואם שינה באחד מהדברים הללו, [חוץ מאות (ג) שנחלקו בה], ועשה בה עבודה כמעשה עולה, או חשב לעשותה כמעשה עולה, **הקרבן פסול**.¹ **ובכלל זה:**

(א) **מלק בה שני סימנים**, [כמליקת עולת העוף]. [ובזה רבי אלעזר ברבי שמעון חולק, כי הוא מכשיר חטאת שמלק בה שני סימנים, כמבואר בסוף פרק ששי].

(ב) **מיצה את הדם** [כמעשה עולת העוף], **אף** שעשה זאת **למטה** מחוט הסיקרא, **ולא הזה** [כמעשה חטאת העוף].

(ג) **היזה את הדם למעלה** מחוט הסיקרא, [כמתן דם עולת העוף].

(ד) **עשה את העבודה** [כדין חטאת העוף], **לשם עולת העוף**.

[ובזה"י יתבאר להלן, מה דין חטאת העוף, ששינה בה את כל הדברים הללו יחד, כלומר, שעשה את כל העבודות כמעשה עולת העוף, וגם שינה במחשבה לעשותה לשם עולת העוף].

דברים המעכבים את הכשר עולת העוף

סדר עבודות עולת העוף כבר נתבאר בפרק ששי [בדף ס"ה], וכל העבודות שעד מיצוי דם הגוף מעכבות את הכשרה כמבואר שם, ואלו הן:

(א) **מליקת שני סימנים למעלה** מחוט הסיקרא.

(ב) **מיצוי דם הגוף למעלה** מחוט הסיקרא.²

ואם שינה בעבודות עולת העוף, לעשותה כמעשה חטאת העוף, הקרבן פסול.³ **ובכלל זה:**

(א) **מלק בה סימן אחד**, [כמליקת חטאת העוף], **אף** שעשה זאת **למעלה** מחוט הסיקרא.

(ב) **מלקה למטה** מחוט הסיקרא, [כמליקת חטאת העוף], **אף** שמלק בה **שני סימנים**.

(ג) **היזה את הדם** [כמעשה חטאת העוף], **אף** שעשה זאת **למעלה** מחוט הסיקרא, **ולא מיצה** [כמעשה עולת העוף].

(ד) **מיצה את הדם למטה** מחוט הסיקרא, [כמתן דם חטאת העוף].

ואם שינה במחשבה שעשה את העבודה [כדין עולת העוף], **לשם חטאת העוף, הקרבן כשר, אבל לא עלה לבעלים לשם חובתו**.

¹ שנאמר בחטאת "היא", ללמד שאינה כשרה אלא כשנעשית ככתוב בתורה, [תוס' בדף ס"ה].
² י"מ שלדעת שמואל בדף כ"ו, בזה לא נפסל הקרבן לגמרי, שכן לדעתו הנותן דמים תחתונים למעלה, לא פסל את הקרבן אלא מאכילה לבעלים, אבל הקרבן כפר, כיון שהגיע הדם לכל מקום במזבח. וי"מ שלא הכשיר שמואל שינוי מקום במתן הדם, אלא בקרבנות בהמה, אבל בקרבנות העוף מודה שמואל, שהקרבן פסול לגמרי. [תוס'].

– **אולם רב אשי לימד**, שיש חילוק בין עולת העוף שנעשית בכל מעשיה כחטאת, שנהפכת להיות חטאת [כשרה], לבין חטאת העוף שנעשית בכל מעשיה כעולה, ובזה מודה רבי יהושע, **שאינה נהפכת להיות עולה, אלא חטאת היא, ופסולה, משום השינוי שנעשה בה**.

שכן חטאת העוף הכשר מליקתה בסימן אחד, ועולת העוף הכשר מליקתה בשני סימנים, [למעלה מחוט הסיקרא].

ומעתה כששינה את העולה, ומלק בה סימן אחד [למטה], מליקה זו היא גמר עבודה בחטאת, ואינה גמר עבודה בעולה, ואם כן, קודם שהיתה כאן מליקה פסולה של עולה, כבר היתה כאן מליקה כשרה של חטאת, ובכך נמשכה העולה להיות חטאת כשרה.

אבל כששינה את החטאת, ומלק בה שני סימנים, מאחר שמליקת החטאת בסימן אחד [למעלה] כשרה, אם כן במליקת הסימן הראשון [למעלה] נחשבת המליקה כמליקת חטאת [פסולה], ושוב לא תימשך להיות עולה במליקת הסימן השני, [אלא חטאת היא, ומעתה כשנעשה המיצוי כמעשה עולה, הרי זה עושה בחטאת מעשה עולה, ולכן היא פסולה].

הראיה שהביא רבי אליעזר לדבריו [שעולת העוף שנעשית

כחטאת אינה נהפכת לחטאת ולכן יש בה מעילה] **ודחיית רבי יהושע**

א. כפי המבואר במשנה :

לדעת רבי אליעזר – יש ללמוד בקל וחומר מחטאת העוף, שאין מעילה בעולת העוף שנעשית בכל מעשיה כחטאת העוף.

שכן חטאת העוף קלה מעולת העוף, שהרי חטאת העוף שנעשית בהכשר אין בה מעילה, [כי ניתרת לכהנים], ועולת העוף שנעשית בהכשר, יש בה מעילה, [כי כולה למזבח].

ומעתה אם חטאת העוף הקלה, כששינה את שמה [לשם עולה], יש בה מעילה [כי מאחר שפסלה, לא ניתרת לכהנים]. **כל שכן שעולת העוף החמורה, כששינה את שמה [לשם חטאת], שיהיה בה מעילה.**

אולם לדעת רבי יהושע – [אין לדמות שינוי לדבר שיש בו מעילה, לשינוי לדבר שאין בו מעילה, ולכן] כך יש לדחות את הקל וחומר של רבי אליעזר :

יתכן ששינוי לשם עולה, [שהיא דבר שאין בו מעילה], חמור משינוי לשם חטאת, [שהיא דבר שאין בו מעילה], ולכן, יש להחמיר בחטאת לשם עולה, מעולה לשם חטאת, ועולה שנעשית לשם חטאת, מאחר שנעשית לשם דבר שאין בו מעילה, לא יהיה בה מעילה.

ואף שיש להשיב על כך, שכן מצינו שינוי לשם דבר שאין בו מעילה, ובכל זאת יש בו מעילה, והוא קדשי קדשים ששחטם בדרום העזרה לשם קדשים קלים, שהשינוי הוא לדבר שאין בו מעילה, ובכל זאת יש בהם מעילה, כי לא הותרו בשחיטה הזו, [שכן רק אחר זריקת הדם יצאו מידי מעילה].

מכל מקום גם זאת יש לדחות, **כי עולת העוף שנעשית לשם חטאת העוף, נעשית לשם דבר, שאין בו שום צד מעילה** [שכן כולה לכהנים], ואין זה כקדשי קדשים שנעשו בדרום לשם קדשים קלים, שנעשו לשם דבר שרק במקצתו אין מעילה [הבשר הנאכל], אבל במקצתו יש מעילה, [האימורים העולים לגבורה].

ב. כפי המבואר בברייתא :

לדעת רבי אליעזר – יש ללמוד בבניין אב מקדשי קדשים, שאין מעילה בעולת העוף שנעשית בכל מעשיה כחטאת העוף.

שכן מצינו בקדשי קדשים שנעשה בהם שינוי, כגון אשם שנשחט בצפון לשם שלמים, אף שנעשה בשינוי מהכשרו, יש בו מעילה אחר השחיטה

[ובעזה"י יתבאר להלן, מה דין עולת העוף, ששינה בה את כל הדברים הללו יחד, כלומר, שעשה את כל העבודות כמעשה חטאת העוף, וגם שינה במחשבה לעשותה לשם חטאת העוף].

טומאת נבילה ומעילה בקרבנות העוף

מליקה מטהרת מטומאת נבילה – אף שבשאר מקומות, מליקה אינה כשחיטה, ועוף [טהור] שמלקוהו נידון כנבילה, [המטמאת את האדם האוכלה], קרבנות העוף, בין כשנעשו בהכשר, ובין כשנפסלו ועשו בפסול, מליקתם מטהרת אותם מהיות נבילה, ולכן אינם מטמאים טומאת נבילה.

ולעניין מעילה – הנהנה מעולת העוף, בין כשנעשית בהכשר ובין כשנפסלה, מעל, כדן נהנה מהקדש, כי משעה שהוקדשה, לא באה לידי היתר, שכן אפילו עולה הנעשית בהכשר, אינה ניתרת לכהנים, אלא כולה למזבח, וכל שכן הנעשית בפסול, שאין לה שעת היתר, לא יצאה מידי מעילה. ולעניין חטאת העוף, דווקא כשלא נעשית בהכשר, לא באה לידי היתר, ויש בה מעילה, אבל כשנעשית בהכשר, בשרה מותר לכהנים, ושוב אין בה מעילה.

עולת העוף שעשאה בכל מעשיה כחטאת העוף

[עשאה למטה כמעשה חטאת לשם חטאת]

א. לדעת רבי אליעזר :

– מאחר שעולה היא, ושינה לעשותה כחטאת, **עולה פסולה היא לכל דבר** ולא כפרה לבעלים, **ויש בה מעילה**, [אלא שאינה מטמאה טומאת נבילה].

ב. ולדעת רבי יהושע :

– מאחר שעשה את כל מעשיה כחטאת, **נעשית כחטאת כשרה**, וכשם שחטאת כשרה ניתרת לכהנים, ובכך יצאה מידי מעילה, כך חטאת זו אין בה מעילה.

בתחילת הסוגיה היה נראה, שלדעתו החטאת כשרה לגמרי, אף לכפר לבעליה, וכל שכן לעניין שיצאה מידי מעילה.

אולם מסקנת הסוגיה [בדף ס"ח], **שלא נעשית כחטאת כשרה, אלא לעניין זה שיצאה מידי מעילה, אבל לבעלים לא כפרה**^א.

דף ס"ז

חטאת העוף שעשאה בכל מעשיה כעולת העוף

[עשאה למעלה כמעשה עולה לשם עולה]

א. לדעת רבי אליעזר :

– מאחר שחטאת היא, ושינה לעשותה כעולה, **חטאת פסולה היא לכל דבר** ולא כפרה לבעלים, **ויש בה מעילה**, [אלא שאינה מטמאה טומאת נבילה].

ב. ולדעת רבי יהושע :

– **יש שרצו לומר**, שכשם שעולה שנעשית בכל מעשיה כחטאת, נמשכת להיות חטאת, כך חטאת שנעשית בכל מעשיה כעולה, **נמשכת להיות עולה**.

^א תימה מאי שנא זו מזו [כלומר איך תהא ככשרה לעניין מעילה וכפסולה לעניין כפרתה הלא אינה יוצאת מידי מעילה אלא משום שניתרת לכהנים ורק כשהיא כשרה היא ניתרת לכהנים]. ויש ליישב שכן מצינו כעין זה במסכת מנחות שיש דברים שההקטרה או הזריקה מוציאה אותם מידי מעילה אף שלא עלו לבעלים. [י] ויש מתרצים, שלדעת רבי יהושע, מדן תורה העולה שנעשית בכל מעשיה כחטאת לשם חטאת, נעשית כחטאת גמורה, אף לעניין כפרת הבעלים, ולכן, יצאה מידי מעילה. אולם חכמים תקנו, שלא יצאו בה הבעלים ידי חובה, ויתחייבו להביא חטאת אחרת. [זוהו יתכן רק אם לדעתו אין איסור תורה במליקת עוף חולין בעזרה, שכן מאחר שמהתורה התכפרו בעלים בחטאת הראשונה, מהתורה החטאת האחרונה אינה אלא חולין, ואם היה אסור למלוך עוף חולין בעזרה, היאך חייבו חכמים את הבעלים להביא חטאת אחרת שבאמת אינה אלא חולין]. [י] [כל זה מהתוסי בדף ס"ח].

חטאת - החטאת כשרה, כי נעשית כדינה. והעולה פסולה, כי לא נעשית כדינה, ומחויבת העולה צריכה להביא עולה אחרת.

ד. ואם ידע שעליו להקריב אחד לחטאת ואחד לעולה, אבל לא ידע שכבר נקבעו, מה חטאת ומה עולה, והיה סבור שיכול להקריב מה שירצה לחטאת, ומה שירצה לעולה, והקריב אחד למעלה ואחד למטה – מספק שניהם פסולים. כי יתכן שהחטאת קרבה למעלה כמעשה העולה. והעולה קרבה למטה כמעשה החטאת.

- ומתחילה אמרו, שלדעת רבי יהושע, אם היה המעשה הזה באדם אחד, החייב חטאת ועולה, ממה נפשך יצא ידי חובת חטאתו, כי עולה שנעשית בכל מעשה חטאת, נמשכת להיות חטאת, ואם כן, ממה נפשך זו שנעשית למטה הרי היא חטאת, ויוצא בה ידי חובת חטאתו. ורק כשהמעשה בשתי נשים, שלכל אחת יש גוזל אחד בלבד, הדין ששניהם פסולים, כי אם הגוזל של מחויבת החטאת נעשה למעלה, ועולת חברתה נעשה למטה, אף שנמשך להיות חטאת, מכל מקום מאחר שהוא של חברתה לא תתכפר בו.²

- ומסקנת הסוגיה, שגם לדעת רבי יהושע, אף כשהיה המעשה באדם אחד, לא יצא ידי חובת חטאתו, כי לא אמר רבי יהושע שעולה שנעשית כחטאת תוכשר לגמרי כחטאת אף לכפר לבעלים, אלא רק לעניין שיצאה מידי מעילה.

חטאת ועולה וקן מפורשת וקן סתומה

שתי נשים, זו מחויבת חטאת אחת ושתי עולות, וזו מחויבת עולה אחת ושתי חטאות. ולקחו שלושה קנין בשותפות, [בכל קן שני גוזלים, סה"כ ששה גוזלים].

בקן אחד קבעו, שגוזל זה יהיה עולה לזו, וגוזל זה יהיה חטאת לזו.

ובקן שני פרשו, שגוזל זה יהיה עולה, וגוזל זה יהיה חטאת, אבל לא קבעו למי יהיה גוזל העולה, ולמי יהיה גוזל החטאת.

ובקן השלישי סתמו, ולא אמרו כלום, לא מה יהיה עולה ומה יהיה חטאת, ולא למי יקרב כל אחד, [אבל בשעת ההקרבה יהיה אחד לחטאת ואחד לעולה].

נמצא סה"כ שלוש חטאות ושלוש עולות. לזו חטאת אחת ושתי עולות, ולזו עולה אחת ושתי חטאות.

א. כשהכהן בא להקריב את הקינים:

- בקן שנקבעו בו הגוזלים והבעלים, צריך להקריב את החטאת למטה לשם בעליה, ואת העולה למעלה לשם בעליה.

- ובקן שנתפרשו בו הגוזלים ולא הבעלים, צריך להקריב את החטאת למטה, ואת העולה למעלה, ובשעת הקרבה יקבע לכל עוף את בעליו.

- ובקן הסתומה, יקריב גוזל אחד לחטאת למטה, וגוזל אחד לעולה למעלה, ובשעת ההקרבה יקבע כל גוזל לשם מה הוא קרב, ומי בעליו.

ב. ואם טעה הכהן, והיה סבור שכולם עולות, והקריב את כל ששת העופות למעלה כדין עולות:

שלוש העולות כשרות כי נעשו כדין. ושלוש החטאות פסולות, כי לא נעשו כדין, והנשים מחויבות להביא חטאות אחרות תחת הראשונות.

ג. ואם טעה הכהן, והיה סבור שכולם חטאות, והקריב את כל ששת

¹ ותוסי' כתבו, שאפילו אם רחל מחויבת העולה, חייבת גם חטאת, לא תתכפר בעולתה שנמשכה להיות חטאת, כי מאחר שקן זה ניתן לכהן שיקריב את החטאת שבה עבור לאה חברתה המחויבת חטאת, ולא עבור רחל, מה שהקריב למטה הקריב עבור לאה המחויבת חטאת, ולכן אפילו אם נמשכה עולת רחל להיות חטאת ורחל מחויבת גם חטאת, מכל מקום קרבה עבור לאה ולכן פסולה עבור רחל משום שינוי בעלים.

הזו, [עד זריקת הדם¹], ולא נשתנה מבתחילה, להיות כקדשים קלים, והוא הדין לעניין עולת העוף, אף על פי שנעשית בשינוי, לשם חטאת העוף, יהיה בה מעילה, ולא תהא שונה ממה שהיתה להיות כחטאת העוף.

אולם לדעת רבי יהושע – [אין לדמות שינוי גדול לשינוי קטן, ולכן] כך יש לדחות את הבניין אב של רבי אליעזר:

עולת העוף שנעשית לשם חטאת העוף, וגם נעשית במקום של החטאת, [למטה מחוט הסיקרא], נתקרבה לחטאת העוף הרבה, ולכן לא יהיה בה מעילה כמו בחטאת. ואינה כקדשי קדשים, שנשחטו במקומם, [בצפון העזרה], לשם קדשים קלים, שלא נתקרבו כל כך לקדשים קלים, ולכן עדיין יש בהם מעילה כקדשי קדשים ולא כקדשים קלים.

ואף שיש להשיב על כך, שכן מצינו, שאף כשנשתנו קדשי קדשים שינוי גדול, כגון שנעשו בדרום העזרה לשם קדשים קלים, בכל זאת יש בהם מעילה כמו שהיו, ולא נשתנו להיות כקדשים קלים.

מכל מקום עדיין אין זה כשינוי עולת העוף, שנשתנית גם בכך שנעשית לשם חטאת העוף, וגם בכך שנעשית במקום עשיית חטאת העוף, [למטה מחוט הסיקרא], וגם בכך שנעשית באופן עשיית חטאת העוף, [מליקת סימן אחד והזאה ומיצוי], שלא כקדשי קדשים הנשחטים בדרום לשם קדשים קלים, שאף שנשתנו להעשות לשם קדשים קלים, ונעשו במקומם של הקדשים הקלים, [בדרום העזרה], מכל מקום באופן העשייה הם שווים שניהם בשחיטה.

ואף שיש להשיב גם על כך, שכן מצינו, שאף כשנשתנו קדשי קדשים שינוי גדול יותר, כגון שנעשו בדרום העזרה, לשם קדשים קלים, ולשם בעלים אחרים [שהשינוי הזה נחשב כשינוי במעשה העבודה], בכל זאת יש בהם מעילה.

מכל מקום, לדעת רבי יהושע, אין לומר, שתהיה מעילה בעולת העוף הנעשית לשם חטאת העוף, [כדין עולת העוף], כי מאחר שבמליקת הסימן הראשון, היא נמשכת להיות חטאת העוף, [ולא עולת העוף, שאין מליקתה נגמרת אלא בשני סימנים], לכן דינה לגמרי כחטאת העוף, [כפי שנתבאר לעיל], ואין זה כשאר קרבנות, שגמר שחיטתם בשחיטה, והשחיטה שווה גם בקרבן הנעשה, וגם בקרבן שחשבו לשמו, ולכן אינם נמשכים להיות לשם הקרבן האחר, יותר ממה שמתעכבים להיות מה שהיו.

חטאת לזו לעולה לזו

שתי נשים, אחת מחויבת להביא חטאת העוף, ואחת מחויבת להביא עולת העוף², ולקחו קן אחד [=שני גוזלים] בשותפות, וקבעו גוזל אחד לחטאת וגוזל שני לעולת זו, ונתנו את שניהם לכהן להקריבם.

א. הכהן צריך להקריב את מה שנקבע לחטאת עבור זו המחויבת חטאת, ואת מה שנקבע לעולה עבור זו המחויבת עולה.

ב. אולם, אם הקריב את שניהם למעלה מחוט הסיקרא, כמעשה עולה לשם עולה - העולה כשרה, כי נעשית כדינה. והחטאת פסולה, כי לא נעשית כדינה, ומחויבת החטאת צריכה להביא חטאת אחרת.

ג. וכן, אם הקריב את שניהם למטה מחוט הסיקרא, כמעשה חטאת לשם

¹ כן פירש רש"י. [והקשו התוס', מתי מועלים באשם הזה, הלא לאחר זריקה אין בו מעילה, כי מותר באכילה, ולפני זריקה אף שיש בו מעילה מה בכך, הלא גם בעולת העוף מודה רבי יהושע שיש מעילה לפני זריקה ומיצוי, שעדיין לא נמשכה להיות חטאת העוף. [ויתרצו התוס', שלדעת רבי אליעזר מועלים באשם הזה אחר זריקה, שכן לדעתו אשם שלא לשמו פסול חטאת.

² רש"י פירש, כגון ששתיהן ילדו, ונתחייבו כל אחת בחטאת ועולה, והאחת כבר הביאה חטאתה, ועתה עליה להביא רק עולה, והאחת כבר הביאה עולתה, ועתה עליה להביא רק חטאת. [ועיין לעיל בדף ה', בעניין חטאת קודמת לעולה].

העופות למטה כדין חטאות:

עולות] ויהיה קן זה מאותו המין שפירשה בנדרה.

א. שכחה איזה מין פירשה בנדרה, עליה להביא שלושה קינים, קן אחד לטהרת לידתה, מאיזה מין שתרצה, ושני קינים לתשלום נדרה, קן אחד מהתורים, וקן אחד מבני יונה, וכך ממה נפשך יוצאת ידי תשלום נדרה.
ב. שכחה איזה מין פירשה בנדרה, ולא הביאה לכהן שלושה קינים, אלא שני קינים, אחד ללידתה ואחד לנדרה, והכהן עשה בכל קן חטאת למעלה ועולה למטה, בקן הראשון יצאה ידי חובת לידתה, ובקן השני עלה לה גוזל אחד לעולה ואחד נפסל.

ומעתה, אם יודעת מה היה הגוזל שעלה לה לעולה בקן השני, [כגון שהביאה את שני הקינים ממין אחד, ויודעת ממה הביאה], מאחר שהיא מסופקת מאיזה מין עליה לשלם נדרה, ויודעת שהביאה עולה ממין אחד, תביא עולה שניה מאותו מין, ועוד שתי עולות ממין שני, וממה נפשך על ידי שלושה גוזלים אחרונים אלו יצאה ידי חובת נדרה.

אולם אם אינה יודעת מה היה הגוזל שעלה לה לעולה בקן השני, [כגון שהביאה את שני הקינים משני מינים, ואינה יודעת מה הקריב הכהן ללידתה, ומה הקריב לתשלום נדרה], מאחר שאינה יודעת, על כרחיה תביא עוד ארבע גוזלים לתשלום נדרה, שכן אם הגוזל שעלה לה לעולה היה תור, עליה להביא שני בני יונה [ותור אחד], ואם הגוזל שעלה לה היה בן יונה, עליה להביא שתי תורים [ובן יונה אחד], ומאחר שאינה יודעת, תביא שתי תורים ושני בני יונה.

האשה שאמרה הרי עלי קן אם אלד זכר

ופירשה מאיזה מין תביא את הקן שנדרה

וקבעה להביאו עם קן חובה של טהרת לידתה

האשה שנדרה להביא קן [=שני גוזלים], אם תלד זכר, ופירשה מאיזה מין יהיה הקן, וגם אמרה שתביא אותו יחד עם קרבן חובתה, [ובכך נתחייבה, שכשתביא את נדרה, יהיה קרבנה קרבן גדול, של שלש עולות יחד, שכן כשמביאה נדרה עם חובתה מביאה שתי עולות מחמת נדרה ועולה אחת מחמת חובתה].

ילדה זכר, [כשתטהר] חייבת להביא שני קינים, קן אחד מביאה לטהרת לידתה, [ובו גוזל אחד לחטאת וגוזל שני לעולה], וקן זה יכולה להביא מאיזה מין שתרצה, וקן שני מביאה לתשלום נדרה, [ובו שני הגוזלים עולות] ויהיה קן זה מאותו המין שפירשה בנדרה, ותביאנו יחד עם קן חובת לידתה.

א. שכחה איזה מין פירשה בנדרה, עליה להביא שלושה קינים, קן אחד לטהרת לידתה, מאיזה מין שתרצה, ושני קינים לתשלום נדרה, קן אחד מהתורים, וקן אחד מבני יונה, ותביא את שני הקינים האחרונים יחד עם קן חובת לידתה, וכך ממה נפשך יוצאת ידי תשלום נדרה.

ב. שכחה איזה מין פירשה בנדרה, ולא הביאה לכהן שלושה קינים, אלא שני קינים, אחד ללידתה ואחד לנדרה, והכהן עשה בכל קן חטאת למעלה ועולה למטה, בקן הראשון יצאה ידי חובת לידתה, ובקן השני, אף שהעולה שבו כשרה, מכל מקום לא עלתה לה אפילו העולה הכשרה לתשלום נדרה, כי לא היו כאן שלוש עולות יחד, והיא קבעה להביא את נדרה יחד עם חובתה שהיה קרבן נדרה גדול, ומאחר שאין כאן קרבן גדול אין כאן תשלום נדרה.^א

^א כך כתבתי על פי דברי רש"י בסוגיה. אולם בפרט הזה כתב רש"י, וכשהביאה שני קינים לנדרה ואחת לחובתה וממין אחד לא עשתה כלום לנדרה שמא אינו ממין שנדרה. ולא זכיתי להבין כוונתו, הלא כשהביאה שני קינים, הכהן עשה גם את השני אחד חטאת ואחד עולה, ואם כן, אפילו היה ממין שנדרה, לא עלה לה, כי אין כאן אלא שתי עולות, ולא הביאה קרבן גדול. ולייע בדבר. ויתכן, שבזה מפרש רש"י, שכשהביאה את שני הקינים ידע הכהן שקן

שלוש החטאות כשרות כי נעשו כדין. ושלוש העולות פסולות, כי לא נעשו כדין, והנשים מחויבות להביא עולות אחרות תחת הראשונות.

ד. ואם ידע הכהן, שבכל קן עליו להקריב אחד לחטאת ואחד לעולה, אבל לא ידע ששני קינים כבר נתפרשו, מה חטאתם ומה עולתם, והיה סבור שכולם סתומים, ויכול להקריב בכל קן, מה שירצה לחטאת, ומה שירצה לעולה:

שני הקינים שנתפרש בהם, מה חטאת ומה עולה, פסולים מספק, שמא הקריב את העולה למטה, ואת החטאת למטה. [ואף שלדעת רבי יהושע עולה שקרבה למטה כמעשה חטאת, נמשכת להיות חטאת, ואם כן, ממה נפשך יש כאן חטאת אחת בהכשר, מסקנת הסוגיה שלא אמר רבי יהושע שהעולה נמשכת להיות חטאת אלא לעניין שיצאה מידי מעילה אבל לעניין לכפר לבעלים מודה רבי יהושע שהעולה שנעשתה כחטאת לא נמשכה להיות כחטאת].

ורק הקן הסתומה כשרה, כי בה הכהן רשאי להקריב מה שירצה לחטאת, ומה שירצה לעולה, ונקבעות כפי הקרבתו.

ומאחר שרק שני גוזלים אלו כשרים, ושתי הנשים לקחו הכל בשותפות, יעלה האחד לזו, והאחד לזו. אלא שאינן יודעות מה קרב לכל אחת, ולכן יקחו עוד קן בשותפות, ויקריבוהו בתנאי, אם עולה ראשונה היתה לזו, וחטאת לזו, תהא הקן השנייה בחילוף, וכן להיפך, ונמצא שלכל אחת יש חטאת אחת ועולה אחת, ומעתה כל אחת תביא את חיובה היתר ותו לא.

האשה שאמרה הרי עלי קן אם אלד זכר

האשה שנדרה להביא קן [=שני גוזלים], אם תלד זכר, [בלא לפרש מאיזה מין יהיה הקן].

ילדה זכר, [כשתטהר] חייבת להביא שני קינים, קן אחד מביאה לטהרת לידתה, [ובו גוזל אחד לחטאת וגוזל שני לעולה], וקן שני מביאה לתשלום נדרה, [ובו שני הגוזלים עולות], שה"כ מביאה חטאת אחת ושלוש עולות.

א. וכשהכהן בא להקריב את הגוזלים, עליו להקריב אחד למטה, כדין חטאת העוף. ושלושה למעלה, כדין עולת העוף.

ב. ואם הכהן טעה, והיה סבור שעליו להקריב בכל קן חטאת אחת ועולה אחת, [שהיה סבור ששני הקינים באו לחובתה, כגון שילדה והיתה זבה, שעליה להביא קן אחד לטהרת לידתה, וקן אחד לטהרת זיבתה, וכל קן יש בו חטאת ועולה], ולפיכך הקריב בכל קן אחד לחטאת ואחד לעולה, קן שהקריב ראשון יצאה בו ידי חובת לידתה, וקן שני שהיה צריך להיות כולו לעולה, נפסלה בו עולה אחת שנעשית כחטאת, ועולה אחת כשרה, ולכן תחזור ותביא עולה אחת ותו לא.

וכל זה כשמתחילה הביאה את שני הקינים ממין אחד, [שני קינים של בני יונה, או שני קינים של תורים], אבל כשמתחילה הביאה כל קן ממין אחר, ועתה אינה יודעת איזה קן קרב לבסוף, אם כן אינה יודעת מאיזה מין היה אותו גוזל שנפסל, ומאחר שאין להביא כנגדו אלא מאותו המין, מספק תביא עתה שני גוזלים, תור אחד, ובן יונה אחד, וממה נפשך האחד יעלה כנגד זה שנפסל.

האשה שאמרה הרי עלי קן אם אלד זכר ופירשה מאיזה מין יהיה הקן

האשה שנדרה להביא קן [=שני גוזלים], אם תלד זכר, ופירשה מאיזה מין יהיה הקן.

ילדה זכר, [כשתטהר] חייבת להביא שני קינים, קן אחד מביאה לטהרת לידתה, [ובו גוזל אחד לחטאת וגוזל שני לעולה], וקן זה יכולה להביא מאיזה מין שתרצה, וקן שני מביאה לתשלום נדרה, [ובו שני הגוזלים

ומעטה, מאחר שלא יצאה כלל ידי נדרה, ואינה יודעת מאיזה מין נדרה, **מספק עליה להביא שני קינים לצורך נדרה, קן אחד של שתי תורים**, [שמא נדרה להביא תורים], **וקן שני של שני בני יונה**, [שמא נדרה להביא בני יונה].

אך לא די בזה, כי מתחילה קבעה להביא נדרה עם חובתה, כדי שיחד יהיה קרבנה גדול של שלוש עולות, שתיים לנדרה, ואחת לחובתה, ולכן **צריכה לצרף לנדרה עולה אחת מהמין שהביאה את חובתה**.

ומעטה, אם יודעת איזה מין קרב לחובתה, [כגון שהביאה את שני הקינים הראשונים ממין אחד, ויודעת ממה הביאה], **די שתצרף לשני הקינים שמביאה עבור נדרה, גוזל אחד מהמין שהביאה לחובתה, וסך הכל תקריב חמש עולות**.

אבל אם אינה יודעת איזה מין קרב לחובתה, [כגון שהביאה את שני הקינים הראשונים משני מינים, ואינה יודעת מה הקריב הכהן ללידתה, ומה הקריב לתשלום נדרה], מאחר שאינה יודעת, על כרחיה, **מספק תביא שני גוזלים לצורך צירוף גוזל אחד ממין חובתה לתשלום נדרה, אחד תור, ואחד בן יונה**, ואם כן, מאחר שזקוקה להביא שני גוזלים מחמת הצורך להביא גוזל ממין חובתה, וארבעה גוזלים לצורך נדרה, **הרי היא מביאה ששה גוזלים**.

ולדעת תנא קמא, תביא גם חטאת אחת מחמת חובתה, שמא הראשונים היו כולם עולות, ועדיין לא קרב חטאת לחובתה, ודי בחטאת אחת מאיזה מין שתצרה, אף על פי שיתכן שתחילה היו כולם עולות ממין אחר, כי הכל הולך אחר החטאת, ואינה נקבעת מחמת העולה הראשונה, ולכן אפילו קרבו תחילה הכל עולות בני יונה, רשאית להביא עתה תור לחטאת, והתור שתביא עתה לעולה מחמת חיובה, יהא זוגה של החטאת.

ולדעת בן עזאי, תביא גם שתי חטאות מחמת חובתה, כי לדעתו אם קרבה עולה תחילה, יש להביא את החטאת מאותו המין, כי הכל הולך אחר הראשון, ומאחר שיתכן שתחילה קרבה עולה מאחד המינים, מספק יש להביא עתה חטאת משני המינים.

אמר רבי יהושע: זהו שאמרו, כשהוא [האיל] חי, קולו אחד, [שאינו לו אלא קול שמוציא בפיו], **וכשהוא מת, קולו שבעה**, [שעושים משבעה מאיבריו שבע קולות], כיצד, (א-ב) משתי קרניו עושים **שתי חצורות**². (ג-ד) משני שוקיו עושים **שני חלילים**. (ה) מעוררו עושים **תוף**. (ו) ומעיו עושים **נבלים**. (ז) ומבני מעיו עושים **מיתרים לכינורות**.

וכמו כן בדין הנ"ל, כשנדרה תחלה, ואינה יודעת מה פירשה, די היה שתביא ארבעה גוזלים לנדרה, [קן אחד מבני יונה, וקן אחד מתורים], **וקן אחד לחובתה** מאיזה מין שתצרה, [ובו גוזל אחד לחטאת, וגוזל אחד לעולה], **סה"כ ששה גוזלים**.

ועכשיו שהביאה כבר ארבע גוזלים פעם אחת, צריכה לחזור ולהביא ארבעה גוזלים לנדרה, ועוד ארבעה גוזלים לחובתה, סה"כ מביאה שנים עשר גוזלים.

שחיטה ומליקה פסולה המטהרת מטומאת נבילה

ומליקה פסולה שאינה מטהרת מטומאת נבילה

כבר נתבאר, שבשאר מקומות, שחיטת עוף טהור מוציאה את העוף מהיות נבילה, ובכך נטהר מלטמא טומאת נבילה, אבל מליקה אינה כשחיטה, ועוף [טהור] שמלקוהו, נידון כנבילה, [המטמאת את האדם האוכלה].

ורק בקרבנות העוף, מאחר שנאמרה בהן מליקה, הרי היא אצלם כשחיטה, ומטהרת אותם מהיות נבילה, ולכן אינם מטמאים טומאת נבילה. ולא רק מליקה כשרה מטהרת את קרבנות העוף מידי טומאת נבילה, אלא אף מליקה פסולה מטהרת אותו. וכל זה, כשהמליקה פסולה רק לענין שלא יוקרב העוף לכתחילה, ואם בדיעבד עלה הקרבן, לא ירד, וזה בדברים

² הטעם הראשון אמת, אף כשפירשה נדרה בלא לקבוע עם חובתה. והטעם השני אמת רק אם קבעה נדרה עם פירושה.

³ משמע שהחצורות [שתוקעים בהם במקדש] באות שלא מן הכסף ... ותימה הלא שנינו בפרק הקומץ רבה חצורות היתה באה מן העשת של כסף. [] מיהו משם לא קשה כל כך, כי שם מדובר בחצורות של משה שלא היו כשרות לדורות... אבל קשה ממה ששנינו במסכת תמיד, 'ישתי חצורות של כסף בידים', משמע שאף לדורות היו חצורות של כסף. [] ותירץ רבינו תם, שהיו שני סוגי חצורות, (א) של כהנים, והם היו של כסף. (ב) של לויים והם היו של קרני בהמה לכלי שיר. [] ועוד יש לומר, שהחצורות האמורות במסכת קינים ובמסכת תמיד, הם מה שאנו קוראים שופר ... ומיהו קשה, שכן במסכת עבודה זרה מדובר במכשירי קרבן ... ועל הקרבן לא היו תוקעים בשופר אלא בחצורות, שנאמר, 'ויתקעם בַּחֲצוֹרֹת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם'. [כל זה מהתוס'].

דף ס"ח

אינה יודעת מה נתנה והכהן אינו יודע מה עשה

האשה שנדרה להביא קן [=שני גוזלים], אם תלד זכר, ופירשה מאיזה מין יהיה הקן, וקבעה להביא את נדרה עם חובתה².

ילדה זכר, [כשתהרה] **חייבת להביא שני קינים, קן אחד מביאה לטהרת לידתה**, [ובו גוזל אחד לחטאת וגוזל שני לעולה], וקן זה יכולה להביא מאיזה מין שתצרה, **וקן שני מביאה לתשלום נדרה**, [ובו שני הגוזלים עולות] ויהיה קן זה מאותו המין שפירשה בנדרה.

א. שכחה איזה מין פירשה בנדרה, עליה להביא שלושה קינים, קן אחד לטהרת לידתה, מאיזה מין שתצרה, ושני קינים לתשלום נדרה, קן אחד מהתורים, וקן אחד מבני יונה, וכך ממה נפשך יוצאת ידי תשלום נדרה.

ב. שכחה איזה מין פירשה בנדרה, ולא הביאה לכהן שלושה קינים, אלא שני קינים, אחד ללידתה ואחד לנדרה, ואינה זוכרת מה הביאה, אם שני קינים ממין אחד של תורים, שני קינים ממין אחד של בני יונה, או שני קינים משני מינים, אחד מתורים ואחד מבני יונה. והכהן עשה את שני הקינים, ואינו זוכר איך עשה אותם, האם עשה את כל העופות למעלה כעולה, או שעשה את כל העופות למטה כחטאת, או שעשה חציים למעלה כעולה וחציים למטה כחטאת.

בזה, לא יצאה אפילו ידי חובת לידתה, כי לחובתה צריכה להביא גוזל אחד לחטאת וגוזל אחד לעולה, והכהן אינו זוכר איך עשה, ויתכן שעשה הכל לעולה, ולא הקריב עבורה שום חטאת לחובתה, או שעשה הכל לחטאת, ולא הקריב עבורה שום עולה לחובתה. וכל שכן שלא יצאה ידי חובת נדרה, [שכן אפילו קרבה חובתה, אינה יודעת אם הביאה לנדרה שתי עולות ממין שפירשה].

ולכן לצורך נדרה תביא שני קינים, קן אחד של שתי תורים, [שמא נדרה להביא תורים], **וקן שני של שני בני יונה**, [שמא נדרה להביא בני יונה], **סה"כ ארבע גוזלים**.

לנדרה, ועשה אותו שתי עולות, אלא שמספק לא יצאה בו, שמא נדרה ממין אחר. ויל"ע בדבר.
² בחנם דחק בקונטרס לאוקמה בשקבעה נדרה עם חובתה, דהך בבא מיתוקמא שפיר בשלא קבעה [תוס'].

הקטרת איברים ופדרים, ולכן גם המליקה כשרה בלילה בדיעבד, ומטהרת מטומאת נבילה.

ד-ה-ו. שחיטה בדבר שאינו ראוי לשחיטה. [עוף חולין בפנים. ועוף קדשים בין בחוף ובין בפנים].

– אף שלא נאמרה שחיטה בעופות אלא בחולין מוחץ למקדש, אבל במקדש אין לשחוט חולין, וכמו כן אין לשחוט קדשים בשום מקום, לא בחוף [שאינו מקומם], ולא במקדש [שיש למלוק אותם ולא לשוחטם], מכל מקום השחיטה **מטהרת את העוף מהיות נבילה**, אף במקומות שאין לשחוט. [מטעם שיתבאר בעזה"י בדף ס"ט].

ז. מליקה בסכין ולא ביד.

– אין מליקה כשרה אלא ביד, [כפי שנתבאר בדף ס"ה], ואין שחיטה כשרה בסכין, אלא מהצואר ולא מן העורף בדרך מליקה, ולכן המולק בסכין מן העורף, לא מלק, ולא שחט, אלא קרע את הצואר, ובכך ניבל את העוף, ולכן הוא **טמא טומאת נבילה**.

ח-ט-י. מליקה בדבר שאינו ראוי למליקה. [עוף חולין בין בפנים ובין בחוף. ועוף קדשים בחוף].

– אין מליקה מטהרת מידי נבילה, אלא דבר שראוי למליקה, [כעוף קדשים במקדש], אבל דברים שאינם ראויים למליקה, אין המליקה מועילה בהם כלל, והרי העוף כנבילה **ומטמא בבית הבליעה**.

יא-יב. מליקת עוף קדשים שפסול מחמת זמנו.

– תורים אינם ראויים לקרבן אלא כשם גדולים, [משיזיהבו], אבל קטנים אינם ראויים לכך, [שלא מצינו בשום מקום בתורה שנאמר "בני תורים"], ולכן תורים קטנים [נחשבים כדבר שנפסל קודם שהוקדש, והם] נידונים כעוף חולין, ומליקתם פסולה כמליקת עוף חולין, ואינה מטהרת מידי נבילה.

– וכמו כן, בני יונה אינם ראויים לקרבן אלא כשם קטנים, [עד שיצהיבו], אבל גדולים אינם ראויים לכך, [שלא מצינו בשום מקום בתורה שנאמר "יונים" אלא "בני יונים"], ולכן יונים גדולים [נחשבים כדבר שנפסל קודם שהוקדש, והם] נידונים כעוף חולין, ומליקתם פסולה כמליקת עוף חולין, ואינה מטהרת מידי נבילה.

יג. מליקת עוף קדשים מחוסר אבר.

– עוף המחוסר אבר [כגון שיבשה גפה, או נסמית עינה⁷, או נקטעה רגלה], פסול להקרבה, ולכן גוזלות המחוסרים אבר [נחשבים כדבר שנפסל קודם שהוקדש, והם] נידונים כעוף חולין, ומליקתם פסולה כמליקת עוף חולין, ואינה מטהרת מידי נבילה.

שחיטת פרה אדומה אינה כשרה אלא בכהן, שנאמר בפרשה, "אלעזר" ללמד שתעשה בכהן, וכן נאמר בפרשה "חוקה", ללמד שהדבר מעכב את הכשרה, שכל דבר שנאמר בו "חוקה", הרי זה מעכב את הכשרו.

ואף שהשחיטה של הפרה אינה כשרה אלא בכהן, אין ללמוד מכך שהיא נחשבת כעבודת כהונה, שהרי פרה אדומה אינה קדשי מזבח, אלא קדושת

⁷ רש"י פירש, שכשהעוף מחוסר אבר הוא פסול, משום שאין נאה להקריבו לגבוה, כמו שנאמר, "וכי תגשו עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וְחֵלֶה אִין רַע הַקְרִיבָהוּ נָא לְפָחֶתֶךָ הַיִּרְצֶךָ או הַיִּשָּׂא פִּיֶךָ אִמֶּר ה' צְבָאוֹת", ובכלל זה עוף שנשמית עינו, אף שהיא קיימת בחורה, ורק מום, כגון דוקין שבעין אינו נפסל בעוף, שנאמר, "תִּמְמִים זָכַר בְּבָקָר בְּשָׂבִים וּבְעִזִּים", ללמד שאין תמות וזכרות אלא בבהמה ולא בעוף. [] והתוס' פירש, שאין פסול בעוף אלא מחוסר אבר ממש, ופסול נשמית עינו היינו שנחטטה וחסרה ממש, והדבר למד מהכתוב "וְאִם מִן הָעוֹף עֵלָה קֶרְבָּנוֹ", המלמד שלא כל העופות כשרים לקרבן, אלא שלמים אבל לא מחוסרי אבר.

שכבר הוכשרו להיקרב ונפסל אחר כך [=פסולם בקודש⁸]. אבל אם המליקה פסולה לגמרי, שגם בדיעבד, אם העלו את הקרבן למזבח, מורידים אותו, אין המליקה מטהרת מידי טומאת נבילה, וזה בדברים שנפסלו קודם שהוקדשו [=לא היה פסולם בקודש].

ואלו פרטי הדין הזה:

א. מליקת זר וכל הפסולים לעבודה [בעוף קדשים]

– **לדעת רב,** מליקת זר פסולה לגמרי, ואפילו אם עלה הקרבן למזבח ירד, ולכן העוף נידון כנבילה, **ומטמא בבית הבליעה**.

והטעם לכך, כי לא מצינו בשום מקום שיוכשר זר לעבודה זו. ואף שהוכשר לשחיטה, אין ללמוד מכך שיוכשר גם למליקה, כי שחיטה אינה נחשבת עבודה בקדשים, ולכן זר כשר בה אף לכתחילה, אבל מליקה נחשבת כעבודה בקדשים, ואינה כשרה בכל מקום אלא בכהן.

ואף שמצינו שזר כשר למליקה בבמה, אין ללמוד מכך שיוכשר למליקה גם במקדש, כי במה נחשבת כעבודת חול אצל המקדש, ובעבודת מליקה של קודש, לא הוכשר הזר בשום מקום.

– **ולדעת רבי יוחנן,** [שתניא כוותיה], מליקת זר אינה פסולה אלא לעניין שלא יוקרב העוף לכתחילה, אבל אם עלה הקרבן למזבח, לא ירד, ולכן העוף אינו נידון כנבילה, **ואינו מטמא בבית הבליעה**.

והטעם לכך, כי מצינו שהזר הוכשר בעבודת מליקה בבמה⁹, ולדעתו היא נחשבת כעבודת קדשים, ומאחר שבבמה הוכשר הזר לכתחילה, במקדש הוא כשר בדיעבד, ומליקתו מטהרת מטומאת נבילה.

ב. מליקה ביד שמאל.

– מליקת שמאל אינה פסולה אלא לעניין שלא יוקרב העוף לכתחילה, אבל אם עלה למזבח, לא ירד, ולכן העוף אינו נידון כנבילה, **ואינו מטמא בבית הבליעה**.

והטעם לכך, כי מצינו מקום שהוכשרה בו עבודה בשמאל, והוא הולכת כף הקטורת ביום הכיפורים, [והולכת איברים בכל יום], ולכן גם מליקת שמאל כשרה בדיעבד, ומטהרת מטומאת נבילה.

ג. מליקה בלילה.

– מליקה בלילה אינה פסולה, אלא לעניין שלא יוקרב העוף לכתחילה, אבל אם עלה למזבח, לא ירד¹⁰, ולכן העוף אינו נידון כנבילה, **ואינו מטמא בבית הבליעה**.

והטעם לכך, כי מצינו מקום שהוכשרה בו עבודה בלילה, והוא לעניין

⁸ רש"י מפרש, שדבר שפסולו בקודש, הוא דבר שנפסל אחר ביאתו לעזרה. [] ותוס' מפרשים, שדבר שפסולו בקודש, הוא דבר שנפסל אחר שחיטה וקידוש בכלי שרת. [] וי"מ שדבר שפסולו בקודש, הוא דבר הפסול בקדשים בלבד, אבל כשר בשאר מקומות.

⁹ כן פירש רש"י. וכתבו התוס' בדף ס"ט, שאם זהו טעמו של רבי יוחנן, אם כן בעל מום שמלק, מליקתו פסולה לגמרי, ואינה מוציאה מידי טומאת נבילה, כי בעל מום פסול בבמה, ואינו כשר בשום מקום. אולם אם טעמו של רבי יוחנן לטהר את העוף במליקת זר, כי הזר כשר בשחיטה, אם כן גם מליקת בעל מום מטהרת, כי בעל מום כשר בשחיטה.

¹⁰ לכאורה דינים אלו המובאים במשנה הם כדעת רבי שמעון, האומר, שכל דבר שפסולו בקודש אם עלה לא ירד, ובכלל זה מליקת לילה. אבל לדעת רבי יהודה, כשם ששחיטת לילה, אם עלתה תרד, [כמבואר בפרק המזבח מקדש], כך מליקת לילה, אם עלתה תרד, אף שהיא פסולה בקודש, וכמו כן מטמאה טומאת נבילה. אלא שאם משנתנו כדעת רבי שמעון, קשה, מדוע מליקת שמאל נחשבת כדבר פסול לכתחילה, הלא רבי שמעון מכשיר מליקת שמאל אף לכתחילה. [] ויש לומר, שמשנתנו כדעת רבי שמעון רק לעניין זה שכל שפסולו בקודש לא ירד, אבל לא לעניין שמליקת שמאל כשרה לכתחילה. [] אי"נ משנתנו כדעת רבי יהודה לגמרי, ולכן מליקת שמאל פסולה לכתחילה, ואף שלדעת רבי יהודה שחיטת לילה פסולה אף בדיעבד, ואם עלתה תרד, כל זה בזבחים, כי הפסוקים המלמדים זאת מדברים בקרבנות בהמה, אבל בקרבנות העוף, מודה רבי יהודה, שכל שפסולו בקודש, אם עלה לא ירד, ובכלל זה מליקת לילה.

בדק הבית, ומה שאינה כשרה אלא בכהן, גזרת הכתוב הוא, כעניין שמצינו בראיית הנגעים, שאין כשרה אלא בכהן, אף שאין בה שום עבודה.

דף ס"ט

פיגול נותר וטמא אחר מליקה

כבר נתבאר, שעוף קדשים שנמלק, אינו כנבילה, ואינו מטמא בבית הבליעה. ובכלל זה, אף כשנאסר אחר כך באכילה, כגון שנעשה פיגול או נותר או נטמא, כי לא חזר בכך להיות נבילה, ועדיין אינו מטמא טומאת נבילה.

שחיטה מליקה וקמיצה בזר

- שחיטת קרבן בהמת קדשים, כשרה בזר לכתחילה, [כפי שנתבאר בפרק כל הפסולים].

- ומליקת קרבן עוף קדשים, [שהיא בעוף כנגד השחיטה בבהמה], פסולה בזר, אבל אינה פסולה לגמרי, שאם עלה הקרבן למזבח לא ירד, [והטעם לכך, כי מצינו שבבמה הזר כשר למליקה אף לכתחילה, ולכן במקדש הוא יוכשר לכל הפחות לעניין זה, שאם עלה הקרבן שוב לא ירד]. [וזה כדעת רבי יוחנן בדף ס"ח ושלא כדעת רב].

- וקמיצת מנחות, [שהיא כנגד השחיטה בבהמה, והמליקה בעוף], פסולה בזר לגמרי, ואף אם עלתה, למזבח תרד, כי לא מצינו בשום מקום שיוכשר הזר לקמיצת מנחה של מקדש, ואף שהזר כשר לקמיצת מנחה בבמה, אין מנחת הבמה דומה למנחת המקדש, שבבמה המנחה אינה מתקדשת בכלי שרת, [ולכן היא כשרה אף בזר], אבל במקדש המנחה מתקדשת בכלי שרת, [ולכן היא פסולה לגמרי בזר].

וכל זה, הוא כדעת האומרים, שיש בבמה מליקת עופות וקמיצת מנחות.

אולם לדעת רבי יהודה, אין בבמה לא מליקת עופות, ולא קמיצת מנחות, שנאמר בעניין הבמה שהקריבו עליה בהר סיני, "וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה", ללמד שדווקא זבחים מקריבים בבמה, ולא עופות ולא מנחות.

מניין מליקת עוף קדשים בפנים אינה מנבלת

לעניין מליקת חטאת העוף, מאחר שאמרה תורה שבשרה של חטאת העוף נאכל לכהנים, [כפי שנתבאר בדף מ"ד], אם כן אינה נעשית נבילה, אף על פי שנמלקה ולא נשחטה, ואינה מטמאה טומאת נבלות.

ולעניין מליקת עולת העוף, אף שאינה נאכלת לכהנים, מכל מקום, אינה נחשבת כנבילה, כי בכתוב המלמד שנבלה מטמאה בבית הבליעה, נאמר, "וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבִילָה וְיִטְרְפָהּ", ואין הכתוב צריך לומר "וְיִטְרְפָהּ", שכן אם טרפה אינה חיה, ונחשבת כמותה, הרי היא בכלל נבילה^א. ואם טרפה נחשבת כחיה, ודאי שאינה מטמאה מחיים כנבילה. ולא נכתב בכתוב "וְיִטְרְפָהּ", אלא ללמד, שהנבלה שמטמאה בבית הבליעה, היא נבלה שדומה לטרפה בזה, שכשם שהטרפה, בכך שנטרפה לא התירה שום דבר, כך הנבלה המטמאה, בהתנבלותה לא התירה שום דבר, יצאו קרבנות העוף, שבמליקתם הותרו לאכילת אדם או לאכילת מזבח, שאינם בכלל פרשת טומאת נבלות.

אבל מולק קרבנות העוף חוץ לעזרה, שלא התיר במליקה זו שום דבר. וכן מולק חולין בכל מקום, שלא התיר במליקה זו שום דבר. המליקה הזו מנבלת את העוף, והוא מטמא בבית הבליעה.

^א כן פירש רש"י. והקשו התוס', תימה לומר כן, שהרי לא מצינו בעלי חיים מטמאים. והרב רבי חיים מפרש שהכוונה היא שאם יתלוש ממנה בשר חי ואכלו הרי הוא בכלל טומאת נבילה שדן הבשר הפרש ממנו נחשב כפרש מנבילה מתה.

מניין ששחיטת כל עוף [בין חולין ובין קדשים]

בכל מקום [בין בעזרה ובין בחוץ] אינה מנבלת

- לעניין שחיטת עוף חולין מחוץ לעזרה, דין פשוט הוא שאינה נבלה, שהרי בשחיטה זו העוף נותר באכילה, ואם כן אינו מטמא בבית הבליעה. [ולדעת רבי מאיר, גם שחיטת עוף טרפה, שאינה מתירה אותו באכילה, מטהרת אותו מטומאת נבילה, ולכך נאמר בכתוב "וְיִטְרְפָהּ", ללמד, שאף הטריפה נטהרת בשחיטה, מטומאת נבילה].

- ולעניין שחיטת עוף קדשים מחוץ לעזרה, מאחר שהשחיטה נחשבת כשחיטה לעניין חיוב השוחט בכרת של שחוט חוץ, הרי זו שחיטה גם לעניין שאין העוף נחשב כנבלה, ואם כן אינו מטמא בבית הבליעה.

- ולעניין שחיטת עוף חולין או עוף קדשים בפנים, אף שאינו מועיל לדבר, [שכן חולין אינם נשחטים בעזרה, ואף קדשים אינם נשחטים בה אלא נמלקים], מכל מקום, מאחר שנאמר בכתוב, "וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבִילָה וְיִטְרְפָהּ בְּאֶרֶץ וּבְיָם וּבְיַבֵּשׁ וּבְיַבֵּשׁ וּבְיַבֵּשׁ וְיִטְרְפָהּ עַד הָעֶרֶב וְיִטְרְפָהּ", יש ללמוד, שהנבלה שמטמאה בבית הבליעה, היא נבלה שדומה לטרפה בזה, שכשם שהטרפה, איסורה שווה בפנים ובחוץ, כך הנבלה איסורה שווה בפנים ובחוץ, יצאו עופות הנשחטים, שבחוץ אינם מטמאים, [בין כשהם חולין ובין כשהם קדשים], ולכן גם בפנים אינם בכלל פרשת טומאת נבלת העוף.

פרשת טומאת נבלת בהמה טהורה

וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הַנֶּבֶל בַּנְּבִילָה וְלֹא דַעֲמֹת וְגִידִים וְלֹא בְּקָרְנִים וְטַלְפִּים וְלֹא דַעֲרֹן יִטְמָא עַד הָעֶרֶב. וְהָאֵכָל בַּנְּבִילָה וְיִטְמָאוּ אֹכְלָיו, כשהוא אומר נבלת עוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה, וזוהי מטמאה בגדים באכילתה. ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא, כגון אם תחבה לו תבירו בבליעה, אם כן מה תלמוד לומר האוכל, ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי לאכלה והוא כזית? וְכִבֵּשׁ בְּגָדָיו וְיִטְמָא עַד הָעֶרֶב וְאִם עַל פִּי שְׂטֵנָל צִיָּד הַעֵרֶב שֶׁמֶשׁ אֶת זִבְכָּתָהּ וְכִבֵּשׁ בְּגָדָיו וְיִטְמָא עַד הָעֶרֶב וְחִמּוּהָ טוֹמְאָת מִשָּׂא מִטוֹמְאָת מִנֶּגַע, שהגשף מטמא בגדים, והנוגע אין בגדיו טמאין, שלא נאמר בו יכנס בגדיו

שחיטת בהמה טריפה מטהרת אותה מטומאת נבלה

בהמה טהורה שמתה, ונעשית נבלה, מטמאת את הנוגע בה, ואת הנושא אותה, [אפילו אינו נוגע בה, כגון שנושא אותה על ידי איזה דבר], שנאמר "וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הַנֶּבֶל בַּנְּבִילָה וְיִטְמָא עַד הָעֶרֶב ... וְהַנֶּשֶׂא אֶת נְבִילָתָהּ וְכִבֵּשׁ בְּגָדָיו וְיִטְמָא עַד הָעֶרֶב". [אבל אינה מטמאת את האוכלה בלא שישא אותה, כגון שתחב לו תבירו בבליעה, שנאמר בעניין טומאת נבלת העוף, "לא יאכל לטמאה בה", ללמד שרק הוא מטמא בבית הבליעה].

ודין זה, שנבלת בהמה טהורה מטמאה, אינו אמור בכל בהמה טהורה, אלא רק בבמה שלא נשחטה, אבל אם נשחטה, אף שלא הועילה לה שחיטתה להתירה באכילה, כגון שהיא טריפה, מכל מקום אינה טמאה טומאת נבילה, שנאמר בכתוב, "וכי ימות מן הבהמה", ללמד, שהכתוב אינו מדבר בכל הבהמות, אלא רק באלו שלא נשחטו.

קל וחומר מהתורה

אחת מהמידות שהתורה נדרשת בהם היא קל וחומר, [שם נתפרשה חומרה בדין קל, היא אמורה גם בדין החמור ממנו], ומהכתובים ניתן ללמוד זאת.

שנאמר למשה בעניין מרים, "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַבְיָה יִרְקָה יִרְקָה בְּפִיךָ הֲלֹא תִקְלָם שְׁבַעֲת יָמִים", כלומר אם הכעיסה את אביה, האין עליה להיכלם שבעת ימים, ואם כן קל וחומר שכשהכעיסה את השכינה עליה

אף כשהוא טריפה, ודבר המכשיר עוף באכילה הוא שחיטה בחולין ומליקה בקדשים, ועל כרחך לא נאמר הכתוב הזה רק לעניין שחיטה בחולין, כי דין זה לבדו יש ללמוד בקל וחומר הנ"ל, ואם כן הכתוב הזה בא ללמד, שגם מליקת קדשים, מוציאה אותם מידי טומאת נבילה, אף כשהם טריפה.

להיכלם יותר ואף ארבעה עשר יום⁴, אלא דיו לבא מן הדין להיות כנידון, כלומר די שניתן בחמור את החומרה האמורה בקל כמו שהיא בלא תוספת, ולכן מאחר שהכעיסה את השכינה, "תִּסְגַּר שְׁבַעַת יָמִים מִחוּץ לַמִּזְבֵּחַ וְאַחַר תֵּאֶסְףּ".

מליקת עוף קדשים ושחיטת עוף חולין שהם טריפות

א. דעת רבי יהודה.

אף שנהלת בהמה טהורה מטמאה, חלבה של הבהמה אינו מטמא, שנאמר "וְחֶלֶב בְּבֵלָה וְחֶלֶב טְרֵפָה יַעֲשֶׂה לְכֹל מְלֹאכָה וְאֶכֶל לֹא תֹאכְלֶהוּ", ונאמרו כמה ביאורים מדוע נאמר בכתוב הזה "וְחֶלֶב טְרֵפָה", הלא אם טרפה אינה חיה, ונחשבת כמותה, הרי היא בכלל נבלה, ואם טרפה נחשבת כחיה, כשתמות ודאי תהא כנבילה.

ביאור א' [דברי רב שיזבין] – הטעם שנאמר "וְחֶלֶב בְּבֵלָה וְחֶלֶב טְרֵפָה", הוא להקיש את הנבילה לטריפה, וללמד, שהנבילה האמורה בכתוב, היא נבלת בהמה טהורה, שיש במינה טריפות וכשרות, ולא נבלת בהמה טמאה שאין בה טריפות וכשרות, שרק חלבה של נבלת בהמה טהורה טהור, אבל חלב נבלת בהמה טמאה טמא.

- אולם לדברי רבי יהודה, אין הדבר כן, כי עניין זה, שהכתוב מדבר בנבלת בהמה טהורה, ניתן ללמוד מסוף הכתוב, "וְאֶכֶל לֹא תֹאכְלֶהוּ", המלמד, שהכתוב מדבר בחלב שיש בו איסור אכילה מחמת שהוא חלב, וזה יתכן רק בבהמה טהורה, אבל בבהמה טמאה, היא אסורה באכילה מחמת שהיא טמאה.

דף ע'

ביאור ב' – הטעם שנאמר "וְחֶלֶב טְרֵפָה", הוא ללמד על חלב נבלה נוסף שאינו טמא טומאת נבילות, והוא חלב נבלת חיה טהורה, שהוא טהור מטומאת נבילות כחלב נבלת בהמה טהורה.

- אולם דחו זאת, כי כשם שאין הכתוב מדבר בחלב בהמה טמאה, כך אינו מדבר בחלב חיה טהורה, שכן מהכתוב, "וְאֶכֶל לֹא תֹאכְלֶהוּ", משמע, שהוא מדבר בחלב דבר שיש בו חילוק בין בשרו לחלבו, שהחלב אסור באכילה והבשר מותר, וכן הדין רק בבהמה טהורה, אבל חיה טהורה ובהמה טמאה, אין בהם חילוק בין הבשר לחלב, בחיה טהורה שניהם מותרים, ובבהמה טמאה שניהם אסורים.

ביאור ג' [דברי אביין] – הטעם שנאמר "וְחֶלֶב טְרֵפָה", הוא ללמד, שחלב טריפת בהמה טהורה טהור מטומאת נבילה, כשאר חלב נבילה, שכן לולא הכתוב הזה היה מקום לומר, שחלב טריפה חמור מחלב שאר נבילות, ודינו כחלב בהמה טמאה, כי טריפה דומה לבהמה טמאה, בכך ששתיהן אסורות מחיים, מה שאין כן נבילה, שלא נאסרה אלא במיתתה.

- אולם דחו זאת כי אם כן גם "וְיִטְרְפָה" האמור בעניין נבלת עוף טהור, יש לדרוש כן, והלא רבי יהודה לא דרש זאת כך [כמבואר לעיל]. ועוד, אדרבה, טריפת בהמה טהורה דומה לנבלת בהמה טהורה בזה ששתיהן היה להן זמן שהיו מותרות, מה שאין כן בהמה טמאה, שלא היתה מותרת מעולם.

ביאור ד' [דברי רבא] – הטעם שנאמר "וְחֶלֶב בְּבֵלָה וְחֶלֶב טְרֵפָה", הוא ללמד, שאף שהחלב היה אסור באכילה בעוד הבהמה היתה כשרה, כשנעשית הבהמה נבלה או טריפה, לא רק על בשרה חל איסור נבלה וטריפה, אלא גם על חלבה.

והוצרכה תורה ללמד זאת בשני האיסורים הללו, שהם חלים על החלב האסור כבר.

כי אם היה כתוב דין זה רק באחד מהם, היה מקום לומר, שרק בו חל האיסור הנוסף על החלב, שכן בכל אחד משני האיסורים יש חומרא שאין בחבירו, נבילה חמורה מטריפה בכך שהיא מטמאה, וטריפה חמורה

אף שהיה מקום ללמוד בקל וחומר, שלכל הפחות שחיטת עוף טריפה של חולין תטהר אותו מטומאת נבילה, [כמבואר להלן בדברי רבי יוסי].

מכל מקום, הכתוב אומר, שאין השחיטה מטהרת את הטריפה מטומאתה בחולין, [וכמו כן אין המליקה מטהרת את הטריפה מטומאתה בקדשים], שנאמר בעניין טומאת נבלת העוף, "וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בְּבֵלָה וְטְרֵפָה אֲזַחֵךְ וּבָגַר וְכֶסֶס בְּגֵדָיו וְחָפֵץ בְּפִים וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהַר", ולא נצרך הכתוב לומר "וְיִטְרְפָה", אלא ללמד, שמשעה שהעוף נטרף, הוא מקבל טומאה, [אם יתלשו ממנו בשר או ישחטה], ואם כן, מפורש בכתוב שבעופות אין הטריפה נטהרת בשחיטה או במליקה.

ב. דעת רבי יוסי.

יש ללמוד בקל וחומר, שהשוחט עוף טרפה של חולין, אף שלא הועילה לו השחיטה להתיירו באכילה, הועילה לו לטהר אותו מטומאת נבלה, כי לעניין טומאה הוא נחשב כשוחט. שכן טומאת נבלת בהמה חמורה מטומאת נבלת עוף, [שהרי נבלת בהמה מטמאת במגע ובמשא, ונבלת עוף אינה מטמאת במגע ובמשא], ומעתה, אם לבהמה טרפה מועילה השחיטה לטהר אותה שלא תהא כנבלה כל שכן שלעוף טרפה מועילה השחיטה לטהר אותו שלא יהיה כנבילה.

ואף שהיה מקום ללמוד בבניין אב, שכשם ששחיטת עוף חולין, [המכשירה אותו באכילה כשאינו טריפה], מטהרת אותו מטומאת נבילה אף כשהוא טריפה. כמו כן מליקת עוף קדשים, [המכשירה אותו באכילה כשאינו טריפה], תטהר אותו מטומאת נבילה אף כשהוא טריפה.

מכל מקום, מאחר שדין עוף למד בקל וחומר מדין בהמה, דיו לבא מן הדין להיות כנידון, ולכן, כשם שבהמה טריפה, אין מטהר אותה מטומאת נבילה אלא השחיטה, כך העוף טריפה אין מטהר אותו מטומאת נבילה אלא השחיטה, אבל מליקת עוף טריפה של קדשים, אינה מטהרת אותו מטומאת נבילה.

ג. דעת רבי מאיר.

אמנם מהדרשה שמבוארת בדברי רבי יוסי, יש ללמוד רק ששחיטת עוף טריפה של חולין מטהרת אותו מידי טומאת נבילה, אבל אין ללמוד שמליקת עוף קדשים תטהר אותו מידי טומאת נבילה.

אלא שיש ללמוד מכתוב אחר, שגם מליקת עוף טריפה של קדשים, מטהרת אותו מידי טומאת נבילה, שנאמר "זאת תורת הבהמה והעוף", להשוות דיני טומאת בהמה לדיני טומאת עוף, והלא אינם שווים, שזו מטמאת במגע ובמשא, וזו מטמאת באכילה, ועל כרחך כוונת הכתוב להשוותם לדין זה, שכשם ששחיטה המכשירה בהמה באכילה, [כשאינה טריפה], מטהרת אותה מטומאת נבילה אף כשהיא טריפה, כך דבר המכשיר את העוף באכילה [כשאינו טריפה], מטהר אותו מטומאת נבילה

⁴ אומר רבינו תם, דנקט ארבעה עשר יום משום ... ששלושה שותפים באדם, והקב"ה נתון בו עשרה דברים כנגד אביו ואמו, שנותנים בו יחד כן. ולכן אמרו דיה בשבעה ימים, כנגד אביו, שממנה אתה למד שעליה להיכלם.

והר"ר חיים מפרש, שבאמת היה מקום לומר, קל וחומר למכעיסה את השכינה שתיכלם לעולם, אלא אמרו ארבע עשר יום כנגד שני הסגרות, כי לא מצינו יותר משני הסגרות.

מנבילה בכך שהיא אסורה מחיים.

וכשרות, וזו נבלת בהמה טהורה.

אולם אם מכאן אנו למדים, חלב נבלת חיה גם הוא בכלל הכתוב, כי גם בחיה יש טרפות וכשרות.

ג. מהכתוב "וְאָכַל לֹא תֹאכְלֶהוּ".

יש ללמוד שהנבילה האמורה בכתוב היא נבילה שיש חילוק ביו חלבה לבשרה שהחלב אסור והבשר מותר ורק בבהמה טהורה נאמר חילוק זה אבל בהמה טמאה בשרה וחלבה אסורים וחיה טהורה בשרה וחלבה מותרים.

מליקת עופות טריפה שאינם ראויים להקרבה

לדברי רבי יוחנן – לא טיהר רבי מאיר עופות טריפה של קדשים, אלא כשהיו ראויים להקרבה, אבל אם היו בעלי מום [של חסרון אבר], מאחר שאין ראויים למליקה, אין המליקה מטהרת אותם מטומאת נבילה.

ולדברי רבי אליעזר – כל עופות קדשים, בין ראויים למזבח, ובין שאינם ראויים כלל, כאוויים ותרנגולים, אם נמלקו בעזרה, טהרו במליקה מידי טומאת נבילה.

עריפת עגלה ערופה ושחיטת עגלה ערופה

עגלה ערופה נאסרת מחיים [מירידתה לנחל איתן, וכשנערפת [כדינה], העריפה מטהרת אותה מטומאת נבילה לגמרי. [וכן הדין אם נשחטה שלא כדינה כי תמיד שחיטה מטהרת בהמה מטומאת נבילה].

אבל אם מתה, יש בה טומאת נבילה, אבל חלבה טהור כדין חלב נבלת בהמה טהורה.

והסתפק רבי ירמיה, מה הדין אם ערף עז במקום העגלה, האם כשם שמליקת אווזים של קדשים בעזרה, מטהרת אותם מטומאת נבלת עוף, כי זה מקום הראוי למליקה, כך עריפת עז במקום העגלה מטהרת. או שיש חילוק בין עז לעגלה שאינם מין אחד, זה בקר וזה צאן, ואין זה כאוויים ובני יונה, שכולם עופות.

סליק פרק חטאת העוף

למה נאמר "וְטִרְפָּה" בכתוב המטמא נבלת עוף טהור

בעניין נבלת עוף טהור שהיא טמאה נאמר "וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וְטִרְפָּה בְּאֶזְרָח וּבְגֵר וְכִסֵּי בְּגָדָיו וְרֹחֵץ בְּמַיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהַר".

לדעת רבי יהודה – הכתוב "וְטִרְפָּה" מלמד שהשחיטה אינה מטהרת את הטרופה מטומאת נבלות [כפי שנתבאר בדף ס"ט].

ולדעת רבי מאיר – הכתוב "וְטִרְפָּה" מלמד שאין הכתוב מדבר אלא בנבילה ששווה בכל מקום כטריפה שהיא שווה בכל מקום [כפי שנתבאר בדף ס"ט] [ורבי יהודה לומד דין זה מכתוב אחר שכן שתי פעמים נאמר "וְטִרְפָּה" בעניין נבלת העוף, האחד, "וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וְטִרְפָּה בְּאֶזְרָח וּבְגֵר וְכִסֵּי בְּגָדָיו וְרֹחֵץ בְּמַיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהַר", והשני "נְבֵלָה וְטִרְפָּה לֹא יֹאכַל לְטַמְּאָהּ כִּי אֲנִי ה'"].

נבלת עוף טמא אינה מטמאה בבית הבליעה כדין נבלת עוף טהור

לדעת רבי יהודה [המבוארת בגמרא בדף ס"ט] – דין זה למד מהכתוב "נְבֵלָה וְטִרְפָּה לֹא יֹאכַל לְטַמְּאָהּ", המלמד, שהכתוב מדבר בנבילה שאסורה באכילה מחמת שהיא נבילה, וזו נבלת עוף טהור, ולא נבלת עוף טמא, האסורה באכילה מחמת שהיא מאכל אסור.

ולדעת רבי מאיר – דין זה למד, מתוך שנזכר בכתוב "טריפה", ללמד שהנבילה האמורה בכתוב היא נבילה של עוף טהור, שיש במינו טרפות וכשרות, ולא בנבלת עוף טמא, שאין בו טריפות וכשרות.

לדעת רבי מאיר, נאמרו עוד שני כתובים בעניין טומאת נבילת שמטמאת באכילה ללמד דיני הטומאה:

- האוכל כזית מהעוף נטמא, כי כך הוא שיעור אכילה, אבל אכל פחות מכזית, אינו טמא.
- האוכל את הכזית הזה במשך זמן של אכילת פרס [חצי ככר] נטמא שכן הוא שיעור אכילת כזית המצטרף יחד אבל אכל את הכזית הזה ביותר זמן אינו נטמא.

מניין שהכתוב "וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טִרְפָּה יַעֲשֶׂה לְכָל מְלֹאכָה

וְאָכַל לֹא תֹאכְלֶהוּ" מדבר בחלב נבלה של בהמה טהורה

הכתוב "וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טִרְפָּה יַעֲשֶׂה לְכָל מְלֹאכָה וְאָכַל לֹא תֹאכְלֶהוּ" בא ללמד על חלב של נבלה שאינו טמא טומאת נבילות ולא נתבאר בו אם הוא מדבר בנבלת בהמה טהורה או בנבלת בהמה טמאה ויש ללמוד זאת באחת מהדרכים הבאות.

א. בבניין אב.

אם נבוא ללמוד בבניין אב, שכשם שמצינו לעניין היתר נבלת בהמה בשחיטה, שהשחיטה מטהרת מידי טומאת נבילה, שההיתר הזה הוא רק בנבלת בהמה טהורה, כך היתר זה של חלב נבילה הוא רק בנבלת בהמה טהורה.

מצד שני יש לומר, שכשם שמצינו לעניין נבלת עוף, שרק נבלת עוף טהור מטמאת בבית הבליעה, אבל נבלת עוף טמא אינה מטמאת בבית הבליעה, ואם כן ההיתר האמור בטומאת נבלת עוף הוא בעוף טמא, וכמו כן היתר זה של חלב, יהיה בחלב טמאה ולא בחלב טהורה.

ב. מהכתוב "טִרְפָּה".

יש ללמוד, שהנבילה האמורה בכתוב, היא נבילה שיש במינה טריפות

פרק שמיני התערובות

- כל הנ"ל עד כאן אסורים בהקרבה, מהכתוב, "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם", כמבואר בהערה ².

- וכל הנ"ל עד כאן הם בכלל מה ששינוי, 'נעבדה בהן עבירה', ומכאן ואילך הדברים אסורים לגבוה אף שלא נעבדה בהן עבירה.

ו. אתנן.

אשה שקבלה בהמה בעבור זנותה הבהמה אסורה בהקרבה לגבוה.

ז. מחיר.

מי שקנה בהמה ונתן תחתיה כלב הבהמה אסורה בהקרבה לגבוה.

- שני אלו אסורים בהקרבה מהכתוב, "לא תביא אֶתְנָן זֶנְוָה וּמְחִיר קֶלֶב בַּיִת ה' אֶקִּינְךָ לְקַל גֶּדֶר כִּי תֹעֲבֹת ה' אֶקִּינְךָ גַם שְׂנֵיָהֶם".

ח. כלאים.

בהמת כלאים, כגון הבאה משור ושה, אף שכל אחד מהם ראוי להקרבה לגבוה, הכלאים הבא מהם אינו ראוי להקרבה, שנאמר, "שור או כֶּשֶׁב או עֵז כִּי יִנָּלֵד וְהָיָה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה יִקְרָא לְקָרְבָן אִשָּׁה לַה'", כלומר דווקא שור גמור, או שה גמור, או עז גמור, ירצו לקרבן, אבל לא כלאים, שחציו שור וחציו שה.

ט. יוצא דופן.

בהמה שלא נולדה כדרכה אלא יצאה דרך הדופן [על ידי שקרעו את בטנה של האם] אינה ראויה להקרבה לגבוה שנאמר "שור או כֶּשֶׁב או עֵז כִּי יִנָּלֵד וְהָיָה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה יִקְרָא לְקָרְבָן אִשָּׁה לַה'", כלומר דווקא כשנולד דרך לידה הוא ראוי להקרבה אבל יוצא דופן אינו ראוי.

י. טריפה.

בהמה שהיא טריפה, אינה ראויה להקרבה לגבוה, שנאמר, "אם עלה קֶרְבְּנוֹ מִן הַבְּקָר", כלומר ולא כל הבקר, ומכאן, שלא כל הבקר ראוי להקרבה, אלא רק זה שאינו טריפה.

זבחים [ממין אחד] שנתערבה בהם בהמה [שאינה זבח]

א. נתערבו בבהמות שדינים למיתה.

כשנתערבו זבחים בבהמות האסורות בהנאה, [שדין למיתה, כחטאות המתות ושור הנסקל], אפילו היו הבהמות האסורות מיעוט קל בתערובת, כגון בהמה אחת אסורה בריבוא עולות, [ואף יותר מכך עולות עד לאין שיעור], הבהמה האסורה אינה בטילה בזבחים המרובים. [ובדף ע"ג יתבאר בעזה"י, כדעת מי משנתנו זו, האומרת, שאין האיסור בטל בהיתר אף כשההיתר הרבה יותר מהאיסור].

² כך נכתב ב"ביקצור" על מסכת בבא קמא דף מ':

פסולי הקרבה מחמת שנעשה בהם עבירה

נאמר בתורה בעניין הקרבנות, "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם", ללמד שלא כל הבהמה הבקר והצאן כשרים למזבח, אלא חלקם, ויש מהם שאינם כשרים, משום עבירה שנעשה בהם:

"מן הבהמה" – להוציא את הרובע והנרבע, שנאמר בהם לשון בהמה, "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה", ואסורים לגבוה אפילו הדבר ידוע על פי עד אחד, או על פי הבעלים, שהרי אם שני עדים מעידים על כך, הבהמה בסקילה.

"מן הבקר" – להוציא את הנעבד, שעשאו עבודה זרה, והשתחוה לו, שנאמר בנעבד לשון בקר, "וימירו כבודם בתבנית שור".

"מן הצאן" – להוציא את המוקצה, שייחדו לקרבן לעבודה זרה.

"ומן הצאן" – להוציא את הנוגח שהרג אדם, ואפילו הדבר ידוע על פי עד אחד או על פי הבעלים, שהרי אם שני עדים מעידים על כך, הבהמה בסקילה.

וכתבו שם התוס', שרבי ישמעאל לומד מפתוק אחר, שהבהמות הללו פסולות, "כי משחטם בהם מום בס", כלומר בהמה ששייך בה לשון השחטה, הרי היא פסולה כבעלת מום, ומאחר שלשון השחטה מכוון לדבר ערוה ועבודה זרה, למדנו שרובע ונרבע ונעבד פסולים למזבח כבעלי מום.

דף ע"א

פרק התערובות

פרק שמיני במסכת זבחים מדבר בדיני קדשים שנתערבו זה בזה, ונקרא בפי הראשונים בשם פרק התערובות².

בהמות שדינים למיתה ואסורות בהנאה אף להדיוט

א. חמש חטאות המתות.

הלכה למשה מסיני, שבחמישה אופנים, תהא בהמה קדושה בקדושת חטאת, ולא קריבה למזבח, ולא נפדית להדיוט, אלא אסורה בהנאה לכל, ודינה למיתה, [על ידי שכונסים אותה לכיפה בלא אוכל ושתיה], ואלו הן. (א) וולד חטאת. (ב) חטאת שמתו בעליה. (ג) תמורת חטאת. (ד) חטאת שנתכפרו בעליה, [כגון שאבדה זו, והביאו אחרת תחתיה, ואחר כך נמצאת הראשונה]. (ה) חטאת שעברה שנתה, ושוב אינה ראויה להקרבה.

ב. שור הנסקל.

(א) שור [או כל בהמה] שהרג אדם בפני [שני] עדים [כשרים], נסקל על פי עדותם, ואסור בהנאה אף להדיוט. (ב) וכן שור שרבע אדם בפני [שני] עדים [כשרים], נסקל על פי עדותם, ואסור בהנאה אף להדיוט. (ג) וכן שור שנרבע לאדם בפני [שני] עדים [כשרים], נסקל על פי עדותם, ואסור בהנאה אף להדיוט.

בהמות האסורות להקרבה ומותרות להדיוט

א. שור שהמית אדם ואינו נסקל.

יש אופנים, ששור המית אדם, ואינו נסקל, ולא נאסר בהנאה להדיוט, אלא רק נאסר בהקרבה למזבח. (א) כשרק עד אחד העיד על המעשה, אין סוקלים את השור, כי נאמר בעניין חיוב מיתת האדם, "על פי שְׁנַיִם עֵדִים או שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֵת הַמֵּת לא יוֹמֵת על פי עד אֶחָד", ונאמר, "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם יִפְּעֹלוּ יוֹמְתָיו", ללמד שכמיתת הבעלים כך מיתת השור, ואם כן אין לסוקלו על פי עדות עד אחד, אבל מכל מקום מאחר שהמית אדם, נאסר בהקרבה. (ב) כשהבעלים הודו במעשה, השור נפטר מסקילה, כי מודה בקנס פטור², אבל מכל מקום מאחר שהמית אדם, נאסר בהקרבה.

ב. שור שרבע אדם ואינו נסקל.

כששור רבע אדם, בשני האופנים הנ"ל, [על פי עד אחד, או על פי הבעלים], אינו נאסר בהנאה להדיוט, אבל נאסר בהקרבה למזבח.

ג. שור שנרבע לאדם ואינו נסקל.

כששור נרבע לאדם, בשני האופנים הנ"ל, [על פי עד אחד, או על פי הבעלים], אינו נאסר בהנאה להדיוט, אבל נאסר בהקרבה למזבח.

ד. מוקצה לעבודה זרה.

שור שיחדו אותו לקרבן לעבודה זרה, אף שלסוף לא הקריבוהו, ולא נאסר להדיוט, מכל מקום נאסר בהקרבה למזבח.

ה. נעבד.

שור שנעשה עבודה זרה, והשתחוה לו, לא נאסר בכך להדיוט, אבל נאסר בהקרבה למזבח.

² ראה בפירושו רש"י במסכת יבמות דף ק' ע"א ד"ה ואל המזבח. ובדברי התוס' בהרבה מקומות, ואחד מהן במסכת זבחים דף ל"ה ע"א ב"ה אין דם.

² ונראה לי טעמא דאינו נהרג על פי הבעלים ... כדאיתא בתמורה ... אי סלקא דעתך להדיוט אסירי למה לי למעוטינהו ... לגבוה ... [תוס'].